

2022

Autorský kolektív :

Ing. Rastislav Marko

Ing. Alfonz Kobielsky

Mgr. Jarmila Žišková

Mgr. René Devečka

Mgr. Iva Pipíšková

**Miestna kultúra a zvýšenie
potenciálu jej využitia na
miestnej úrovni.**

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje.

NÁRODNÝ PROJEKT

Podpora kvality sociálneho dialógu

Typ projektu: Neinvestičný

Termín realizácie projektu: 07/2018 – 11/2023

ITMS projektu: 312031V749

Autorský kolektív :

Ing. Rastislav Marko – odborný garant

Ing. Alfonz Kobielsky

Mgr. Jarmila Žišková

Mgr. René Devečka

Mgr. Iva Pipíšková – gestor za ZMOS

Autorské dielo bolo vypracované v rámci hlavnej aktivity „Posilnenie odborných a analytických kapacít sociálnych partnerov, budovanie infraštruktúry a komunikačnej platformy sociálneho dialógu a rozvoja sociálneho partnerstva na národnej a medzinárodnej úrovni“ v rámci podaktivity 1.1 Posilnenie kapacít sociálnych partnerov prostredníctvom analytickej činnosti Národného projektu Podpora kvality sociálneho dialógu expertným tímom sociálneho partnera Združenia miest a obcí Slovenska. Vyjadruje názory a postoje sociálneho partnera na predmetnú tému. Autorské dielo nevyjadruje názory ani postoje prijímateľa projektu a bolo schválené Riadiacim výborom Národného projektu Podpora kvality sociálneho dialógu.

OBSAH

ZOZNAM ILUSTRÁCIÍ A ZOZNAM TABULIEK	7
ZOZNAM SKRATIEK A ZNAČIEK	8
ZOZNAM PRÍLOH	10
ÚVOD	11
1. MIESTNA A REGIONÁLNA KULTÚRA	14
1.1. Aktéri rozvoja miestnej kultúry	15
1.2. Vybrané pojmy v oblasti kultúry používané v praxi miestnej a regionálnej samosprávy.....	19
2. ANALÝZA KULTÚRNEHO PROSTREDIA SAMOSPRÁVY, OD ÚROVNE ŠTÁTU, VYŠŠIEHO ÚZEMNÉHO CELKU PO MESTÁ A OBCE	23
2.1. Základné úlohy miest a obcí v oblasti kultúry vo väzbe na kompetencie miestnej územnej samosprávy	25
2.2. Ekonomické ukazovatele kultúrnej a osvetovej činnosti a zamestnanosť.....	30
2.3. SWOT analýza súčasného stavu miestnej a regionálnej kultúry.....	31
2.4. Najčastejšie sa vyskytujúce právne formy kultúrnych inštitúcií na úrovni miestnej samosprávy.....	32
2.5. Prehľad dotačných schém na podporu miestnej a regionálnej kultúry.....	37
2.6. Iné verejné zdroje, poskytované na rozvoj	40
2.7. Najvýznamnejšie zriaďované organizácie pôsobiace v miestnej a regionálnej kultúre.....	41
2.8. Odporúčania pre samosprávu	44
3. KULTÚRA AKO NÁSTROJ ZVYŠOVANIA KVALITY ŽIVOTA OBYVATEĽOV KULTÚRA AKO NÁSTROJ ZVYŠOVANIA KVALITY ŽIVOTA OBYVATEĽOV MIEST A OBCÍ.....	47
3.1. Možnosti rozvoja kultúry na lokálnej úrovni	50

3.2. Lokálna kultúra a práca s deťmi a mládežou.....	53
3.2.1. Osvetová práca a potreba vzdelávania.....	56
3.2.2. Zmysluplné voľnočasové aktivity.....	58
3.3. Kultúrne dedičstvo miest a obcí	61
3.3.1. Rôznorodosť podôb kultúry na Slovensku a kultúrna integrácia ako dôsledok osídľovania.....	64
3.3.2. Rôznorodosť cirkevných pamiatok a ich podoby zachované v mestách a obciach.....	68
3.4. Mnohonárodnostná kultúra.....	71
3.5. Prístup ku kultúre pre osoby so zdravotným znevýhodnením.....	74
3.6. Kultúrna integrácia cudzincov na Slovensku.....	76
3.7. Odporúčania pre samosprávy.....	81
4. SAMOSPRÁVA A KREATÍVNY PRIEMYSEL	83
4.1. Úlohy miesta a obcí pri rozvoji kreatívneho priemyslu	87
4.2. Kultúra a cestovný ruch v samospráve	91
4.3. Kultúrne domy ako centrá kultúry a kreatívneho priemyslu.....	98
4.4. Kultúrne domy ako K3 (kultúra, kreativita, komunita).....	101
4.5. Kvantifikácia vplyvu KKP.....	103
4.6. Odporúčania pre samosprávy.....	107
5. VYHODNOTENIE PRIESKUMU	109
6. PRÍKLADY SPOLUPRÁCE SAMOSPRÁVY S INÝMI SUBJEKTAMI V OBLASTI KULTÚRY	129
ZÁVER	140
ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV	141
PRÍLOHY	147

1. Ekonomické ukazovatele kultúrnej a osvetovej činnosti a zamestnanosť.....	147
2. Nezisková organizácia poskytujúca všeobecne prospešné služby v miestnej kultúre	150
3. Legislatívne prostredie a väzby na strategické dokumenty v oblasti kultúry....	156
4. Kultúrne politiky štátu vo vzťahu k miestnej a regionálnej kultúre	159
5. Miestna a regionálna kultúrna infraštruktúra.....	166
6. Grantový program kultúrnych poukazov – história, súčasnosť, nedostatky, navrhované riešenie AKIS	169
7. Kultúra a osoby so zdravotným znevýhodnením.....	175
8. Analýza potrieb pri realizácii kultúrneho podujatia – praktická pomôcka pre samosprávy.....	180

ZOZNAM ILUSTRÁCIÍ A ZOZNAM TABULIEK

Tabuľka 1: SWOT analýza súčasného stavu miestnej a regionálnej kultúry

Tabuľka 2: Počty obyvateľstva podľa národnosti podľa sčítania obyvateľov, domov a bytov za rok 2001, 2011 a 2021.

Tabuľka 3: Príklad sledovania ukazovateľov vplyvu kultúry

Tabuľka 4: Zapojenie samospráv do prieskumu - rozdelenie podľa veľkostných kategórií

Tabuľka 5: Zoznam inštitúcií spolupracujúcich so samosprávou v oblasti kultúry

Tabuľka 6: Priority samospráv v oblasti kultúry na nasledujúce volebné obdobie

Tabuľka 7: Sebareflexie obcí v oblasti kultúry

ZOZNAM SKRATIEK A ZNAČIEK

AirBnB - webová služba sprostredkujúca prenájom ubytovania

genius loci - podľa rímskej mytológie ide o označenie ochranného duch domu alebo miesta, duch vládnuci na určitom mieste, atmosféra, kolorit určitého miesta

AKIS - Asociácia kultúrnych inštitúcií miest a obcí Slovenska

AV - analytický výstup

AVF - Audiovizuálny fond

COVID – 19 - infekčné ochorenie

CVČ - centrum voľného času

EÚ - Európska únia

FPU - Fond na podporu umenia

FPKMN - Fond na podporu kultúry národnostných menšín

IT - informačné technológie

KOČ - kultúrno osvetová činnosť

KKP - kultúra a kreatívny priemysel

K3 - skratka pre kultúra, kreativita, komunita

MK SR - Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky,

MV SR - Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky

MZ SR - Ministerstvo zdravotníctva Slovenskej republiky

NKP - Národná kultúrna pamiatka

NOC - Národné osvetové centrum

NP PKSD - Národný projekt Podpora kvality sociálneho dialógu

NR SR - Národná rada Slovenskej republiky

OOOR - oblastné kancelárie cestovného ruchu

OP ĽZ - Operačný programu Ľudské zdroje

OSN - Organizácia spojených národov

OZ - občianske združenie

PU SR - Pamiatková úrad Slovenskej republiky

ROC - regionálne osvetové centrum

ÚPN - Ústav pamäti národa

SNM - Slovenské národné múzeum

SZČO - samostatne zárobková činnosť

ZMOS - Združenie miest a obcí Slovenska

SNR - Slovenská národná rada

SWOT - analýza, z angl. Strengths (silné stránky), Weaknesses (slabé stránky),
Opportunities (príležitosti) a Threats (hrozby)

UNESCO - za angl. United Nations Education, Scientific and Cultural Organization,
Organizácia Spojených národov pre vzdelávanie, vedu a kultúru

VÚC - vyšší územný celok

VZN - všeobecne záväzné nariadenie

ZOZNAM PRÍLOH

- Príloha 1: Ekonomické ukazovatele kultúrnej a osvetovej činnosti a zamestnanosť
- Príloha 2: Nezisková organizácia poskytujúca všeobecne prospešné služby v miestnej kultúre
- Príloha 3: Legislatívne prostredie a väzby na strategické dokumenty v oblasti kultúry
- Príloha 4: Kultúrne politiky štátu vo vzťahu k miestnej a regionálnej kultúre
- Príloha 5: Miestna a regionálna kultúrna infraštruktúra
- Príloha 6: Grantový program kultúrnych poukazov – história, súčasnosť, nedostatky, navrhované riešenie. AKIS
- Príloha 7: Kultúra a osoby so zdravotným znevýhodnením
- Príloha 8: Analýza potrieb pri realizácii podujatia - pomôcka pre samosprávy

ÚVOD

Obdobie pandémie COVID-19 ukázalo, že medzi najzraniteľnejšie sektory hospodárstva krajiny patrí kultúra. Uzatvorenie verejných priestorov pre živé vystúpenia, zrušenie možností nácívkov amatérskych, ale aj profesionálnych umeleckých súborov, protiepidemiologické obmedzenia pre rôzne festivaly a iné kultúrne či spoločenské podujatia. Kým priemyselné podniky so stovkami zamestnancov ostávali otvorené, tisícky pracovníkov v kultúre muselo hľadať prácu inde či v lepšom prípade fungovať z viac alebo menej skromnej podpory štátu a samosprávy.

Keď budete hľadať informácie o kultúre v programových rozpočtoch či rozvojových plánoch miest a obcí, zistíte, že najrýchlejšie je ich hľadať na konci dokumentov. Pre mnohých je kultúra dodnes „panským huncútstvom“, zábavou, teda čímisi, bez čoho sa dá aj zaobísť.

Analytický výstup **Miestna kultúra a zvýšenie potenciálu je využitia na miestnej úrovni** bol spracovaný na základe zadania národného projektu „Podpora kvality sociálneho dialógu“ (ďalej len „NP PKSD“), financovaného v rámci Operačného programu Ľudské zdroje (ďalej len „OP ĽZ“). Samotné zadanie analytického výstupu (ďalej len „AV“) bolo koncipované ako analýza „...možností na zvýšenie kultúrnej ponuky na miestnej úrovni s dôrazom na pôvodnú kultúru a interpretačné umenie. Analyzovať legislatívne, finančné prostredie a nástroje, ktoré umožnia lepšie prepojenie štátnych, regionálnych priorít s miestnym kultúrnym prostredím a danosťami, ktoré následne budú mať vplyv na zvýšenie a skvalitnenie lokálnej zamestnanosti“. (Zadanie AV).

V úvode je potrebné pripomenúť, že už samotný návrh AV bol v súlade s cieľom OP ĽZ, a to konkrétne „zvýšiť kvalitu a kapacity verejných služieb zamestnanosti na zodpovedajúcu úroveň v nadväznosti na meniace sa potreby a požiadavky trhu práce, nadnárodnú pracovnú mobilitu, a zvýšenie účasti partnerov a súkromných služieb zamestnanosti na riešení problémov v oblasti zamestnanosti“. (Zadanie AV).

Pri zadaní témy AV ale nikto netušil o COVID-19 a dopade pandémie na celú spoločnosť. Očakávalo sa, že pôjde o materiál mapujúci jednak potenciál kultúrneho fondu, produktov miest a obcí v oblasti kultúry a zachovania a rozvoja kultúrneho dedičstva na úrovni miest, obcí

či regiónov a v konečnom výstupe budú jeho súčasťou aj návrhy na prípadné zmeny systému podpory v oblasti kultúry na lokálnej či regionálnej úrovni.

Obdobie spracovania AV sa však krylo s pandémiou COVID – 19. Je pochopiteľné, že AV teda čiastočne reflektuje aj dopady týchto opatrení na sektor kultúry v podmienkach miest a obcí. Absencia kultúry, resp. obmedzenie jej dostupnosti pre občanov počas trvania protipandemických opatrení ukázala, že potreby občanov spojené s kultúrou nie je možné opomenúť či ignorovať ani počas pandémie. Súčasťou AV bol prieskum, do ktorého sa zapojilo 800 samospráv (viac ako 1/3 všetkých samospráv na Slovensku). Dáta a informácie z prieskumu hovoria o tom, že kultúra tvorí nedielnú súčasť života obyvateľov miest a obcí, je priestorom, kde sa reflektuje kultúrne dedičstvo, a stáva sa aj priestorom pre budúce plány a túžby pre rôzne vekové skupiny občanov. Prieskum ukázal, aká rôzna rôznorodá je kultúra v podmienkach samosprávy.

AV venovaný kultúre preukázal, že kultúra nie je žiadnym „panským huncútvom“. Kultúra je dnes nielen spôsobom, ako tráviť čas, ale môže byť aj jedným z pilierov ekonomiky samosprávy. Je nástrojom, ako zlepšovať život obyvateľov, vzdelávať, budovať komunity, aktivizovať, lámať bariéry, budovať empatiu a likvidovať nenávisť. Je odpoveďou na mnohé otázky, ktoré si dáva dnešná spoločnosť v období, v ktorom bezpochyby stojí Európa na ďalšej križovatke dejín.

Predložený AV je určený predovšetkým voleným predstaviteľom miest a obcí, primátorkám a primátorom, starostkám a starostom, ktorí sa chcú zorientovať v téme samosprávnej kultúry, ale aj členom zastupiteľstiev, laickej aj odbornej verejnosti. AV tak ponúkame aj jednotlivcom či skupinám, ktorých téma kultúry zaujíma, prípadne sú v nej osobne zainteresovaní a chcú svojej samospráve v oblasti kultúry pomôcť alebo sa do kultúrneho diania v obci, kde žijú, aj aktívne zapojiť. Rovnako sme presvedčení, že v AV budú môcť čitatelia nájsť množstvo podnetov na to, ako využiť kultúru a kreatívny priemysel v prospech rozvoja svojho obce či mesta.

Jednotlivé kapitoly tvoria ucelené časti. V prvej kapitole sa venujeme základným, resp.

vybraným pojmom súvisiacim s oblasťou kultúry, s ktorými sa stretávajú vo svojej riadiacej praxi samotní starostovia a primátori, a **definovaniu hlavných aktérov** v oblasti kultúry. Druhá kapitola AV sa venuje **analýze súčasného stavu miestnej a regionálnej kultúry, analýze legislatívneho prostredia, ako aj informáciám o pôsobnosti a kompetenciách najvýznamnejších inštitúcií, ktoré vystupujú a ovplyvňujú štátnu, lokálnu ale najmä regionálnu kultúru.** V tretej kapitole AV hovoríme o **miestnej a regionálnej kultúre ako fenoméne**, ktorý ovplyvňuje kvalitu života miestnych obyvateľov. Neobchádzame ani citlivé témy, akými sú otázky spojenia kultúry a migrácie, či potreba kultúrnej integrácie viacerých skupín obyvateľov. Štvrtá kapitola AV sa zameriava na **ekonomické aspekty dobre spravovanej kultúry** a kreatívneho priemyslu na území miest a obcí. Súčasťou AV je aj **vlastný prieskum**, ktorý sme realizovali v rámci samotného zadania a ako už bolo spomenuté, zapojilo sa do neho 800 samospráv, tento tvorí piatu kapitolu. Každú kapitolu uzatvárajú odporúčania pre aplikačnú prax, ktoré môžu jednotlivé samosprávy využiť. Šiesta kapitola je venovaná príkladom dobrej praxe.

Predpokladáme, že AV v konečnom dôsledku posluží ako podklad na diskusiu na úrovni samotných samospráv, ktoré plánujú aj do budúcnosti investovať čas ako aj finančné prostriedky v oblasti udržania, ale najmä rozvoja kultúry na svojom území.

1. MIESTNA A REGIONÁLNA KULTÚRA

V kapitole nájdete odpovede na nasledujúce otázky:

- **Čo všetko tvorí kultúrnu infraštruktúru miest a obcí?**
- **Kto sú najdôležitejší aktéri na úrovni miestnej kultúry?**
- **Prečo je potrebné používať rovnaké pojmy a s ktorými sa najčastejšie v praxi môžeme stretnúť?**

Miestna a regionálna kultúra je jedinečný a neopakovateľný systém, ktorý vznikol implementáciou spôsobu života ľudí v danom priestore (lokality), charakterizovanom geografickými, historickými a kultúrnymi špecifikami.

Základom pri tvorbe miestnej a regionálnej kultúry je spoločná identita časti obyvateľstva v danom meste či obci. Sú to napr. rovnaké kultúrne tradície, zvyky, záujmy, zručnosti, profesijné zameranie, vzťah k historickým prvkom hmotnej a nehmotnej kultúry, princípy spolupatričnosti... Na budovanie takejto identity má vplyv aj činnosť právnických a fyzických osôb, ale aj jedincov pôsobiacich v danej lokalite.

Akceptovanie faktov o rozmanitosti miestnej kultúry vytvára predpoklady na tvorbu takých kultúrnych územných celkov, ktoré garantujú trvalo udržateľný rozvoj kultúrnych aktivít. Dnes sme ale v snahe o prežitie kultúry v regiónoch dlhoročne svedkami jej komercializácie, čo je v rozpore s poslaním obcí, ktorých úlohou je uspokojovať potreby aj najmenších a najmenej solventných skupín obyvateľstva. Našťastie v regiónoch aktívne pracujú jednotlivci, ktorí dlhodobo poukazujú na tento vývoj a svojimi aktivitami navrhujú riešenia, ktoré znižujú riziká totálnej komercializácie. V budúcnosti je zo strany všetkých aktérov kultúry nevyhnutná podpora širokého spektra kultúrnych aktivít, modernizácie kultúrnej infraštruktúry, výstupov celoživotného vzdelávania pracovníkov kultúry. To povedie k vyššej kvalite miestnej kultúry, čo bude mať vplyv na kvalitu života a atraktivitu regiónov, miest a obcí.

1. 1. Aktéri rozvoja miestnej kultúry

Aktérmi miestnej, ale aj regionálnej kultúry sú všetky subjekty a jednotlivci participujúci na rozvoji kultúry v danom území. Na území každého samosprávneho kraja pôsobia kultúrne subjekty v rôznej úrovni zriaďovania, rovnako ako subjekty nezriaďovanej kultúry.

Medzi štruktúru miestnej a regionálnej kultúry tak zaraďujeme:

- kultúrne subjekty zriaďované štátom
- kultúrne subjekty (kultúrne zariadenia) zriaďované samosprávnym krajom
- kultúrne subjekty zriaďované mestami/obcami
- kultúrne subjekty pôsobiace v uvedených subjektoch (súbory, krúžky a pod.)
- zahraničné kultúrne inštitúcie
- kultúrne subjekty a organizácie mimovládneho sektora
- privátne subjekty pôsobiace v oblasti kultúry
- samostatných tvorivých umelcov a ich zoskupenia, ľudových umelcov a výrobcov
- školy a vzdelávacie inštitúcie
- cirkvi ako špecifická súčasť kultúry na území regiónov
- participujúce subjekty (médiá, propagácia, cestovný ruch, služby) ¹

Základ kultúrnej infraštruktúry miest a obcí tvoria spravidla kultúrne inštitúcie, ktoré realizujú široké spektrum kultúrnych a kultúrno-osvetových aktivít v zriaďovateľskej pôsobnosti miest, obcí. Sú to tradičné miestne a mestské domy kultúry či kultúrne strediská, mestské kultúrne centrá, mestské kiná a divadlá, mestské a obecné knižnice, záujmové kluby osvetového charakteru a pod. Verejnou nadstavbou kultúrnej infraštruktúry miest a obcí sú špecializované kultúrne inštitúcie zriadené samosprávnymi krajinami alebo štátom, ako napríklad krajské a regionálne knižnice, divadlá, osvetové strediská, galérie, múzeá, hvezdárne, hudobné a tanečné telesá a pod.

¹ Stratégia rozvoja kultúry Bratislavského samosprávneho kraja 2015-2022/

Patria sme aj štátne kultúrne inštitúcie - múzeá, galérie, divadlá, súbory, hvezdárne, ústavy a iné zriadené jednotlivými ministerstvami. Tieto štátne inštitúcie majú významný vplyv na miestnu a regionálnu kultúru jednak z dôvodu ich sídiel v regiónoch, kvality poskytovaných služieb, ale taktiež v niektorých prípadoch pôsobia lektorsky pre iné miestne organizácie. Najvýznamnejšou organizáciou pre miestnu a regionálnu kultúru v oblasti metodiky, vzdelávania a práce s neprofesionálnymi umelcami je Národné osvetové centrum.

Súkromnou nadstavbou kultúrnej infraštruktúry miest a obcí je infraštruktúra vo vlastníctve subjektov tretieho sektora, ktorými sú napríklad spolky, spoločnosti, zväzy, hnutia, kluby, nadácie a fondy, infraštruktúra vo vlastníctve podnikateľských subjektov (napr. hudobné a divadelné kluby, filmárske dielne, dizajnérske štúdiá, tlačiarne, vydavateľstvá a pod.).

Osobitnú kategóriu kultúrnej infraštruktúry tvoria národné kultúrne pamiatky, ktorých vlastníctvo je širokospektrálne – od verejného, cez neziskový až po súkromný sektor.

K 1. 1. 2020 Pamiatkový úrad SR evidoval 10 037 nehnuteľných národných kultúrnych pamiatok, 17 103 pamiatkových objektov, 15 206 hnuteľných národných kultúrnych pamiatok a 35 488 pamiatkových predmetov.²

Počet subjektov, ktoré sa aktívne podieľajú na kultúrnom živote a tvorbe kultúrnej ponuky obce, je veľmi široký. Nejde len o kultúrne inštitúcie verejnej správy a jednotlivcov, ale aj o rôzne subjekty a entity formálneho a neformálneho charakteru. Kultúra a poskytovanie kultúrnych služieb môže, ale nemusí byť ich dominantnou činnosťou. Sú to napríklad komerčné firmy alebo neziskové organizácie, ktoré prevádzkujú kultúrne priestory pre verejnosť, poskytujú poradenstvo či zabezpečujú kultúrne služby alebo aktivity. K rozvoju kultúry však prispievajú aj školské, zdravotnícke a sociálne zariadenia. Poznanie týchto ďalších subjektov, entít a jednotlivcov je dôležité pre plánovacie procesy, ako aj riešenie komplexnejších úloh v oblasti kultúry, lebo sú jej významnými spolutvorcami. Okrem už spomenutých medzi nich patria:

² <http://www.pamiatky.sk/sk/page/evidencia-narodnych-kulturnych-pamiatok-na-slovensku>

- rôzne formálne subjekty (komerčné či neziskové subjekty, právnické alebo fyzické osoby registrované ako organizácie), ktoré sa výraznejšie alebo dlhodobejšie podieľajú na organizačnom zabezpečení rozvoja kultúry, poskytovaní kultúrnych služieb a tvorbe kultúrnej ponuky na území obce, pričom to nemusí byť ich hlavná činnosť;
- právnické alebo fyzické osoby, ktoré pravidelne (a na miestne pomery významne) finančne podporujú prípravu a zabezpečovanie kultúrnych projektov a aktivít na území obce;
- všeobecne známe neformálne subjekty na miestnej úrovni (neregistrované ako organizácie, tzn. bez právnej subjektivity), napríklad rôzne kluby priateľov, historické spolky, krúžky zberateľov, skupiny dobrovoľníkov a pod.;
- miestne známe, žijúce výnimočné osobnosti, ktoré disponujú cennými znalosťami miestnej a regionálnej histórie, alebo ktoré sú lídrami či dominantnými aktérmi rozvoja kultúry či zachovávanía kultúrneho dedičstva obce či určitého regiónu;
- ľudovomeleckí výrobcovia a samostatne tvoriace osobnosti (umelci) v oblasti kultúry a umenia (napríklad sochári, výtvarníci, spisovatelia a pod.) pôsobiaci v obci;
- rôzne samostatné organizačné jednotky cirkví a náboženských spoločností v obci.

Z predošlého textu je zrejmé, že základné úlohy jednotlivých aktérov kultúrneho života v spoločnosti sú detailne zadefinované. Otázkou je, do akej miery ich jednotliví aktéri implementujú do praxe. Tu zohrávajú výraznú úlohu jednotlivci pôsobiaci na rôznych pozíciách v štátnych inštitúciách na odboroch kultúry a v inštitúciách v zriaďovateľskej pôsobnosti VÚC, ďalej v mestách a obciach a ich zriadených organizáciách a veľký podiel na kvalite majú zakladatelia občianskych združení, spolkov a samozrejme aj jednotlivci.

Do roku 1989 štát venoval z rôznych (aj ideologických) dôvodov rozvoju a metodickému riadeniu kultúry na všetkých stupňoch veľkú pozornosť. Bol vytvorený systém riadenia, vzdelávania a kontroly. To malo za následok vysokú úroveň miestnej kultúry v zmysle zapájania obyvateľov do jej aktivít. Po roku 1989 v dôsledku snáh o decentralizáciu nastal prechod mnohých kompetencií na miestnu a územnú samosprávu.

Zároveň sa ale narušili aj tie mechanizmy, ktoré boli funkčné, obzvlášť v oblasti metodiky a vzdelávania, kde vznikli tri úrovne, ktoré sa nie vždy dokážu koordinovať a spolupracovať (štátna, krajská a miestna). Je zaujímavé, že napríklad naši severní susedia v Poľsku si pôvodný systém vzdelávania ponechali a dnes môžeme konštatovať, že ich miestna a regionálna kultúra je na vysokej kvalitatívnej aj kvantitatívnej úrovni a sú v tejto oblasti ďaleko pred nami.

Po roku 1989 bolo na Slovensku mnoho vzdelaných profesionálnych metodických pracovníkov, ktorí transformáciou kultúrnych inštitúcií do nových foriem postupne prichádzali o prácu. Aj na tento problém dlhodobo poukazuje Asociácia kultúrnych inštitúcií miest a obcí Slovenska (AKIS) a žiada, aby v rámci novej stratégie rozvoja kultúry na Slovensku boli dostatočne zastúpené aj úlohy a záväzky týkajúce sa miestnej a regionálnej úrovne.

Podobná situácia je taktiež v kultúrnych inštitúciách v zriaďovateľskej pôsobnosti miest a obcí. Veľmi záleží na tom, aký postoj ku kultúre má vedenie mesta, obce, zastupiteľský zbor a aký kolektív nadšencov sa podarí získať do kultúrnej inštitúcie jej štatutárovi. Na Slovensku máme mestá, v ktorých sa všetky tieto zložky k miestnej kultúre postavili kladne a máme tam funkčné, zmodernizované, veľmi atraktívne kultúrne centrá.

Dá sa teda skonštatovať, že pokiaľ v okolitých krajinách je stav miestnej a regionálnej kultúry výsledkom systémovej dlhoročnej práce s veľkou podporou vlády a ministerstva, na Slovensku je to do značnej miery vďaka veľkému úsiliu nadšencov, jednotlivcov a predstaviteľov samosprávy.

V týchto súvislostiach odborná verejnosť (v prípade samosprávnej kultúry je to AKIS) dlhoročne upozorňuje MK SR na nedostatok dát, ktoré má štát v oblasti stavu kultúry na území miest a obcí a z toho vyplývajúcu nečinnosť štátu v tejto oblasti. Štát v súčasnosti nepozná reálny stav kultúrnej infraštruktúry miest a obcí, ani množstvo prostriedkov potrebných na jej revitalizáciu. V spolupráci so mestami a obcami sa vôbec nevenuje príprave nevyhnutného systémového riešenia.

To by malo začínať pasportizáciou miestnej a regionálnej kultúrnej infraštruktúry, priority tej, ktorú vlastní samospráva.

Ďalším krokom musí byť finančný plán a hľadanie zdrojov na jej obnovu. Vhodne nastaveným programom financovania je možné motivovať predstaviteľov samospráv na realizáciu projektov. Zároveň je nevyhnutné v rámci trvalej udržateľnosti stabilizovať zamestnanosť v týchto organizáciách. V súčasnej dobe pandémie sme svedkami masívneho odchodu kultúrnych pracovníkov do iných rezortov. Multifunkčných a zaniatených pracovníkov bude veľký problém vrátiť späť do nestabilného a z hľadiska odmeňovania neatraktívneho rezortu.

1.2. Vybrané pojmy v oblasti kultúry používané v praxi miestnej a regionálnej samosprávy

Pre aplikačnú prax v oblasti kultúry na úrovni samosprávy je potrebné ustáliť a zjednotiť pojmy, ktoré budeme používať v texte AV. Ide o pojmy, s ktorými sa primátori alebo starostovia počas výkonu svojej práce stretávajú a týkajú sa oblasti kultúry. K tomu kroku nás viedli skúsenosti z odbornej praxe, kde sa často stretávame s rôznym výkladom jednotlivých pojmov v oblasti kultúry. V podmienkach Slovenska, ktoré je z pohľadu kultúry rôzne a rôznorodé, ide často aj o zmeny významov jednotlivých pojmov, v závislosti od regiónu alebo miesta realizácie kultúrnej aktivity.

Čo je to vôbec kultúra? Čo všetko ľudia ako kultúru vnímajú? Pre niekoho môže byť tento pojem socha, pre iného divadlo, krásna stavba, pieseň. Existuje aj kultúra stolovania, kultúra vedenia diskusie či komunikácie, nie ojedinele sa stretneme aj s názorom, že kultúra je charakteristická črta národa. Všetky uvedené odpovede na otázku, čo je kultúra, sú správne a súčasne nie jediné správne. Z etymologického hľadiska ide o súhrn výsledkov tvorivej činnosti ľudí vo vývine ľudskej spoločnosti³

V širšom slova zmysle kultúra znamená spoločenskú vyspelosť jednotlivca, spoločenských skupín na akomkoľvek základe, vzťahov medzi nimi, vo vymedzenom časopriestore, no nielen v ňom, ale aj vo vzájomnej korelácii k minulosti, prítomnosti a budúcnosti. V užšom slova zmysle je to kreatívna tvorba hmotných a nehmotných statkov vytvorených človekom, ktoré

³ <https://slovník.aktuality.sk/pravopis/kratky-slovník/?q=kult%C3%BAra>

môžu uspokojovať emotívne či estetické potreby, aj keď ich tvorba nemusí byť realizovaná s týmto úmyslom.

Potom kultúrou môžeme nazývať tak historické obdobie, paradigmy spoločenského myslenia, ale aj vzájomné správanie človeka v spoločnosti na jednej strane a na druhej strane aj produkty tvorivej estetickej činnosti človeka – tvorbu umeleckého diela. V AV sa budeme venovať kultúre v užšom slova zmysle, aj keď takto pochopená kultúra samozrejme bude kultúru v širšom slova zmysle, teda kultúru spoločnosti, kultúru spolužitia, kultúru vzťahov. Kultúra v užšom vymedzení slova je teda fundamentálnym tvorcom celospoločenskej kultúry. Medzinárodné dokumenty, ako Agenda 21 alebo Rezolúcia OSN Kultúra a rozvoj, prezentujú kultúru ako tzv. štvrtý pilier, o ktorý sa opierajú stratégie regionálneho rozvoja.

Medzi vybrané pojmy v oblasti kultúry, s ktorými sa stretávame na úrovni lokálnej samosprávy, patria najmä:

Kultúrna a osvetová činnosť: V zmysle platnej legislatívy sa s pojmom kultúrna a osvetová činnosť stretáme v zákone č. 189/2015 Z. z. o osvetovej činnosti. „Kultúrno-osvetová činnosť je činnosť, ktorá svojím pôsobením prispieva k rešpektovaniu ľudských práv a rozmanitosti kultúrnych prejavov, k utváraniu kultúrneho spôsobu života, k zvyšovaniu kultúrnej a vzdelanostnej úrovne obyvateľov a k rozvíjaniu tvorivosti ako základnej kultúrotvornej hodnoty spoločnosti“. Samotnú kultúrnu a osvetovú činnosť vykonávajú kultúrno-osvetové zariadenia.“

Miestna a regionálna kultúra: Ide o súhrn všetkých kultúrnych aktivít, osôb, hmotných a nehmotných prvkov v území - obce alebo regiónu. Ide teda o aktivity zriaďovanej i nezriaďovanej, živej i neživej kultúry.

Zriaďovaná kultúra: Je to systém kultúrnych subjektov, ktorých zriaďovateľom je subjekt štátnej alebo verejnej správy, tieto subjekty sú priamo napojené na čerpanie financií z verejnoprávnych zdrojov. Realizácia činností týchto kultúrnych subjektov zriadeným štátom

alebo samosprávou smeruje k naplneniu verejnoprávneho poslania, ich činnosť nevedie k vytvoreniu resp. získaniu zisku. Zriedkavo, najmä na úrovni miest a obcí, je zriaďovaná kultúra zabezpečovaná obchodnými spoločnosťami vo vlastníctve samospráv.

Nezriaďovaná kultúra: V praxi sa môžeme v prípade pojmu nezriaďovaná kultúra stretnúť aj s pojmami nezávislá alebo nezaradená kultúra. Z pohľadu financovania tohto druhu kultúry nie je táto priamo napojená na verejné zdroje, teda na rozpočet samosprávy. Môže ísť o jednotlivca – samostatne činnú zárobkovú osobu, slobodného umelca, súkromnú obchodnú spoločnosť, subjekty tretieho sektora, neziskové organizácie. Hoci tieto subjekty nie sú priamo napojené na verejné zdroje, môžu pre svoje fungovanie využívať grantový systém zriaďovateľov zriaďovanej kultúry, prípadne iných spoločností, ktoré vyhlasujú výzvy a granty na realizáciu projektov v tomto segmente. Tieto subjekty môžu pre svoju činnosť či fungovanie používať aj verejnú infraštruktúru vo vlastníctve obce či mesta.

Kreatívny priemysel: Ide o relatívne nový pojem, ktorý sa ale v poslednom období čoraz častejšie udomácňuje aj podmienkach našich miest a obcí. Označuje tie časti ekonomiky, ktoré vytvárajú ekonomickú hodnotu na základe individuálneho tvorivého vkladu či umeleckého nadania. Ide o sektor postavený na zhodnocovaní duševného vlastníctva, do ktorého možno zaradiť oblasti tvorivej činnosti ako architektúra, dizajn, film, hudba, ale aj tvorba počítačových hier či reklama.⁴ V dnešnej dobe je už aj na Slovensku kreatívny priemysel merateľný aj prostredníctvom podielu na hrubom domácom produkte. Z ohľadom na jeho aplikáciu aj v iných oblastiach je jeho celospoločenská potreba značná a existencia nezastupiteľná.

Živá kultúra: Tento pojem predstavuje jedinečné a neopakovateľné uvedenie umeleckého diela umelcom v konkrétnom čase a na konkrétnom mieste. Charakteristickou črtou živej kultúry je nutnosť osobnej účasti umelca pri prezentácii diela a spravidla aj účasť publika, ktoré

⁴ https://www.slovensko.sk/sk/agendy/agenda/_kreativny-priemysel/

je prijímateľom umelcovej tvorby. V období pandémie sa stal priestorom pre živú kultúru online priestor, účasť publika tak bola virtuálna.

Neživá kultúra: Pojmom neživá kultúra je väčšinou prezentovaná vizuálna kultúra napr. v architektúre, maliarstve, sochárstve. Je a bude súčasťou nášho kultúrneho dedičstva, ale aj kultúrou budúcnosti. Účasť umelca, autora diela, tak nie je nutne spojená s jeho prezentáciou cieľovému publiku.

Hmotná kultúra: Výsledkom hmotnej kultúry je fyzické dielo. Ide napr. o vizuálne umenie architektúru, design. Hmotnou kultúrou sa môže stať aj spracované kultúrne dielo živej kultúry uchované v zázname. Na tomto príklade vieme najlepšie priblížiť rozdiel medzi neživou kultúrou a hmotnou kultúrou, ktoré sa v praxi často zamieňajú, zdajú sa byť na prvý pohľad totožné.

Nehmotná kultúra: Nehmotná kultúra naproti tomu produkuje fyzicky neuchopiteľné dielo. Patria sem napr. tradičná ľudová kultúra, jazyk, spomienky a poznatky pamätníkov, ale aj remeselné postupy, ktoré sa presúvajú z generácie na generáciu.

Underground: Pojem underground je tzv. alternatívna kultúra, ktorá vzniká v "podzemí", odtiaľ aj odvodený aj jej samotný názov. Ide o menšinovú, nezávislú kultúru, ktorá v sebe môže skrývať potenciál a vplyvy, ktoré sa prejavujú aj na podobe a stave mainstreamovej kultúry (kultúry stredného prúdu), ktorá je pre underground doslova a do písmena opozitom.

2. ANALÝZA KULTURNEHO PROSTREDIA SAMOSPRÁVY, OD ÚROVNE ŠTÁTU, VYŠŠIEHO ÚZEMNÉHO CELKU AŽ PO MESTÁ A OBCE

- Ktoré úlohy v oblasti kultúry patria do kompetencie štátu a ktoré do kompetencie samosprávy?
- Aké poznáme právne formy kultúrnych inštitúcií na úrovni miestnej samosprávy
- Ako dopadla SWOT analýza súčasného stavu miestnej a regionálnej kultúry?
- Kto a akým spôsobom financuje kultúru?

Medzi základné úlohy štátu v oblasti kultúry patrí samotná realizácia štátnej kultúrnej politiky. Táto sa uskutočňuje prostredníctvom politiky Ministerstva kultúry SR (MK SR). Táto inštitúcia riadi aj činnosti národných kultúrnych inštitúcií, grantového systému. Medzi jej úlohy patrí aj metodické pôsobenie, dokumentačné a reprezentačné úlohy a štátny dohľad v jednotlivých oblastiach kultúry na národnej úrovni; tvorba štátnej kultúrnej politiky a jej uplatňovanie v praxi. MK SR pripravuje aj návrh rezortnej časti štátneho rozpočtu a stanovuje jeho priority v oblasti kultúry.

Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky je podľa Zákona č. 575/2001 Z. z. o organizácii činnosti vlády a organizácií ústrednej štátnej správy v znení neskorších predpisov ústredným orgánom štátnej správy pre: štátny jazyk, ochranu pamiatkového fondu, kultúrne dedičstvo a knihovníctvo, umenie, autorské právo a jemu príbuzné práva, osvetovú činnosť a ľudovú umeleckú výrobu, podporu kultúry národnostných menšín, podporu kultúry Slovákov žijúcich v zahraničí, prezentáciu slovenskej kultúry v zahraničí, vzťahy s cirkvami a náboženskými spoločnosťami, médiá a audiovizíu.

Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky metodicky riadi činnosť slovenských inštitútov v zahraničí v oblasti ich kultúrneho pôsobenia. Ministerstvo sa podieľa na tvorbe jednotnej štátnej politiky v oblasti kultúry, uskutočňuje a vykonáva túto politiku v rozsahu svojej pôsobnosti. Stará sa o náležitú právnu úpravu vecí patriacich do ich pôsobnosti. Pripravuje návrhy zákonov a iných všeobecne záväzných právnych predpisov.

Oblasť kultúry patrí medzi originálne kompetencie samosprávy a to tak regionálnej ako aj

miestnej. Práve regionálna samospráva je významným aktérom v oblasti kultúry. Medzi základné úlohy **vyšších územných celkov (VÚC)** v oblasti kultúry vo väzbe na kompetencie regionálnej územnej samosprávy patria:

- zabezpečenie rozvoja a prezentácia kultúry na území samosprávneho kraja a dokumentácia aktivít v regióne,
- zakladanie, zriaďovanie, kontrola ale aj rušenie svojich kultúrnych rozpočtových alebo príspevkových organizácií, tieto pôsobia ako právnické osoby,
- zriaďovanie a vstupovanie do združení právnických osôb.
- podpora kultúrnych aktivít a projektov na území samosprávneho kraja
- monitoring kultúry na regionálnej úrovni
- podpora ochrany a rozvoja kultúrneho dedičstva historických regiónov na území samosprávneho kraja;

VUC plní aj osobitné úlohy pri zvyšovaní ochrany kultúrneho dedičstva pri výskyte mimoriadnych udalostí (vojna, povodne, požiar, krádeže a pod.).

Pri spolupráci VÚC, kultúrnych inštitúcií v jeho pôsobnosti a vzťahu k miestnej územnej samospráve a miestnym kultúrnym inštitúciám prevláda spolupráca pri koordinácii podujatí organizovaných na území kraja, regiónu alebo okresu, ako sú napríklad súťaže, prehliadky a festivaly. Významnou je odborná spolupráca a pomoc pri zakladaní, vzniku a rozvoji činnosti miestnych kultúrnych inštitúcií a osvetových stredísk a iných osvetových zariadení, ale aj spolupráca pri zabezpečovaní vzdelávania pracovníkov miestnej územnej samosprávy v oblasti kultúry alebo miestnych kultúrnych inštitúcií. Významným prvkom je spolupráca pri vyhľadávaní finančných zdrojov na podporu projektov a aktivít v oblasti kultúry a v neposlednej rade aj spolupráca v oblasti podpory miestnych kultúrnych projektov formou poskytnutia dotácie z grantového systému samosprávneho kraja v oblasti kultúry.

2.1. Základné úlohy miest a obcí v oblasti kultúry vo väzbe na kompetencie miestnej územnej samosprávy

Samosprávy disponujú viacerými originálnymi kompetenciami v oblasti kultúry. V zmysle týchto kompetencií obec:

- utvára podmienky na zabezpečenie kultúry a osvetovej činnosti, v praxi táto kompetencia znamená aj to, že obce zriaďujú kultúrne domy či osvetové strediská, ale aj inú kultúrnu infraštruktúru,
- podporuje aktivity zamerané na záujmovo-umeleckú činnosť, kultúrno-výchovnú činnosť, zvyšovanie kultúrnej a vzdelanostnej úrovne ľudí a zmysluplné využívanie voľného času detí, mládeže a dospelých, deje sa to najmä prostredníctvom vlastných osvetových stredísk, vlastných kultúrnych aktivít a prostredníctvom poskytovaných služieb na území obce, ktoré tieto aktivity priamo organizujú alebo zabezpečujú ich organizovanie,
- udržiava, obnovuje a využíva vlastné objekty kultúrnej infraštruktúry na poskytovanie kultúrnych služieb, sprístupňovanie kultúrnych hodnôt a na vytváranie primeraného inštitucionálneho zázemia pre oblasť kultúry,
- kultúrno-osvetovými a vzdelávacími aktivitami realizuje obec politiku aktívnej sociálnej prevencie, prevencie kriminality a iných negatívnych spoločenských javov, čo v praxi znamená, že aktivity sú určené širokej verejnosti - rôznym skupinám obyvateľov obce, od aktivít určených deťom, rodinám s deťmi, mládeži, dospelým osobám, seniorom,
- medzi významné a pre miestnu úroveň najtypickejšie úlohy v oblasti kultúry patrí ochrana tradičných zručností, tradícií a tradičných kultúrnych hodnôt, kultúrnych hodnôt krajiny v súvislosti s ochranou historických štruktúr krajiny, historických budov a technológií, výrobou hnutelných vecí a ľudovoumeleckých výrobkov, v praxi to znamená, že tieto sa na úrovni samosprávy nielen dokumentujú, ale sa aj prakticky zachovávajú, a to obnovením zručností alebo nácvikom či výchovou nových pokračovateľov tradičných zručností, v praxi sa môžeme stretnúť s kurzami a krúžkami

tradičných remesiel, výstavami či ukázkami starých remesiel,

- podporuje spolkovú činnosť občanov a poskytuje priestory pre občanov na túto činnosť,
- obec môže zriadiť alebo založiť obecnú knižnicu ako právnickú osobu, ako organizačnú zložku obecného úradu alebo prostredníctvom inej knižnice,
- mesto, obec môže zriadiť miestne múzeum alebo galériu a po splnení príslušných zákonných podmienok aj požiadať Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky o jeho registráciu v registri múzeí a galérií. Bližšie podmienky a požiadavky na organizáciu múzea alebo galérie ako inštitúcie so zákonnými povinnosťami upravuje Zákon č. 115/1998 Z. z. o múzeách a galériách a o ochrane predmetov múzejnej hodnoty a galerijnej hodnoty v znení neskorších predpisov. V praxi však vo väčšine prípadov obec prezentuje svoju históriu alebo umenie prostredníctvom rôznych pamätných izieb, výstavných priestorov alebo prezentačných plôch na prezentáciu histórie obce, kultúry či miestnych remesiel,
- vytvára podmienky potrebné na zachovanie, ochranu, obnovu a využívanie pamiatkového fondu na svojom území,
- môže zostavovať evidenciu svojich pamätihodností. Do evidencie pamätihodností obce možno zaradiť okrem hnuiteľných a nehnuteľných vecí aj kombinované diela prírody a človeka, historické udalosti, názvy ulíc, zemepisné a katastrálne názvy, ktoré sa viažu k histórii a osobnostiam obce.

V zmysle kompetencií mesto a obec taktiež zakladá, zriaďuje, kontroluje a zrušuje svoje rozpočtové alebo príspevkové organizácie, iné právnické osoby a zariadenia s oblasťou pôsobnosti v oblasti kultúry. Treba mať na pamäti aj to, že mestá a obce sa môžu združovať, zriaďovať združenia obcí a vstupovať do nich. Takéto združovanie samospráv je možné aj v oblasti kultúry.

Kultúrna politika ako kompetencia samosprávy

Tému uvedomenia si potreby cieľavedomej, profesionálnej a efektívnej kultúrnej politiky

samosprávy považujeme za jeden z najdôležitejších výstupov tohto dokumentu. Nakoniec, táto skutočnosť vyplýva jednoznačne z obsahu predchádzajúcich kapitol. Ak samosprávy plánujú rekonštrukciu verejných priestranstiev, dopravných komunikácií, škôl, rozvoj cestovného ruchu, odpadového hospodárstva či iných odvetví, mali by svoju pozornosť venovať aj kultúre a kreatívnemu priemyslu.

Strategické plánovanie v kultúre

Oddelenia kultúry a kultúrne inštitúcie samosprávy slúžia spravidla len ako realizátori rôznych aktivít, prípadne prevádzkovatelia kultúrnych objektov. Táto skutočnosť ale nezohľadňuje viac ako 30-ročný vývoj, ktorým Slovensko a svet prešli po roku 1989. Je potrebné, aby mestá a samosprávy stále viac vo svojich organizačných jednotkách budovali aj strategickú funkciu v oblasti plánovania kultúry. Aké podujatia bude mesto/obec realizovať? Akým podujatiam bude partnerom? Akými nástrojmi bude podporovať dosiahnutie svojich cieľov v oblasti kultúry? To je len niekoľko otázok, na ktoré by mali byť známe odpovede.

To nie je možné bez existencie dokumentu, ktorý bude mať jasne zadané ciele miestnej kultúrnej politiky a merateľné ukazovatele, ktorými tieto ciele bude dosahovať.

Aj tejto téme sme sa venovali v rámci prieskumu medzi členmi ZMOS. Jeho výsledky nás nijako neprekvapili a potvrdili odhad expertnej skupiny. V mestách a obciach nad 5000 obyvateľov z pochopiteľných a predvídateľných dôvodov existuje lepšie zázemie pre rozvoj kultúry. Takmer všetky skúmané mestá/obce mali zriadenú komisiu alebo poradný orgán, ktorý sa venuje kultúre. Len 6 % z nich nemá zapracovanú kultúru v niektorom zo strategických dokumentov. 10 % z nich nemá pracovníka so samostatnou náplňou v oblasti kultúry, z tohto počtu ale len dve mestá nemajú zriadenú ani samostatnú organizáciu pre oblasť kultúry (príspevkovú, resp. rozpočtovú). Za negatívum sa dá považovať skutočnosť, že až 31 % miest a obcí v tejto veľkostnej kategórii čerpalo v posledných 5 rokoch externé zdroje len z jedného zdroja, resp. nečerpalo žiadne externé zdroje.

V mestách a obciach do 5000 obyvateľov 35 % nemá strategický dokument v oblasti kultúry, a kultúra nie je súčasťou PHSR, prípadne nevedelo odpovedať. Až 43 % obcí v tejto veľkostnej

kategórii nemá komisiu ani poradný orgán, ktorý by mal na starosti oblasť kultúry. 41 % nemá komisiu ani profesionálneho zamestnanca. Štyri obce/mestá z desiatich vo veľkosti do 5000 obyvateľov tak de facto rezignovali na oblasť kultúry a nevenujú jej takmer nijakú pozornosť. Situácia je pochopiteľne horšia so znižovaním sa počtu obyvateľov (do 1000 56 %, do 500 65 %).

Prieskum potvrdil náš odhad, že situácia v oblasti kultúry je kritická najmä v menších obciach, ktoré sa touto témou nemajú možnosť profesionálne zaoberať, prípadne je na okraji ich záujmu. Je potrebné, aby štát vytvoril taký systém/zázemie, ktoré umožní cieľavedomý, strategický a profesionálny prístup a rozvoj kultúry aj v menších sídlach.

Nedostatky sú aj v čerpaní externých grantových zdrojov, a to dokonca aj v mestách nad 5000 obyvateľov, ktoré fungujú v oblasti kultúry profesionálnejšie. Kultúre chýba viaczdrojové financovanie a profesionáli, ktorí by takéto financovanie vedeli do miest a obcí pritiahnúť.

Aj tento prieskum potvrdil, že vznik strategického dokumentu pre KKP má zmysel aj v menších obciach, ktoré sa kultúre a kreatívnemu priemyslu chcú venovať s plnou vážnosťou. V ich prípade nemusí ísť o rozsiahly materiál, už samotná diskusia o kultúrnom potenciáli obce a jeho možnom využití pre obyvateľov, budovanie identity alebo rozvoj podnikania môže mať veľký význam. Úlohu koordinátorov týchto aktivít a odborného orgánu môžu v menších obciach prevziať príslušné komisie obecného zastupiteľstva, ktoré majú na aktívny život v obci oveľa zásadnejší dosah ako v mestách. Zároveň je potrebné zdôrazniť, že aj obce, ktoré nemajú kultúrnu tradíciu, majú potenciál vytvoriť novú kultúrnu ponuku. Príkladom môže byť pomerne mladá obec Zálesie, ktorej kultúrny život patrí medzi pozoruhodné a je budovaný práve na základe iniciatívy miestnych obyvateľov, pričom jeho súčasťou sú aj aktivity, ktoré do obce priťahujú návštevníkov zo širokého okolia (napr. Záleská divadelná púť). Kultúrne aktivity zároveň slúžia ako priestor pre iniciáciu iných občianskych verejnoprospešných aktivít v obci.

Musíme zároveň skonštatovať, že v drvivej väčšine slovenských miest a obcí neexistuje samostatná stratégia kultúrneho ani kreatívneho priemyslu, ktorá by bolo napĺňaná, kontrolovaná a cieľavedome podporovaná nástrojmi na jej rozvoj. V tomto smere je súčasná štruktúra strategického plánovania a riadenia procesov v oblasti kultúry na území miest a obcí

neraz zastaraná a nezodpovedá 21. storočiu a novým výzvam, ktoré sú stavané pred regionálnu kultúru. Je nutná odborná a politická diskusia, ako podporiť prerod existujúceho stavu do modernej podoby, ktorá by bola efektívna a napĺňala verejný záujem.

Proces, ktorý vytvorí funkčný rámec pre fungovanie kultúry v meste, môže vyzeráť nasledovne:

1. Mapovanie

Fáza mapovania zahŕňa zber primárnych a sekundárnych dát o území, ako napr.:

- mapovanie ľudského potenciálu
 - profesionálne kultúrne inštitúcie
 - neprofesionálne kultúrne združenia, spolky, jednotlivci
 - kreatívne profesie
 - tradičné remeslá
 - ľudia spojení s mestom, obcou
- mapovanie aktivít
- mapovanie nehnuteľného potenciálu (aj priestorov pre KKP)
- mapovanie duchovného dedičstva
-

2. Tvorba stratégie - participatívne plánovanie

- a) vstupná diskusia a predstavenie zámeru, zapojenie verejnosti na základe výstupov z mapovania
- b) tvorba stratégie v súlade so zásadami participatívneho plánovania, prepojenie na iné odvetvia
- c) odborná diskusia a pripomienkovanie

3. Realizácia stratégie, vrátane nastavenia mechanizmov mesta/obce

- a) tvorba programového rozpočtu
- b) aplikácia ukazovateľov, dotácie, VZN, vlastná činnosť a pod.

4. Kontrola a monitoring

- a) pravidelná kontrola a odborná diskusia o priebehu napĺňania cieľov a dosahovaní očakávaných výsledkov
- b) udržiavanie a rozvíjanie získaných databáz

5. Evaluácia

- a) odborné hodnotenie v pravidelných intervaloch (3 - 5 rokov)
- b) priebežná aktualizácia dokumentu

2.2. Ekonomické ukazovatele kultúrnej a osvetovej činnosti a zamestnanosť

Pri analýze ekonomických ukazovateľov v rezorte kultúry sa oprieme o verejne prístupné zdroje z ročného výkazu kultúrno-osvetovej činnosti (KOČ) za rok 2019⁵.

Rok 2019 bol posledný rok riadneho fungovania kultúry na Slovensku v predcovidovom období.

Kultúrna a osvetová činnosť v SR bola realizovaná v 2127 objektoch. Realizovalo sa 26 595 podujatí za účasti 1 571 470 účastníkov. Celkové príjmy spojené s kultúrno-osvetovou činnosťou kultúrnych inštitúcií tvorili 72 932 781 €. Z toho transfery zo štátneho rozpočtu, rozpočtu obcí, VÚC, EÚ, tvorili 59 346 793 €, výnosy z vlastnej činnosti 12 852 596 € (17,6 %) a ostatné príjmy 733 392 €.

Celkové náklady spojené s kultúrno-osvetovou činnosťou tvorili 70 978 896 €.

Z toho mzdové náklady 20 778 684 €, odvody do poisťovní 7 723 969 €, spotreba materiálu, energií, prevádzková réžia 19 952 333 €, náklady na činnosť (odmena autorom, umelcom, dohody mimo pracovného pomeru, autorské, licenčné poplatky) 16 016 088 €, ostatné výdavky 3 928 526 €, kapitálové výdavky 6 917 324 €.

⁵ <https://www.nocka.sk/wp-content/uploads/2019/12/sprava-o-SSZ-2019-def.pdf>

Finančné prostriedky miest a obcí vynaložené na obnovu národných kultúrnych pamiatok predstavovali 8 729 173 €.

Počet pracovníkov zabezpečujúcich KOČ bol 16 734, pričom na plný úväzok pracovalo 1566, na dohody 3498, SZČO a osoby pracujúce na základe zmluvy o dielo 3051 a dobrovoľníci 8223. Priemerná hrubá mesačná mzda odborného zamestnanca v pracovnom pomere na plný úväzok bola 1050 €.

2.3. SWOT analýza súčasného stavu miestnej a regionálnej kultúry

Na základe predchádzajúcej analýzy a poznania aplikačnej praxe vyhodnotili experti, pracujúci na AV, situáciu v regionálnej a miestnej kultúre prostredníctvom SWOT analýzy, v ktorej jasne pomenovali silné aj slabé stránky súčasného stavu miestnej a regionálnej kultúry.

Tabuľka č.1: SWOT analýza súčasného stavu miestnej a regionálnej kultúry

Silné stránky	<ul style="list-style-type: none"> - bohaté a rôznorodé kultúrne dedičstvo regiónov - silný vzťah obyvateľov regiónov, miest a obcí k tradíciám a kultúre - veľký potenciál kreatívnych a zanietených ľudí s bohatými skúsenosťami s činnosťami v oblasti kultúry - bohatá miestna a regionálna kultúrna infraštruktúra - zvyšujúca sa návštevnosť kultúrnych podujatí v predcovidovom období - rastúci počet neprofesionálnych aj profesionálnych umelcov
Slabé stránky	<ul style="list-style-type: none"> - nedostatočné financovanie miestnej kultúry - neexistujúca politika obnovy a modernizácie miestnej a regionálnej infraštruktúry - nedostatočné legislatívne riadenie procesov v kultúre - finančné podhodnotenie kultúrnych pracovníkov, kumulácia funkcií, - nejednoznačnosť v kultúrnej terminológii /definície pojmov/ - nedostatočné kvalitatívne a kvantitatívne dáta o kultúrnej a osvetovej činnosti - nezájem rezortného ministerstva o rozvoj miestnej a regionálnej kultúry

	<ul style="list-style-type: none"> - neexistencia stratégie rozvoja kultúry SR - zle nastavený systém kultúrnych poukazov
Ohrozenia	<ul style="list-style-type: none"> - vysoký vek zamestnancov zriaďovaných inštitúcií z dôvodu nízkej atraktivity povolání pre mladšie vekové kategórie - absencia celoživotného vzdelávania pracovníkov kultúry - pandémie a jej negatívny dopad na kultúrne inštitúcie - neinvestovanie európskych zdrojov do kultúry a kultúrnej infraštruktúry - dlhodobé podceňovanie kultúry zo strany štátu a samospráv - komercializácia a povrchnosť - obmedzené viaczdrojové financovanie - nefunkčné lokálne prepojenia medzi zriaďovanou a nezriaďovanou kultúrou
Príležitosti	<ul style="list-style-type: none"> - proces vzniku Stratégie rozvoja kultúry SR do r. 2030, v ktorom sa počíta so zapojením samospráv - vznik a zvýšená aktivita rôznych organizácií spájajúcich ľudí v sektore - kultúra ako nástroj vzdelávania

Zdroj: vlastné spracovanie

2.4. Najčastejšie sa vyskytujúce právne formy kultúrnych inštitúcií na úrovni miestnej samosprávy

Kultúrny priestor na Slovensku je rozložený do širokého spektra kultúrnych organizácií s rôznou právnou formou. Medzi najrozšírenejšie právne formy kultúrnych inštitúcií v podmienkach samospráv patria príspevkové organizácie, rozpočtové organizácie, občianske združenia, nadácie, neziskové organizácie. Medzi zriadenými inštitúciami sa v menšom počte nájdu aj obchodné spoločnosti. Táto forma je zároveň typická pre nezriaďovanú komerčnú kultúru, ktorá tvorí kreatívny priemysel (tému sa rozsiahle venujeme na inom mieste AV).

Pre praktické rozlíšenie rôznych právnych foriem podrobnejšie rozoberieme tie, s ktorými sa v podmienkach lokálnej samosprávy môžeme stretnúť najčastejšie. Jednotlivé typy právnych

foriem a ich spôsoby fungovania v rezorte kultúry majú z pohľadu zriaďovateľa tak výhody, ako aj nevýhody.

Príspevková organizácia

Príspevkovú organizáciu možno zriadiť na základe zákona alebo rozhodnutím zriaďovateľa. Zriaďovateľom môže byť ústredný orgán štátnej správy, vyšší územný celok alebo obec. Zriaďovateľ na základe hlasovania zákonodarného orgánu (zastupiteľstvo VÚC, obce) vydá pre príspevkovú organizáciu zriaďovaciu listinu.

Príspevková organizácia je právnická osoba štátu, vyššieho územného celku alebo obce, ktorej menej ako 50 % výrobných nákladov je pokrytých tržbami. Príspevkom je napojená na rozpočet zriaďovateľa. Hospodári na základe rozpočtu príjmov a výdavkov. Je povinná dosahovať príjmy určené rozpočtom. Svoje činnosti a služby poskytuje odplatne. Všetky výdavky na prevádzku, opravy a údržbu majetku ako aj výdavky na obstaranie hmotného a nehmotného majetku uhrádza prednostne z vlastných príjmov a z príspevku zriaďovateľa. Zriaďovateľ poskytuje príspevkovej organizácii príspevok vo výške dosahujúcej vyrovnaný rozpočet. Ak zdroje z vlastnej činnosti, určené na obstaranie hmotného a nehmotného majetku, nedosahujú požadovanú výšku, zriaďovateľ stanoví výšku príspevku na obstaranie určeného konkrétneho hmotného a nehmotného majetku. Príspevková organizácia vedie účtovníctvo a predkladá účtovnú závierku. Jej činnosť upravuje Zákon 523/2004 Z. z. o rozpočtových pravidlách verejnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Prax ukazuje, že samostatné kultúrne inštitúcie v zriaďovateľskej pôsobnosti ministerstva kultúry a taktiež organizácie v zriaďovateľskej pôsobnosti miest a obcí sú prevažne príspevkovými organizáciami. Výhodou tejto právnej formy je možnosť kreatívneho riadenia organizácie, väčšia autonómnosť, sloboda v rozhodovaní a v rozvoji organizácie. Príspevková organizácia sa riadi vopred schváleným rozpočtom, ale v prípade dosiahnutia vyšších príjmov môžu byť tieto investované do hmotného alebo nehmotného majetku nad rámec rozpočtu.

Ďalšou výhodou je možnosť podnikateľskej činnosti, ktorá slúži výlučne na podporu hlavnej činnosti. Touto formou je možné pri kvalitnom a kreatívnom vedení organizácie výrazne

pomôcť organizácii v príjmovej časti rozpočtu. Je však nevyhnutné spomenúť, že v prípade, že v danom rozpočtovom roku v tejto činnosti dosahuje organizácia stratu, je nevyhnutné, aby zriaďovateľ v septembri túto činnosť zrušil.

Nevýhodou tejto právnej formy je fungovanie počas napr. ekonomickej krízy, ako je súčasná pandémia s obmedzeniami činností. V takomto prípade organizácia nedosahuje rozpočtové príjmy z vlastnej činnosti. Vedenie je v tomto prípade nútené obmedziť výdavky alebo požiadať zriaďovateľa o navýšenie príspevku, čo v mnohých prípadoch nie je jednoduché. V tom je zraniteľnosť tejto inštitúcie a už aj v súčasnosti sme svedkami transformácie príspevkových organizácií v niektorých samosprávach na iné právne formy (napr. oddelenie kultúry na mestskom, obecnom úrade). Tu je nevyhnutné zdôrazniť, že je to cesta, ktorá môže často viesť k znižovaniu kvality poskytovanej kultúry v danej samospráve.

Príspevková organizácia spravuje nehnuteľný majetok zriaďovateľa, z čoho vyplýva ďalšia nevýhoda. Takáto organizácia nemôže žiadať o bankový úver v prípade refinancovania schválených projektov z fondov EÚ. Vtedy musí opäť požiadať zriaďovateľa o schválenie navýšenia výdavkovej časti rozpočtu pre tento účel.

Rozpočtová organizácia

Rozpočtovú organizáciu možno zriadiť na základe zákona alebo rozhodnutím zriaďovateľa. Zriaďovateľom môže byť ústredný orgán štátnej správy, vyšší územný celok alebo obec. Zriaďovateľ na základe hlasovania zákonodarného orgánu (zastupiteľstvo VÚC, obce) schváli pre rozpočtovú organizáciu zriaďovaciu listinu.

Svojimi príjmami a výdavkami je napojená na rozpočet zriaďovateľa. Hospodári samostatne podľa schváleného rozpočtu s prostriedkami, ktoré jej určí zriaďovateľ v rámci svojho rozpočtu a s prostriedkami prijatými od iných subjektov. Rozpočtová organizácia zostavuje svoj rozpočet príjmov a výdavkov. Vzájomné započítanie príjmov a výdavkov je v rozpočtovej organizácii prípustné, ak ide o dodatočnú úhradu predtým vynaložených výdavkov v tom istom rozpočtovom roku, ktorou iný subjekt refunduje rozpočtovej organizácii výdavky, ktoré za neho zaplatila. Rozpočtová organizácia sústreďuje všetky príjmy svojho rozpočtu na svojom

príjmovom rozpočtovom účte a realizuje všetky svoje výdavky zo svojho výdavkového rozpočtového účtu. Rozpočtová organizácia poskytuje svoje výkony v zásade odplatne, ale medzi sebou si rozpočtové organizácie obyčajne výkony poskytujú bezplatne.

Rozpočtové organizácie nedávajú štatútom takú možnosť „economickej slobody“, ako príspevkové organizácie. Na druhej strane tieto organizácie majú väčšiu ekonomickú stabilitu ako príspevkové. Jednoznačne to potvrdila doba pandémie. Zriaďovateľ bez väčších problémov pokrýva výpadok v príjmoch rozpočtových organizácií, keďže sú priamo napojené na rozpočty miest a obcí.

Občianske združenie

Občianske združenia právne upravuje Zákon č. 83/1990 Z. z. o združovaní občanov. Ako príklady občianskeho združenia zákon výslovne uvádza spolok, zväz, klub, hnutie. Združenie má svoje poslanie a stanovky. V miestnej kultúre je to obľúbená a najrozšírenejšia právna forma. Združuje občanov s rovnakým zameraním na tú istú kultúrnu oblasť (agentúrna činnosť, divadlo, tanec, hudba, autorský zákon, literárna tvorba, film, fotografia, múzejníctvo, pamiatky a pod.).

Významným zdrojom financovania sú 2 % – prijaté podiely zaplatenej dane, ktoré môžu jednotlivci alebo spoločnosti poukázať v prospech občianskeho združenia vo svojich daňových priznaniach. Medzi ďalšie príjmy OZ patria členské príspevky a verejné zdroje - finančné i nefinančné, zahraničné grantové zdroje z verejných prostriedkov, granty zo súkromných nadácií, dary a sponzoring.

Združenie môže aj podnikáť, a to na základe vydaného živnostenského oprávnenia. V prípade, že už pri založení zvažujú zakladatelia o podnikaní ako zdroji príjmov, je vhodné zvážiť inú formu - neziskovú organizáciu.

Kým rozpočtové a príspevkové organizácie sú charakteristické pre zriaďovanú kultúru, typickými príkladmi organizácií, ktoré využívajú právnu formu občianskeho združenia, sú rôzne folklórne súbory a skupiny, ochotnícke divadelné skupiny, tanečné skupiny, združenia

neprofesionálnych literátov, ale aj nezávislé kultúrne centrá a mnohé iné subjekty nezriaďovanej kultúry.

Nadácia

Túto právnu formu upravuje Zákon č. 34/2002 Z. z. o nadáciách a o zmene Občianskeho zákonníka v znení neskorších predpisov. Je to účelové združenie majetku slúžiaceho na podporu verejnoprospešného účelu. V našom prípade sa pod verejnoprospešným účelom rozumie hlavne rozvoj a ochrana duchovných a kultúrnych hodnôt. Nadácia je právnická osoba zapísaná v registri nadácií, ktorý vedie ministerstvo vnútra.

Hlavnou činnosťou nadácie je poskytovanie peňažných a nepeňažných prostriedkov z majetku nadácie tretím osobám a správa majetku nadácie vrátane nadačných fondov. Nadácia môže vykonávať aj inú činnosť v súlade s verejnoprospešným účelom nadácie a s realizáciou nadačnej činnosti, ak tento zákon neustanovuje inak.

Nadácia nie je typickou formou pre samosprávy, avšak funguje napr. v Bratislave (Nadácia mesta Bratislavy) alebo Košiciach (Pro Cassovia).

Nezisková organizácia (poskytujúca všeobecne prospešné služby)

Právna forma, ktorú upravuje Zákon č. 213/1997 Z. z. o neziskových organizáciách poskytujúcich všeobecne prospešné služby a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Je to právnická osoba, ktorá poskytuje všeobecne prospešné služby za vopred určených a pre všetkých používateľov rovnakých podmienok a ktorej zisk sa nesmie použiť v prospech zakladateľov, členov orgánov ani jej zamestnancov, ale sa musí použiť v celom rozsahu na zabezpečenie všeobecne prospešných služieb.

Vyjadrenie princípu neziskovosti odlišuje neziskovú organizáciu od podnikateľských subjektov, ktoré tiež môžu poskytovať podobné služby. Podstata spočíva v tom, že hoci nezisková organizácia môže okrem poskytovania všeobecne prospešných služieb vykonávať samostatne vo vlastnom mene a na vlastnú zodpovednosť aj ďalšiu činnosť za účelom

dosiahnutia zisku, táto jej činnosť nesmie priamo či nepriamo viesť k materiálnemu prospechu jej zakladateľov, členov orgánov, ani zamestnancov. Zisk po zdanení musí nezisková organizácia použiť na poskytovanie všeobecne prospešných služieb, pre ktoré bola založená.

Okrem neziskovosti je dôležitý aj predmet činnosti neziskovej organizácie, a teda poskytovanie všeobecne prospešných služieb. V našom prípade je to tvorba, rozvoj, ochrana, obnova a prezentácia duchovných a kultúrnych hodnôt.

V podmienkach Slovenska je zrejme najrozvinutejšou organizáciou tohto charakteru v oblasti kultúry a kreatívneho priemyslu Creative industry Košice, n.o. Organizácia vznikla v spojitosti s uchádzaním sa Košíc o titul Hlavné európske mesto kultúry a po úspešnom realizovaní naň nadväzuje ďalšími rozvojovými aktivitami v oblasti kultúry a kreatívneho priemyslu.

2.5. Prehľad dotačných schém na podporu miestnej a regionálnej kultúry

Štát pri reforme verejnej správy presunul kompetencie a financovanie miestnej kultúry na samosprávy. Napriek uvedenému však štát aj naďalej finančne podporuje miestnu kultúru prostredníctvom dotačných nástrojov ministerstiev a verejnoprávnych fondov. Niektoré dotačné schémy sú dlhodobé, iné sa menia v závislosti od priorít.

Na úrovni štátu ide najmä o tieto fondy:

Fond na podporu umenia

Je zriadený Zákonom č. 284/2014 Z. z. o Fonde na podporu umenia a o zmene a doplnení zákona č. 434/2010 Z. z. o poskytovaní dotácií v pôsobnosti Ministerstva kultúry Slovenskej republiky v znení zákona č. 79/2013 Z. z., č.354/2015 Z. z., 91/2016 Z. z., 138/2017 Z. z., 177/2018 Z. z., ako verejnoprávna inštitúcia na podporu umeleckých aktivít, kultúry a kreatívneho priemyslu, ktorá poskytuje finančné prostriedky zo svojho rozpočtu, utvára materiálne podmienky na rozvoj poskytovaním finančných prostriedkov na uskutočnenie verejných kultúrnych podujatí, na šírenie a prezentáciu fyzickým osobám, ktoré sa tvorivo

alebo výskumne podieľajú na rozvoji umenia, kultúry a kreatívneho priemyslu, uskutočňuje monitorovaciu činnosť podporených projektov a pod.

Pri FPU je potrebné poznamenať, že miestnu a regionálnu kultúru podporuje prioritne podporou nezriaďovanej kultúry. Aj keď oprávnenými žiadateľmi v niektorých programoch sú aj mestá a obce, ide zväčša o menšie programy. Osobitým programom je Mesto kultúry, ktorý je určený výhradne pre mestá.

Audiovizuálny fond

Je zriadený Zákonom č. 516/2008 Z. z. o audiovizuálnom fonde a o zmene a doplnení niektorých zákonov ako verejnoprávna inštitúcia na podporu a rozvoj audiovizuálnej kultúry a priemyslu. Poskytuje finančné prostriedky autorom slovenských audiovizuálnych diel a výrobcam slovenských audiovizuálnych diel, utvára materiálne podmienky na rozvoj audiovizuálnej kultúry a priemyslu v Slovenskej republike poskytovaním finančných prostriedkov osobám na obnovu a rozvoj technologickej základne určenej na výrobu a šírenie audiovizuálnych diel a na uskutočnenie verejných kultúrnych podujatí v oblasti audiovizuálnej kultúry, poskytuje osobám finančné prostriedky na šírenie a prezentáciu audiovizuálnych diel, poskytuje Slovenskému filmovému ústavu informácie o udelení finančných prostriedkov z prostriedkov fondu na účely uskutočňovania akvizičnej činnosti, vedie evidenciu slovenských audiovizuálnych diel a osôb, ktorým poskytol finančné prostriedky a ďalšie.

Fond na podporu kultúry národnostných menšín

Je zriadený Zákonom č. 138/2017 Z. z. o Fonde na podporu kultúry národnostných menšín. FPKNM je nezávislá verejnoprávna inštitúcia, ktorej poslaním je podporovať a stimulovať kultúru národnostných menšín v oblasti kultúrnych a vedeckých aktivít národnostných menšín, najmä vytváraním podporných mechanizmov pre tvorbu a šírenie kultúrnych a vedeckých hodnôt. Realizáciou svojho poslania fond prispieva k uskutočňovaniu kultúrnej politiky Slovenskej republiky a Európskej únie v oblasti podpory rozvoja národnostných menšín.

Vybrané dotačné programy Ministerstva kultúry SR⁶

- Grantový program „Obnovme si svoj dom“ je zameraný na podporu záchrany stavebného kultúrneho dedičstva; prijímateľom pomoci je široké spektrum žiadateľov – od občanov, cez podnikateľské subjekty, cirkvi až po samosprávy. Špeciálnu kapitolu má program vyčlenenú pre lokality UNESCO či Národný cintorín v Martine. Zdroje sú využívané na všetky činnosti spojené so záchranou vzácnych stavieb – od odborných prieskumných prác a posudkov, cez stabilizačné činnosti, až po komplexné obnovy.
- Grantový program „Kultúra znevýhodnených skupín“ slúži na financovanie kultúrnych aktivít zdravotne postihnutých alebo inak znevýhodnených skupín obyvateľstva; okrem iného ho môžu samosprávy využiť na debarierizáciu svojich kultúrnych priestorov či na aktivity pre rôzne znevýhodnené skupiny (do tohto programu sú zaradené aj organizácie podporujúce LGBTI aktivity kultúrneho charakteru).
- Grantový program „Kultúrne poukazy“ slúži na sprístupnenie kultúrnych hodnôt žiakom a pedagogickým zamestnancom základných škôl, žiakom stredných škôl a pedagogickým zamestnancom stredných škôl. Tento grantový program sa hlbšie dotýka aj činnosti samosprávnej kultúry a preto sa mu venujeme obsiahlejšie.

Práve posledný z uvedených programov priniesol samosprávam nemalé problémy, lebo tieto majú v kompetencii aj primárne vzdelávanie, takže poukazy boli určené aj deťom a pedagógom na základných školách, lebo mali zlepšiť ich prístup ku kultúre. Podľa názoru odborníkov vniesol tento program do systému kultúry negatívne prvky. Poberateľmi kultúrnych poukazov sa okrem kultúrnych, umeleckých, vedeckých a pamäťových inštitúcií stali aj rôzne subjekty, ktoré vo svojej vynaliezavosti a snahe o zárobok prezentovali svoje produkcie v telocvičniach základných a stredných škôl, kde im bolo umožnené realizovať umelecké aktivity vedenie školy v dobrej viere, že ide o kultúru. Kultúrne a umelecké inštitúcie, tvoriace základ infraštruktúry, tak boli prakticky obídené a postavené mimo hru. Školy nemali

⁶ <https://www.culture.gov.sk/ministerstvo/dotacie-mk-sr/dotacie-2021/>

a nemajú v umení a kultúre odborne zdatných a rozhladených profesionálnych pracovníkov, preto často vyberajú kultúrne a umelecké programy v rámci svojho obmedzeného poznania, riadia sa ponukou a cenou, nie podľa umeleckej hodnoty a obsahu. Žiaci a študenti sa nedostávajú do prostredia divadiel a kultúrnych domov a neučia sa základnú etiketu, ktorá sa spája s účasťou na kultúrnom podujatí (divadelnom predstavení, koncerte, tanečnom vystúpení a pod.). Aj preto považujú viacerí profesionálni zamestnanci v kultúre za potrebné poukázať na tieto problémy a navrhujú upraviť podmienky grantového systému tak, aby sa kultúrne a umelecké podujatia realizovali výlučne vo verejných a súkromných kultúrnych inštitúciách a priestoroch, ktoré majú na realizáciu podujatí vytvorené vhodné podmienky a prostredie, čím sa podporí nielen kultúrny, ale aj vzdelávací charakter týchto podujatí. Prílohu č. 6 AV tvorí stanovisko AKIS ku kultúrnym poukazom.

2.6. Iné verejné zdroje, poskytované na rozvoj kultúry

Medzi ďalšie finančné verejné zdroje, ktoré podporujú rozvoj miestnej a regionálnej kultúry, patria dotačné programy VÚC a miest a obcí.

Dotačné programy VÚC

Častým zdrojom prostriedkov na rozvoj miestnej a regionálnej kultúry sú prostriedky vyšších územných celkov. Tieto sú pravidelne poskytované na vybrané kultúrne aktivity na území krajov a sú mimoriadne obľúbené aj medzi samosprávami (ktoré sú oprávnenými žiadateľmi). Podľa prieskumu, ktorý je súčasťou AV, takmer polovica miest a obcí (49 %) v predchádzajúcom období čerpala dotácie z tohto zdroja. Dôvodom je okrem iného zrejme aj skutočnosť, že keďže ide často o prostriedky do 10 000 €, administratívna prácnosť prípravy projektu a jeho vyúčtovania nie je mimoriadne náročná a je zvládnuteľná aj menšou obcou.

Dotačné programy miest a obcí

Samostatnou formou podpory miestnej a regionálnej kultúry sú dotačné programy miest a obcí. Tieto pochopiteľne predstavujú výdavok samosprávy, ale bez ich uvedenia by sme obišli

často dôležitý zdroj financovania najmä menších kultúrnych aktivít na území miest a obcí.

Podľa prieskumu, ktorý je súčasťou AV, poskytuje prostriedky formou grantov približne 37 % miest a obcí. Je ale nutné poznamenať, že len málo miest a obcí má vypracovaný transparentný systém rozdeľovania dotácií, ktorý by bol previazaný na strategický dokument v oblasti kultúry.

2.7. Najvýznamnejšie zriaďované organizácie pôsobiace v miestnej a regionálnej kultúre

Národné osvetové centrum

Národné osvetové centrum je štátnou príspevkovou organizáciou Ministerstva kultúry. Podľa Zákona č. 189/2015 Z. z. o kultúrno-osvetovej činnosti je kultúrno-osvetovým zariadením s celoslovenskou pôsobnosťou so všeobecným zameraním. NOC je odborným a metodickým pracoviskom pre kultúrno-osvetovú činnosť, koordinačným a výkonným pracoviskom pre teoretickú, analytickú, informačnú, dokumentačnú a konzultačnú činnosť v oblasti kultúrno-osvetovej činnosti, koordinačným a výkonným pracoviskom pre výskum a štátne štatistické zisťovanie v oblasti kultúry, odborným pracoviskom, ktoré vedie národný register kultúrneho dedičstva ako centrálnu evidenciu údajov a informácií o kultúrnom dedičstve a pracoviskom pre ďalšie vzdelávanie zamestnancov v oblasti kultúrno-osvetovej činnosti. Formálne ide o uspokojivo zadané hlavné úlohy smerom k miestnej a regionálnej kultúre. Prax však svedčí o niečom inom. NOC neriadi a nefinancuje kultúrno-osvetové zariadenia, svoje úlohy voči nim si plní viac menej iba formálne. Hlasy predstaviteľov kultúry, pôsobiacich v regiónoch, volajú po zmene. Ide hlavne o najrozšírenejšiu kultúrnu infraštruktúru, ktorou sú organizácie v zriaďovateľskej pôsobnosti samospráv. Dlhodobo absentuje vzdelávanie kultúrnych pracovníkov, rovnako, ako metodické vedenie a dohľad nad implementáciou doterajších stratégií. NOC by mala mať vlastných odborných pracovníkov, ktorí by pracovali v teréne, aby dôkladne poznali stav miestnej kultúry. Títo pracovníci by mali pôsobiť v odborných komisiách v dotačných fondoch, aby poznajúc stav miestnej kultúry kvalifikovane a nestranne posudzovali podané žiadosti. Práve prostredníctvom NOC by malo Ministerstvo kultúry

aktívne vstupovať a koordinovať procesy v sektore miestnej a regionálnej kultúry. Za veľmi dôležitú považujeme prácu s mládežou v sektore kultúry. Takéto programy majú: Ministerstvo spravodlivosti SR, Ministerstvo vnútra SR, Ministerstvo zdravotníctva SR, Ministerstvo školstva SR. Práve prostredníctvom NOC by mohlo Ministerstvo kultúry SR podporovať voľnočasové aktivity mládeže v mestách a obciach v existujúcej kultúrnej infraštruktúre pod vedením kvalifikovaných pracovníkov – lektorov. Vzdelávanie týchto odborných pracovníkov by bolo pod gesciou NOC.

Matica slovenská

Je to celonárodná slovenská kultúrna ustanovizeň so sídlom v Martine, je právnickou osobou. Svoje organizačné zložky zriaďuje na území Slovenskej republiky, ako aj v zahraničí.

Postavenie a činnosť Matice slovenskej upravuje Zákon č. 68/1997 Z. z. o Matici slovenskej v znení neskorších predpisov a Stanovy Matice slovenskej.

Poslaním Matice slovenskej v 21. storočí je systematicky rozvíjať duchovný, národný, kultúrny a spoločenský život všetkých príslušníkov slovenského národa, ale aj ostatných spoluobčanov žijúcich na území Slovenskej republiky. Hlavným cieľom Matice slovenskej je výchova mládeže v oblasti poznania národných dejín, kultúry a vzťahu k národným tradíciám. Realizuje to prostredníctvom vlastných aktivít zameraných na podporu a rozvoj sociálnych kontaktov, vzdelávacích, kultúrnych a iných záujmov mládeže. Spolupracuje s detskými i mládežníckymi organizáciami na celom území Slovenska a samozrejme aj s krajanmi v zahraničí v osvetovej i kultúrnej oblasti, ale aj v oblasti voľnočasových aktivít pre deti a mládež. Prostredníctvom miestnych organizácií sa Matica slovenská aktívne podieľa na kultúrnom živote na miestnej a regionálnej úrovni. V roku 2022 má Matica slovenská na území Slovenska 504 miestnych organizácií a 245 spolupracujúcich združení.

Regionálne osvetové centrá

Úlohou ROC je zabezpečovať kultúrno-osvetovú činnosť na regionálnej úrovni. Zákon o osvetovej činnosti definuje širokú škálu oblastí, v ktorých by mali osvetové strediská

zabezpečovať aktivity. Všeobecným trendom je uprednostňovanie tvorivých dielní a kultúrnych podujatí pred vzdelávacími aktivitami.

NOC adresuje regionálnym osvetovým zariadeniam realizáciu celoštátnych kultúrnych a vzdelávacích aktivít. Zriaďovateľom regionálnych osvetových centier sú samosprávne kraje. Majú právomoc určovať zameranie osvetového centra, ktoré je obvykle všeobecné, ale môže byť aj špecializované (napr. planetárium, hvezdáreň).

Aktivity osvetových zariadení vymedzuje Zákon o osvetovej činnosti. Z dostupných analýz je zrejmé, že činnosť jednotlivých osvetových zariadení je rôznorodá, a nie vždy v súlade s Osvetovým zákonom. Ak porovnáme činnosť týchto zariadení do roku 1989 a neskôr, je zrejmé, že došlo k výraznej zmene z viacerých objektívnych dôvodov.

Ako už bolo uvedené, osvetové centrá boli do roku 1989 pod gesciou ministerstva kultúry. Po tomto období sa ocitli v zriaďovateľskej pôsobnosti samosprávnych krajov. Slovenská kultúrna obec považuje túto skutočnosť za nie príliš šťastný krok. Prerušila sa priama väzba na NOC po stránke metodickej, odbornej, ale aj strategickej.

Jednotlivé VÚC nie vždy pri riadení týchto inštitúcií uplatňovali národné strategické dokumenty. V mnohých prípadoch nastal úpadok týchto osvetových zariadení po stránke personálneho obsadenia, odbornosti personálu a v konečnom dôsledku napĺňania činností stanovených zákonom.

Navrhované riešenia na zefektívnenie činnosti ROC v miestnej a regionálnej kultúre:

- novelizácia zákona o kultúrno-osvetovej činnosti,
- zatriktívnenie práce v oblasti kultúry – zlepšenie ohodnotenia kultúrnych pracovníkov,
- rozširovanie neprofesionálnej umeleckej scény,
- jasné vymedzenie činností (zamedziť duplicitu s činnosťou mestských kultúrnych stredísk),
- osvetové zariadenia majú plniť hlavne vzdelávaciu a osvetovú úlohu v miestnej a regionálnej kultúre,
- majú byť úzko späté s kultúrными zariadeniami v mestách a obciach a v týchto

zariadeniach realizovať vzdelávaciu a osvetovú činnosť,

- výchova kvalitných odborných pracovníkov – metodikov pre každú oblasť umenia,
- v každom osvetovom zariadení zamestnaní metodici pre všetky oblasti, aktívne pracujúci v teréne / v domoch kultúry v rámci regiónu (okres, kraj),
- inšpirovať sa príkladmi dobrej praxe zo zahraničia.

2.8. Odporúčania pre samosprávu, podklad pre vedenie sociálneho dialógu na úrovni samosprávy ale aj regionálnych štruktúr a štátu.

Prostredie miestnej a regionálnej kultúry je mimoriadne pestré množstvom subjektov a aktivít, ktoré sú realizované v prospech obyvateľov miest a obcí.

Ak samospráva do budúcnosti plánuje venovať sa oblasti kultúry, najmä čo sa týka zvýšenia jej kvality, je potrebné aby došlo k úprave viacerých zákonov v oblasti kultúry. Prijatie nových zákonov v oblasti kultúry však nie je možné bez štátu či Ministerstva kultúry, ktoré má v kompetencii tvorbu legislatívy.

Pre oblasť kultúry je potrebné upraviť novú legislatívu

Zmena zákonov s jasným vymedzením úloh jednotlivých aktérov kultúrnej a osvetovej činnosti, tak na miestnej, ako aj na regionálnej úrovni s cieľom zabrániť neefektívnemu využívaniu verejných zdrojov z dôvodu duplicity aktivít. Spravodlivé prerozdelenie zdrojov, resp. ich prioritizovanie. Presunutie zdrojov do oblastí, kde dlhodobo absentujú, napr. vzdelávanie a obnova infraštruktúry, mzdové ohodnotenie).

Kultúra sa nezaobíde bez funkčného systému celoživotného vzdelávania

Analýza potrieb odborného vzdelávania, navýšenie odborných kapacít, resp. systematické odborné vzdelávanie a metodická činnosť zo strany štátu nielen pre neprofesionálnych umelcov a organizátorov, ale aj pre profesionálov. Len nárast kvality profesionálov –

manažérov, dramaturgov, technických pracovníkov (osvetľovačov, zvukárov...), kurátorov či lektorov a vedúcich súborov povedie k zvyšovaniu kvality kultúrneho sektora a zároveň k efektívnejšej práci so zdrojmi, ktoré sa v kultúrnom sektore nachádzajú.

Inovácie sú potrebné aj v oblasti kultúry a umenia

Prax ukazuje, že je nevyhnutnú zaviesť inovácie a to aj v systéme systému celoštátnych postupových súťaží neprofesionálneho umenia.

Prehodnotenie existujúceho stavu súťaží, ich financovania, spôsobu organizácie, počtu, spôsobu a ohodnotenia porôt i vystupujúcich. Hľadať spôsoby, ako víťazov súťaží posúvať širšiemu publiku.

Pracovné pozície budúcnosti nie sú len v IT priemysle, treba vytvoriť stabilné pracovné pozície v kultúre pre 21. storočie

Analýza potreby vzniku nových pracovných pozícií v kultúrnom a kreatívnom priemysle a ich štandardizácia a aktualizácia katalógu pracovných činností v kultúre.

Rozvoj kultúrnej infraštruktúry samosprávy potrebujú systém a dlhodobý plán. Bez štatistického zisťovania a informácií to nebude možné

Nevyhnutnou sa stala pasportizácia súčasného stavu kultúrnej infraštruktúry na úrovni miest, regiónov a štátu. Má sa stať odrazovým mostíkom pre vytvorenie štátneho fondu na podporu modernizácie kultúrnej infraštruktúry, s jasne vymedzenými podmienkami spoluúčasti samospráv. Bez relevantných dát nie je možné budovať systém.

Reforma systému financovania

Vytvoriť takú reformu financovania miestnej a regionálnej kultúry, ktorá bude viaczdrojová, zameraná na trvalú udržateľnosť miestnej a regionálnej personálnej i fyzickej infraštruktúry a zároveň okrem kvality bude zohľadňovať aj počet užívateľov výstupov činnosti daného zariadenia či inštitúcie. Vzhľadom na odsúvanie sektora na okraj rozpočtov a priorít miest a

obcí otvoriť diskusiu o financovaní kultúry ako prenesených kompetencií štátu (podobne ako v školstve). V prípade štátnych fondov, akými sú FPU a FPM, je potrebné zaviesť do zákona mechanizmus automatického navyšovania zdrojov v závislosti od inflácie.

Sieťovanie

Tvorba platforiem rôznych združení a asociácií v kultúrnom sektore, ktoré podpora dynamickejší rozvoj odvetvia, budú odborným oponentom MK SR, podpora zviditeľňovanie a marketing sektora, ako aj zvýšia spoluprácu medzi jednotlivými aktérmi na miestnej a regionálnej úrovni.

3. KULTÚRA AKO NÁSTROJ ZVYŠOVANIA KVALITY ŽIVOTA OBYVATEĽOV MIEST A OBCÍ

V tejto kapitole nájdete odpovede na nasledovné otázky:

- Ako vplyva kultúra na kvalitu života obyvateľov miest a obcí?
- Prečo je dôležitá práca s deťmi a mládežou v oblasti kultúry?
- Čo môže urobiť samospráva pre zlepšenie svojho kultúrneho dedičstva?
- Ako je to s kultúrnou integráciou v podmienkach samospráv?

Postoje človeka k životu, jeho myslenie, ako aj vzťah k ostatným ľuďom, vzťah ku svojmu okoliu i k otázkam vlastnej existencie a svetu ako takému, sa formujú kultúrou, ktorá ho obklopuje. Táto kultúra má v sebe určité spoločenské stereotypy, zaužívané procesy a prevládajúce tendencie. Kultúrny potenciál je tvorený po stáročia ľuďmi, ktorí na určitom mieste žili a žijú, zahŕňa kultúrne hodnoty duchovného – nehmotného a hmotného kultúrneho dedičstva a je nedeliteľnou súčasťou kultúrnej, sociálnej a ekonomickej identity obce. Tento potenciál je veľmi rozmanitý, osobitý a neopakovateľný a vtláča obci jedinečnú a neopakovateľnú pečať. Je to dedičstvo pre každého z nás a povinnosťou tých, ktorým vo voľbách občania odovzdávajú moc, je kultúrny potenciál ďalej rozvíjať a zveľaďovať, pretože práve ten je prostriedkom na formovanie novej generácie. Tak ako nám po našich predkoch zostali umelecké diela, architektúra, vzácne lokality, ľudová tvorba, zvyky, tradície, vštepované mravné hodnoty, tak sme ich povinní zachovať, rozvíjať a odovzdať svojim nasledovníkom.

Najpočetnejšiu skupinu kultúrno-osvetových zariadení a subjektov tvoria tie, ktorých zriaďovateľmi je obecná samospráva. Tvoria absolútny základ celej miestnej a regionálnej kultúry. Ak sa vrátíme asi tridsať rokov dozadu, uvedomíme si, čo sa vlastne v tomto segmente kultúry udialo. Slovenská národná rada prijala v septembri 1990 o obecnom zriadení (zákon č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení), v ktorom obce dostali do vienka viaceré kompetencie z oblasti kultúry, na ktoré mnohé v čase prijatia zákona neboli pripravené, mnohé obce nemali dostatočné finančné zdroje a ani ochotu vyčleniť dostatočný objem finančných prostriedkov na plnenie týchto nových kompetencií. Samospráva sa tak v mnohých prípadoch kultúrou

prakticky nezaoberala a prenechala jej fungovanie na akosi „samospáde“ v existujúcich inštitúciách, ktoré boli dovtedy, najmä v mestách, zvyčajne zariadeniami Revolučného odborového hnutia pri rôznych podnikoch a fabrikách. Mnohé takéto kultúrne inštitúcie často prešli za symbolickú korunu formou delimitácie pod mestá a obce, ktoré sa tak stali ich zriaďovateľmi. Inštitúcie, dovtedy metodicky usmerňované osvetovými strediskami, ostali bez odborného zázemia. Nastala generačná výmena a kvalifikovaní pracovníci odchádzali do dôchodku. Zrazu sa požiadavky na odborných kultúrnych zamestnancov stratili a kultúra ako taká ostala napospas rozhodnutiam zastupiteľstiev. Veľa záviselo od toho, aká bola skladba poslancov a ako dokázali podporiť napĺňanie kultúrnych potrieb obyvateľov. Na základe uvedeného možno konštatovať, že úroveň miestnej kultúry ovplyvňuje na jednej strane kvalita zamestnancov, ktorí pracujú v oblasti kultúry a na druhej strane je ovplyvnená vkusom a preferenciami starostu či obyvateľov daného mesta alebo obce. Nemožno povedať, že by išlo o cieľnú a zámernú devalváciu hodnoty kultúry. Skôr ide o nedocenenie jej spoločenského významu. Nie je neobvyklé, že kultúra v obciach a mestách sa sploštila na zopár kultúrnych podujatí so želaním priviesť aspoň raz do roka nejakú „celebritu“, urobiť hody pod holým nebom s kolotočmi a niekde aspoň aj s ukázkami tradičných remesiel. Až 65 % obcí do 500 obyvateľov a 56 % obcí do 1000 obyvateľov nemá profesionálneho zamestnanca na úseku kultúry, ani komisiu, ktorá by sa tejto téme venovala.⁷ To je však žalostný obraz a ľudia sú vydaní napospas pseudokultúre v ľahko dostupných komerčných televíziách, kde v obmedzených reality show, telenovelách a iných nehodnotných formátoch strácajú zmysel pre kvalitu života a záujem o vlastný osobnostný rast. Kultúra je verejnou otázkou a jej zanedbanie prináša závažné a nenapraviteľné škody vo fungovaní spoločenského a nadväzne na to aj ekonomického systému spoločnosti. Trhová ekonomika a trh dokázateľne zlyhávajú na úseku kultúry, čo si už uvedomila väčšina vyspelých štátov a nad kultúrou držia svoju ochrannú ruku.

Tvorba kultúrnych statkov je neopakovateľná originálna hodnota, ktorá sa nedá ekonomicky

⁷ Prieskum ZMOS, 2022

vyjadriť. Ľudstvo má skúsenosť s ničením, krádežami a navždy stratenými pamiatkami v období vojnových konfliktov, a aj preto na medzinárodnej konferencii, zvolanej Organizáciou Spojených národov pre výchovu, vedu a osvetu, konanej v Haagu od 21. apríla do 14. mája 1954, bol 14. mája 1954 dojednaný „Dohovor na ochranu kultúrnych statkov za ozbrojeného konfliktu a Protokol k nemu.“⁸ Každá krajina si tieto statky chráni ako nezameniteľné bohatstvo, ktoré je nepredajné, a v tejto oblasti kultúry majú obce a mestá výnimočné a nezastupiteľné miesto. Musíme byť úprimní a priznať, že o mnohé kultúrne statky sme v mestách a obciach prišli kvôli macošskému postojú a zanedbaniu tejto oblasti. Tomuto sa hlbšie budeme venovať v časti o kultúrnom dedičstve. Treba si uvedomiť, že „kultúrny a kreatívny priemysel je dôležitým prínosom pre regionálnu hospodársku konkurencieschopnosť a atraktivnosť, zatiaľ čo kultúrne dedičstvo je kľúčovým prvkom imidžu a identity miest a regiónov a často aj centrom záujmu mestského cestovného ruchu.“⁹

Ak hovoríme, že kultúra je zdrojom rozvoja a kvality života i životného prostredia obyvateľov mesta, jeho návštevníkov i potenciálnych investorov, ľahko si môžeme predstaviť, že je to práve kultúra, ktorá je tvorcom individuálneho vnímania domova, ktorý treba ochraňovať, udržiavať, zveľaďovať a sprístupňovať, pretože je základným kameňom uvedomovania si príslušnosti k národu i vlasti. Kultúra, ktorá vzniká tam, kde človek býva, kde žije, poskytuje alternatívu voči vzrastajúcej uniformite všeobecnej kultúrnej produkcie a tvorbe komerčných médií. Je východiskom pre opätovné vytvorenie zmyslu pre lokalitu.

Je celkom samozrejmé, že dobrí hospodári by sa mali snažiť o to, aby kultúrny potenciál svojej obce či mesta do čo najväčšej možnej miery efektívne využili a zhodnotili aj finančne. Mnohí starostovia, primátori mesta i poslanci operujú názormi, že ich miestne podmienky neumožňujú rozvíjať turizmus, že nedisponujú vysoko kvalitným historickým a prírodným prostredím, ktoré by pritiahlo návštevníkov. Na druhej strane je však mnoho takých, ktorí dokážu zdanlivo jednoduché a pre mnohých nepovšimnuté príležitosti obrátiť v prospech

⁸ 94/1958 Zb. Vyhláška ministra zahraničných vecí z 5. novembra 1958 o Dohovore na ochranu kultúrnych statkov za ozbrojeného konfliktu a Protokole k nemu

⁹ <https://ec.europa.eu/culture/sk/policies/kultura-v-mestach-regionoch>

obce. Na malej lúke vytvoria miesto stretávania rodín, pred budovou stretávania dôchodcov organizujú pravidelné letné koncerty, na námestíčku vybudujú pekáreň, kde pečú chlieb pred očami návštevníkov, v historickej budove umiestnia múzeum, svojmu významnému rodákovi zhotovia pamätnú tabuľu, pozvú ľudí z okolia na varenie kapustnice, v lesoparku povešajú na stromy fotografie a urobia z neho prírodnú galériu... Takto by sme našli v mestách a obciach desiatky, stovky a možno aj tisícky ďalších inšpiratívnych počinov.

Vzťah predstaviteľov miestnych samospráv ku kultúrnym potrebám obyvateľov samozrejme ovplyvňuje ekonomická výkonnosť. Postoj štátu v tejto súvislosti má významný vplyv na celkový objem prostriedkov určených na kultúru a na pomerne nízku mieru podpory kultúrnych aktivít. Štát sa zbavil zodpovednosti za regionálnu a miestnu kultúru, zodpovednosť preniesol na mestá a obce. Nechceme obviňovať nikoho z úmyslu kultúre škodiť, ale z nedocenenia kultúry v živote občanov mnohých miestnych politikov viniť môžeme. Často by možno oprava chodníka, či nové lavičky alebo výsadba stromov počkala, ale škody, napáchané na vzťahu občanov ku svojmu *geniu loci*, sú často nezvratné a majú za následok odliv obyvateľov z miest. Vzťah k miestu, kde žijeme, sa nebuduje, zjednodušene povedané, ani novým asfaltom, chodníkmi, či parkovacími miestami na opačnom konci mesta, kde práve občan nebýva. Je zrejmé, že nepriaznivé ukazovatele v oblastiach viazaných na ekonomiku – vysoká miera nezamestnanosti a nepriaznivá sociálna situácia – vplyvajú na počet návštevníkov kultúrnych podujatí a využívanie platených kultúrnych služieb, avšak je množstvo foriem, metód a možností, ako vytvárať kultúrne prostredie s finančne nenáročnými formátmi, čomu sa chceme v tejto kapitole venovať. Kultúrny a kreatívny priemysel je takisto dôležitým prínosom pre regionálnu hospodársku konkurencieschopnosť a atraktivnosť, zatiaľ čo kultúrne dedičstvo je kľúčovým prvkom imidžu a identity miest a regiónov a často aj centrom záujmu mestského cestovného ruchu.

3.1. Možnosti rozvoja kultúry na lokálnej úrovni

V mnohých obciach a mestách ich predstavitelia dospeli k poznaniu, že kultúra je štartérom pozitívnej zmeny v uvažovaní ľudí. Je najvyšší čas oprostiť sa od okliešteného vnímania kultúry

cez umenie, estetiku, tvorivé prejavy a kreativitu. Veľmi často sa tiež kultúra interpretuje ako zábava alebo voľnočasová aktivita. Je potrebné začať vnímať dôležitosť kultúry v celom jej obsahu ako štartér pozitívnej zmeny v uvažovaní samospráv, pretože je nielen esenciou kvality života ľudí, ale aj preto, že je nevyhnutným predpokladom dosiahnutia udržateľnosti. Upriamuje pozornosť na potrebu vzájomného previazania a vyhodnocovania jednotlivých politik. Pre udržateľný rozvoj obce či mesta, pre jeho dynamickejšie a ekonomickejšie prosperovanie a pre zastavenie odlivu mozgov a talentov je nevyhnutné, aby sa tento postoj stal pevnou súčasťou myslenia vedenia mesta a jeho exekutívy. Zásadná zmena prístupu samosprávy ku kultúre, spoločné stanovenie jasných dlhodobých cieľov jej rozvoja a v neposlednom rade získanie motivovanej skupiny odborníkov, kreatívcov a využitie inovatívneho potenciálu, prostredníctvom ktorých bude možné dohodnutú stratégiu implementovať, napomôže k zmene aj v ostatných oblastiach života. Pre samosprávu je dôležité budovanie a podpora komunit, čo je najúčinnnejšie prostredníctvom kultúrnych aktivít, nakoľko práve ony sú silnou motiváciou k tomu, aby tu ľudia zostali žiť a mali sociálne zázemie, v ktorom sa cítia dobre, čo im umožní určitú mieru seberealizácie. Práve preto musí samospráva vytvárať podmienky a podporovať rozvoj kreativity u jednotlivcov. Kultúra a kreativita totiž predstavujú životný postoj. K umeniu, vzdelaniu, zdraviu, sociálnej sfére, ekológii, doprave, pracovným príležitostiam, infraštruktúre, investíciám, spolupráci, voľnému času. Je to veľavravný postoj k demokracii a slobode.¹⁰

Predstavitelia samospráv často plánovanie v kultúre prehliadajú a neprikladajú mu dôležitosť. Opak je však pravdou. Nemôžeme očakávať rozvoj tam, kde ho nenaplánujeme. Kultúra je verejný statok, preto sa nemá realizovať náhodne a jej plánovanie je prejavom zodpovednosti za verejné zdroje. Plánovanie je zároveň jediným nástrojom kontroly toho, či sú tieto zdroje používané vo verejnom záujme. Zuzana Ivašková v rozhovore pre kultúrno-spoločenský mesačník Kapitál na margo plánovania kultúry v samospráve uviedla: „Plánovanie nemá byť súborom regulatívov, ale určitým záväzkom a víziou, kam sa chceme v oblasti kultúry

¹⁰ <https://www.cike.sk/svoje-mesto-si-musime-vytvorit-sami-co-si-o-buducnosti-mesta-mysli-7-osobnosti-kosickej-kultury/>

dopracovať. Je dôležité vytvárať prostredie pre funkčnú spoluprácu a komunikáciu, poskytovať priestory a infraštruktúru. To sa síce týka najmä profesionálnych aktérov a aktérok, no mestá a obce majú zo zákona rovnako dôležitú rolu v sebarealizácii občanov, či už v komunitnom živote alebo pri neprofesionálnej kultúre. Plánovanie je teda jediným spôsobom, ako vtať ľudí do spoločného uvažovania o kultúre, o jej hodnote a tiež o tom, ako sa postavíme k jej financovaniu.¹¹

Kultúra bezpochyby prispieva k zvýšeniu kvality života jednotlivca i komunit a jej význam pre rozvoj celej spoločnosti je nezastupiteľný. Prostredníctvom nej pretvárame mestá a obce na príjemné miesta k bežnému životu, k práci, k cestovaniu. Kultúra stimuluje vzdelávanie, prispieva k osobnému rozvoju a je jedným z parciálnych cieľov pre likvidáciu chudoby. Samozrejme je veľmi dôležité myslieť na všetky vekové skupiny obyvateľov a podľa nás je potrebné venovať veľkú pozornosť potrebám a rozvoju mládeže. Najdôležitejším posolstvom pre ľudí vstupujúcich do samosprávnych orgánov a pôsobiach v nich je, že práve mestá a obce sú nositeľmi budovania kultúrnej gramotnosti, ktorá korešponduje s kompetenciou kultúrneho povedomia a vyjadrenia. Bez prevzatia zodpovednosti za túto oblasť spoločenského života nemožno vytvoriť predpoklad k aktívnemu občianstvu a spolupráci, nakoľko obce a mestá sú prvým priestorom, kde občan najčastejšie, ešte ako malé dieťa, prvýkrát prichádza do kontaktu s kultúrou. Preto treba pri plánovaní a tvorbe rozpočtu myslieť na finančné krytie súvisiace s vytváraním vyhovujúcich priestorov a zabezpečením moderného technického vybavenia pre realizáciu kultúrnych aktivít, nakoľko dlhodobý investičný dlh vo väčšine obcí sa podpísal pod zlý technický stav budov a nedostatočnú starostlivosť o historické budovy a pamätihodnosti. Modernizácia a rekonštrukcia kultúrnej infraštruktúry je jednou z podmienok podpory rozvoja kreatívneho priemyslu.

Predpokladom úspechu, rozvoja a udržateľnosti je budovanie sietí vlastných organizácií, prehľad, podchytenie, podpora, motivácia a oceňovanie kultúrno-spoločenských a vzdelávacích organizácií, občianskych združení, ako aj a jednotlivcov pôsobiach v meste v

¹¹ <https://kapital-noviny.sk/sefka-bratislavskej-kultury-planovanie-v-kulture-je-prejavom-zodpovednosti/>

oblasti kultúrno spoločenskej a vzdelávacej činnosti, ich vzájomná informovanosť a spolupráca. Samosprávy, ak chcú byť úspešné v rozvoji, musia nutne zvoliť integračný prístup, podporovať participáciu občanov pri tvorbe a riadení kultúrnych procesov a tvorby kultúrnych hodnôt s prepojením všetkých oblastí.

3.2. Lokálna kultúra a práca s deťmi a mládežou

Jednou z úloh miestnej politiky má byť aj medzirezortný prístup v mládežníckej politike. Medzirezortný znamená, že odbory (na rozličných úradoch), ktoré ovplyvňujú mladých ľudí v rôznych oblastiach ich života, ako je bývanie, doprava, investičné plány, kultúra, práca, sociálne veci, šport, vzdelávanie, zdravotníctvo alebo životné prostredie, navzájom komunikujú a spolupracujú. V oblasti kultúry je základným cieľom vytvárať materiálne podmienky a systém podpory aktivít všetkých subjektov a aktérov v oblasti kultúry a kreatívnych odvetví v prospech systematického rozvoja mladých ľudí na základe rovnocenného prístupu. Výchova a podpora umeleckých talentov v zriadených organizáciách i v občianskych združeniach si vyžaduje podporu zo strany mesta financovaním aktivít a vytváraním priestoru na posilňovanie rešpektu k vlastnej kultúrnej identite. Mestá a obce sa v rámci svojich originálnych kompetencií stali zriaďovateľmi alebo prispievateľmi pre 200 samosprávnych a 180 súkromných alebo cirkevných základných umeleckých škôl¹², 439 centier voľného času¹³ a podporujú kultúrnu činnosť klubov, krúžkov, občianskych združení, či neziskových organizácií. Možno povedať, že záujmové aktivity v rozvíjaní talentov v tej-ktorej umeleckej oblasti od folklóru, cez tanec, maľovanie, hru na hudobné nástroje, spev až po významné umelecké výkony sú v rámci menovaných subjektov na úrovni miest zabezpečené. Ak hovoríme na tomto mieste o práci s deťmi a mládežou v oblasti kultúry, vrátme sa k téze, že kultúra je často vnímaná cez umenie, estetiku, tvorivé prejavy a kreativitu alebo ako zábava či voľnočasová aktivita. Cieľavedomá kultúrno osvetová práca s mládežou má však reagovať

¹² Štatistická ročenka – základné umelecké školy(2021)

¹³ Cvti.sk, Analýza činnosti CVČ z roku 2020

na potreby mladých ľudí, vytvárať podmienky pre participáciu mladých na verejnom a kultúrnom živote, starať sa o ich osobnostný rast a pôsobiť na rozvoj spoločensky žiadúcich postojov mladých. Situácia v mestách a obciach, okruhy problémov v danej lokalite, dopravné spojenie, štatistiky, sociálna situácia, ekonomické ukazovatele, demografia, umiestnenie obce, historický kontext, občianska vybavenosť, voľný čas, spolky, inštitúcie – toto všetko ovplyvňuje kvalitu života mladých ľudí. Bez toho, aby boli potreby mladých ľudí analyzované, nie je možné v obci vytvárať podmienky na ich aktívny a kvalitný život. Spolupráca kultúrnych inštitúcií v mestách so školami, inými inštitúciami, či okolitými obcami, by mala reflektovať potrebu viesť mladých ľudí ku kultúrnemu spôsobu života, k tendencii pracovať na zveľaďovaní miestneho kultúrneho dedičstva, k ochote tvoriť nové kultúrne hodnoty a byť ich nositeľmi v budúcnosti. Toto je možné vtedy, ak sa mladí ľudia stanú spolutvorcami kultúrnych obsahov, ak sa budú organizačne podieľať na kultúrnych aktivitách a aj sami kultúrne projekty pripravovať a realizovať. Práca s mládežou v oblasti kultúry je založená na neformálnom vzdelávaní a informálnom učení, s cieľom dať mladým do rúk nástroje a rozvíjať u nich také kompetencie, ktoré im poskytnú dostatok informácií, aby *vedeli*, dostatok zručností, aby *mohli* a vybudujú v nich také postoje, ktoré vytvoria predpoklad na to, aby *chceli* tvoriť a rozvíjať kultúru v ich meste alebo obci. Takýto cieľ je veľmi odvážny, avšak bez jeho naplnenia je ťažké dosiahnuť kontinuitu v úsilí vytvárať kultúrny priestor pre občanov.

Pracovníci v kultúre stoja pred neľahkou úlohou osvojiť si trendy, sprevádzajúce život mladých v súčasnej dobe. Bez ich pochopenia nemožno pripraviť pre mladých aktivity, ktoré by pre nich boli príťažlivé a zaujali ich. Súčasný trendy medzi mladými¹⁴ dávajú obraz o myslení dorastajúcej generácie, ktorému staršie generácie nerozumejú a často mladých nechápu. V opačnom poradí je to rovnako. Vplyv modernizácií, inovácií a technického pokroku viac ako kedykoľvek predtým vytvoril generačné hranice.

Najvýraznejšie trendy medzi mladými môžeme stručne popísať ako:

¹⁴ <http://www.generation-what.cz/>

Rozmazané životy – títo mladí ľudia sa nechcú škatuľkovať, treba byť pri nich pripravený veci meniť, treba ich viac počúvať a veľa sa ich pýtať,

Vytesané SUPERJA – skúšajú hranice, uvedomujú si, čo majú vo svojich rukách, majú tendenciu kradnúť iným životy (life hacking), vyhovujú im online kurzy, chcú skúsiť v čo najkratšom čase čo najviac, treba ich podporovať v skúšaní, testovaní vlastných schopností,

Sieťové kmene - vytváranie subkultúr, komunity a v rámci nich prevláda snaha o globalizovanie vzťahov, vytváranie rituálov, uspokojenie potreby niekam patriť,

Prepojené vnímanie – skupina mladých, ktorá preferuje vnímanie všetkými zmyslami, meditácie, spojenie s prírodou, odstrihnutie sa od „sietí“,

Skúmanie mysle - zmeny stavu vnímania, virtuálna realita, techhight, mysticizmus,

Prehľadávanie okrajov - mladí preferujúci nové technológie, majú sklon ísť po povrchu vecí.

Bez toho, aby sme brali tieto trendy do úvahy, nie je možné pracovať s mladými v žiadnej oblasti a teda ani v kultúre. Potrebujeme to vedieť pri voľbe programovej štruktúry pre mladých, ako aj v priamej práci s nimi. Veľmi dôležité je vytvoriť bezpečný priestor na stretávanie, to znamená miesto, ktoré je v prípade nepľnoletosti mladých dozorované, kde nie je možnosť na nežiaduce aktivity (alkohol, drogy, a pod.). Je veľmi nepriaznivou skutočnosťou, že vo väčšine samosprávnych kultúrnych zariadení nie je priama práca s mládežou, mimo záujmovej umeleckej činnosti, nijako ukotvená a iba vo veľmi zriedkavých prípadoch je v týchto zariadeniach pracovník, ktorého pracovná náplň by obsahovala prácu s mládežou. Práve preto je v súčasnosti veľmi nízky záujem mladých o prácu v kultúrnych zariadeniach, nakoľko im chýba skúsenosť z prípravy a organizácii kultúrnych aktivít a táto práca je aj spoločensky nedocenená. Sú aj výnimky, kedy osvietené vedenia obcí dbajú na prácu s mládežou. Tam má využívanie nových moderných trendov v práci s mládežou, partnerský a inkluzívny prístup, založený na dobrovoľnosti, aktívnej účasti, skupinovej dynamike a zodpovednosti mladých zelenú. Práca s mládežou, nielen v kultúre, si v súčasnej dobe vyžaduje oprostene sa od stereotypov, vytváranie možností získavania skúseností prostredníctvom workshopov, využívanie mentoringu, koučingu, konzultácií, tvorbu

poradných kruhov, vymýšľanie nových moderných aktivít, využívanie hier, nových technológií, vytvorenie priestoru pre rozvoj kreativity, rôzne umelecké vzdelávacie aktivity, participáciu na veciach verejných, networking a ďalšie možnosti. Často sa stretávame s názorom, že tieto aktivity sú finančne náročné. Áno, pokiaľ čakáme, že nám niekto na tieto aktivity sám od seba zdroje poskytne. Z našej skúsenosti však vieme, že aktivity detí a mladých majú širokú podporu a je možné ich financovať s využitím fundraisingu, dotácií, prostredníctvom sponzorov, grantov, nadácií, cez Dobromat, produkty, služby, projekty,...

Ak samospráva chce vo svojej obci či meste pripravovať budúcnosť s atribútmi moderná, kultúrna, progresívna, musia si jej predstavitelia uvedomiť, že bez mladých to pôjde iba veľmi ťažko. Ak mladí nedostanú priestor podieľať sa na kreovaní budúcnosti podľa svojich predstáv, pôjdu tam, kde takúto šancu dostanú.

3.2.1. Osvetová práca a potreba vzdelávania

Vplyv kultúry na spoločnosť nemožno vyjadriť výhradne cenou. Kultúra prispieva k zvýšeniu kvality života, pretvára mestá a obce na príjemné miesta k bežnému životu, k práci, k cestovaniu, stimuluje vzdelávanie a prispieva k osobnému rozvoju. Kultúrna rozmanitosť v súlade s kapitalizáciou kultúrneho potenciálu miest a regiónov je jednou z podmienok ich rozvoja. Silnou témou ostáva budovanie kultúrnej gramotnosti, ktorá je v súlade s kompetenciou kultúrneho povedomia a vyjadrenia, čo je predpokladom k aktívnemu občianstvu a spolupráci a stojí na rovnakej úrovni ako politický, právny a ekonomický systém. Kto sa do kultúry narodí, naučí sa zvykovo rozumieť tomu, čo sa v nej odohráva, ovládnuť jej kódy. Tieto kódy v podstate definujú to, čo je v tom ktorom ľudskom indivíduu vopred dané, do čoho vrasť, jeho prirodzený, životný svet. Posilňovanie rešpektu k vlastnej kultúrnej identite je základným predpokladom rešpektu k ostatným kultúram. Kultúrna gramotnosť umožňuje účasť na zdieľaní a produkcii, či reprodukcii kultúrnych hodnôt a nástrojov, ktoré konkrétnu kultúrnu oblasť predstavujú.. V zmysle „všetko tu už bolo“ treba úprimne priznať, že po roku 1989 sa prístup ku vzdelávaniu v kultúre radikálne zmenil. Mestá, obce a ich organizácie spolupracu s osvetovými inštitúciami, ktoré disponujú vzdelávacími kapacitami,

vytesnili na okraj svojho záujmu a vzdelávanie v kultúre sa dostalo na úroveň neorganizovaného, nesystematického a inštitucionálne nekoordinovaného. Jednotlivci sa k informáciám o kultúre, dôležitých udalostiach, k zručnostiam z oblastí umenia často dostávajú spontánne, na základe vnútornej zvedavosti, ktorá vychádza z ich nenaplnených vzdelávacích potrieb. Jestvuje mnoho nástrojov ako možno budovať úctu ku svojej histórii, tradíciám a zvykom, ako pristupovať k vonkajším spoločenským zmenám, ako spoluvytvárať nový, hlbší, uvedomelejší vzťah, postoj a aktívny prístup k spoločným a verejným hodnotám a ako získavať zručnosti, ktoré pomáhajú tvoriť nové kultúrne statky. V tomto má nezastupiteľné miesto cieľavedomé vzdelávanie v oblasti kultúry, v ktorom obyvatelia prechádzajú cieľavedomým procesom učenia a toto učenie pre nich tieto zámerné pripravil. Vzdelávanie v kultúre má aj na Slovensku rôzne formy:

- školenia, stretnutia, vzdelávacie aktivity, verejné diskusie, prednášky,... ktoré poskytnú informácie (poznávanie, budovanie povedomia a porozumenia = vedomosti),
- tvorivé dielne, kurzy, kreatívne inkubátory, herné objekty vo verejnom priestore,... (pozorovanie, skúšanie, kreativita, tvorivosť, hravosť = zručnosti)
- výstavy, interpretácia umeleckých diel, hudobné a spevácke koncerty, divadelné predstavenia, tanečné vystúpenia,... (uvedomovanie si hodnôt, ich preferovanie, šírenie = postoje)

Ak chceme, aby kultúrne vzdelávanie v našej obci, meste malo význam a pomohlo k žiadúcim zmenám postojov obyvateľov, musíme mu poskytnúť plnú podporu, či už personálnu, finančnú alebo materiálnu. Prvá otázka, na ktorú sa potrebujeme zamerať, je „Aké problémy a výzvy je potrebné riešiť, čo potrebujú naši občania?“ A po nej nasleduje otázka: „Čo z toho vieme riešiť vzdelávacou aktivitou?“ Keď vieme, kto sú občania, ktorí žijú v našej obci, meste, dobrá analýza nebude pre nás problém. Budeme vychádzať z toho, akým výzvam čelia, čo pre nich v danej oblasti už existuje, aké majú možnosti, nakoľko ich využívajú, čo funguje a čo nefunguje.¹⁵

¹⁵ Pešek, T., Škrabský, T., Novosádová, M., Dočekalová, J.: Šlabikár neformálneho vzdelávania. Bratislava:

Nezabudnime ani na druhý rozmer vzdelávania – vzdelávanie kultúrou. Mnohé umelecké diela, predstavenia, knihy, filmy a pod. sú zdrojom poznania minulosti, prípadne reflektujú súčasnú dobu, jej fenomény, problémy a majú významný vzdelávací charakter. Takýto obsah by mal byť pevnou súčasťou dramaturgie každej vyspelej kultúrnej inštitúcie, zriadenej mestom či obcou.

3.2.2. Zmysluplné voľnočasové aktivity

Človeku, po splnení si všetkých bežných povinností ako aj tých, ktoré súvisia s vykonávaním práce, prípravou do práce a návštevou školy, zostáva čas, ktorý môže venovať rôznym aktivitám. Môže si dopriať oddych, regenerovať psychické a fyzické sily, uvoľniť sa, či nájsť si niečo pre zábavu. Aktivity vykonávané počas voľného času sú špecifické a veľmi rôznorodé činnosti, ktoré prinášajú uspokojenie a celkový prospech aj tým, že umožňujú stretávať sa s inými ľuďmi a vytvárajú priestor pre vlastnú sebarealizáciu. Podstatné je nezabúdať na to, že voľný čas je potrebné zmysluplne vyplňať v každom veku, pretože je jedným z najdôležitejších zdrojov rozvoja a psychickej pohody každého človeka. Voľný čas dokonca patrí medzi základné práva človeka a je zároveň prostriedkom k zaisteniu celkovej kvality života, a preto sa o modernej spoločnosti niekedy hovorí ako o civilizácii voľného času. J. Dumazedier (Vstříc společnosti volného času, 1962) vyjadril presvedčenie, že je to práve všeobecná dostupnosť voľného času – nie materiálny blahobyt – ktorá je hlavným výdobytkom modernej civilizácie. Krystoň¹⁶ uvádza, že: „Všeobecne môžeme voľný čas interpretovať ako hodnotu minimálne v troch rovinách:

- individuálnej (sebarealizácia jedince, saturácia individuálnych záujmov)
- sociálnej (prevencia sociálno-patologických javov, životný štýl)
- edukačnej (priestor pre vzdelávanie a celkový rozvoj)“

YouthWatch, 2019. 72 s. ISBN 8978-80-973031-2-9

¹⁶ KRYSŤOŇ, M. (2006) Teoretické východiská andragogického skúmania voľného času dospelých. Vzdelávanie dospelých, XI., č. 3, s. 7-11.

Obce ako realizátori programov vo voľnom čase pre deti, mladých ľudí, ľudí v produktívnom veku a seniorov by mali pri rozhodnutiach o investovaní peňazí vedieť, že investovanie do týchto programov sa oplatí. Investície do kvalitných programov a dostatočného personálneho zázemia sa odrazia v kvalitnom trávení voľného času účastníkov, vo zvýšení kvality komunitného života, kultúrnom raste obyvateľstva a hlavne sa maximalizuje rozvojový potenciál pre deti a mladých ľudí, ako budúcich nositeľov spoločenského a občianskeho života. Každá z vymenovaných cieľových skupín však má iné potreby, a preto by mala obec disponovať dobrým strategickým materiálom, ktorý má v sebe zakotvenú dlhodobú predstavu o kvalite voľnočasových programov. Okrem cieľov a aktivít, ktoré by mali napĺňať potreby jednotlivých skupín, by tento materiál mal obsahovať zdroje pre zodpovedajúce financovanie, či spôsob vytvárania podmienok na voľnočasovú činnosť.

V mestách a obciach jestvujú rozličné možnosti organizovania aktivít pre obyvateľov. Pre deti a mládež sú to predovšetkým aktivity a činnosti, ktoré poskytujú školské kluby detí, centrá voľného času, základné umelecké školy, rozličné krúžky, kluby a projekty na školách vedené samotnými učiteľmi alebo inými organizáciami a inštitúciami. Na dospelých sú zamerané aktivity a programy rozličných mimovládnych organizácií, ale aj cirkví, komerčných subjektov, športových klubov, kultúrnych ustanovizní. Sú tu aj projekty aktívnych občanov, ktoré poskytujú príležitosti trávenia voľného času na základe rozličných záujmov.

Medzi najčastejšie príklady takejto organizovanej dlhodobej aktivity, často podporovanej aj samosprávou, patria činnosti folklórnych skupín a súborov alebo ochotníckych divadiel. Práve tieto dve oblasti majú na Slovensku silné korene a združujú tisíce zanietých neprofesionálov rôznych vekových kategórií. V mnohých obciach sú práve členovia folklórnych a divadelných súborov základom komunitného života, od ktorého sa odvíjajú mnohé aktivity v obci. Pre tieto žánre navyše existuje funkčný systém prehliadok a súťaží, ktoré sú bezpochyby motiváciou k ďalšej práci, ale aj spôsobom, ako uspokojiť umelecké potreby a ambície, či zviditeľniť obec alebo mesto. Medzi ďalšie podobné aktivity patria napr. skupiny zborového spevu, rôzne tanečné skupiny, ale aj organizované kluby individuálnych umelcov (výtvarníkov, filmárov, literátov, ...). Práve na takýchto umelecky činných neprofesionálov

cielia aktivity Národného osvetového centra či regionálnych osvetových stredísk, ktoré im poskytujú nielen možnosť prezentácie, ale aj vzdelávania. Je potrebné zdôrazniť, že práve tieto skupiny by často nemohli existovať nielen bez finančnej, ale najmä infraštruktúrnej podpory samospráv, keďže práve kultúrne domy sú často jediným či najvhodnejším priestorom na vykonávanie nácvikov týchto voľnočasových aktivít.

Zábava predstavuje kontrast k práci, aj k času strávenému na uspokojenie fyziologicky nevyhnutných potrieb. Počas zábavy sa aktivizujú tie orgány človeka a funkcie, ktoré sa neprejavujú v práci a odpočinku. Úlohou zábavy je uvoľnenie, harmonizácia osobnosti, a vyžaduje si zmenu zážitkov, v ktorých je veľa neočakávaného a náhodného. Predstavuje boj proti nude, kedy by mala prevládať veselá atmosféra a malo by dôjsť k uspokojeniu potreby zažitia radosti, napätia, prekvapenia, jedinečnosti a neopakovateľnosti. Práve táto oblasť voľnočasových aktivít poskytuje priestor pre ponuku kultúrnych podujatí, akými sú divadelné a tanečné predstavenia, koncerty, filmové premietania, tanečné zábavy, festivaly, výstavy, podujatia pre deti a pre školy, komunitné akcie. Pri výbere zábavy sa človek riadi svojimi emóciami, ale často v nej hľadá aj určité osobnostné obohatenie, niečo, čo mu umožňuje rozvíjať duševné schopnosti, t. j. rozum, pamäť, estetický cit a pod. Napríklad chodiť do kina môže byť aj zábava, ale aj vzdelávacia činnosť. Ísť na koncert tiež môžeme ísť pre zábavu, ale zároveň sa chceme viac dozvedieť o tvorcovi, či interpretovi. Preto možno vnímať zábavu ako styčnú plochu pre záujmové vzdelávanie, ktoré je oproti zábave racionálnejšie a predstavuje vysoko účelnú aktivitu, smerujúcu od náhodného záujmu a poznania k systematizácii, logickému usporadúvaniu materiálu, rozvoju myslenia a uvažovania.

V oblasti kultúry sa obsah záujmového vzdelávania tvorí tak, že sa maximálne prispôbuje potrebám a záujmom účastníkov a zahŕňa široké spektrum oblastí umenia.

Svoje miesto v tejto oblasti majú progresívne umelecké, kultúrne a vzdelávacie aktivity s komunitami i širokou verejnosťou, prednášky, workshopy, kurzy,... Príkladom skvelej praxe je Stanica Žilina - Záriečie. Kultúrne centrá a strediská, domy kultúry, knižnice, kluby, galérie, múzeá, kiná, divadlá, hudobné inštitúcie a podobne v obciach poskytujú vzdelávacie a osvetové aktivity, smerujúce k estetickému výchovu, k výchovu umením, jazykovému, ako aj ku

environmentálnemu a multikultúrnemu vzdelávaniu a vytvárajú vhodné podmienky pre rozvoj a formovanie osobnosti, najmä pre rozvoj záujmov, schopností a tvorivosti.

Najslobodnejší druh a „vyššiu úroveň“ činnosti predstavuje tvorivosť, ktorá je veľmi úzko spojená s voľným časom. Potreba tvorivosti je jednou z najhlbších a stálych ľudských potrieb a pre človeka je najprirodzenejšou činnosťou. Tvorivosť využívame aj v práci, aj v ostatnom disponibilnom čase, ale o čo bohatšie a rôznorodnejšie človek využíva svoj voľný čas, o to väčšia môže byť tvorivosť, ktorá môže priniesť spoločenské hodnoty. Laboratóriom kultúry je voľný čas, v ktorom človek tvoril, experimentoval, nerozmýšľajúc o materiálnych výhodách, praktickom efekte, či okamžitom ohodnotení tvorcu a jeho diela. Vo voľnom čase sa oddával snom, predstavivosti, fantázii. Mnohé druhy umenia vznikli z hry, filozofia z priateľských besied a polemík. Podpora tvorivosti a vytvorenie podmienok pre jej rozvoj prináša efekt nových myšlienok, progresu a rastu.

Nie všade sú podmienky na vznik kreatívnych centier, avšak zorganizovať tvorivé dni s tvorivými dielničkami, či kreatívnymi aktivitami je isto v silách i tých najmenších obcí.

3.3. Kultúrne dedičstvo miest a obcí

Bohatá a rozmanitá mozaika kultúrnych a tvorivých prejavov na území Slovenska je nielen dedičstvom predchádzajúcich generácií, ale je zároveň dedičstvom pre tých, ktorí prídu po nás. Dedičstvo je predovšetkým to, čo sme nevytvorili sami, ale nejakým spôsobom sme to dostali ako dar i ako „tarchu“ od tých, ktorí tu žili pred nami, prípadne ešte žijú s nami.

Obohacuje naše životy, poháňa náš kultúrny a kreatívny priemysel a zohráva kľúčovú úlohu pri vytváraní a zvyšovaní miestneho i celoslovenského sociálneho kapitálu. Zahŕňa historické miesta, zvyklosti a tradície v mestách a obciach, prírodné lokality, architektonické diela a archeologické náleziská, múzeá, pamiatky, umelecké diela literárne, hudobné a audiovizuálne diela a znalosti. Naše kultúrne dedičstvo je dôležitým zdrojom hospodárskeho rastu, zamestnanosti a sociálnej súdržnosti. Skrýva sa v ňom potenciál oživenia mestských a vidieckych oblastí a ponúka podporu udržateľného cestovného ruchu.

S možnosťou užívať toto bohatstvo vzniká možnosť a aj povinnosť, podieľať sa na rozhodovaní o jeho osude. Chápeme ho ako odkaz minulosti v podobe miest, predmetov, zaujímavých lokalít i vzácnych myšlienok, politických a spoločenských systémov či umeleckých prejavov. Ceníme si jedinečnosť tohto dedičstva a je pre nás studnicou nenahraditeľných príkladov, inšpirácie a zdrojom kultúrneho a spoločenského života. Ak ho dokážeme mnohostranne vnímať, zároveň mu dobre rozumieť a aj ho dostatočne poznať a vedieť ho skutočne oceniť, až vtedy ho môžeme účinne chrániť a udržiavať. Učiť sa posudzovať hodnoty kultúrneho, historického i prírodného dedičstva, chápať ich význam v národnom aj globálnom rozmere – to sú kľúčové výzvy pre zachovanie vlastnej kultúrnej identity. Tieto hodnoty môžeme rozvíjať v rozmere poznatkovom, výchovno-vzdelávacom i zábavnom. Kultúrne dedičstvo v sebe skrýva neoceniteľné zdroje informácií o dobe, v ktorej človek žil, o jeho spôsobe myslenia a konania, o spôsobe jeho každodenného života. Nájdeme v ňom dôkazy o tom, aké myslenie a sny mal človek, ktorý bol jeho tvorcom.

Pre zachovanie nášho kultúrneho dedičstva majú veľmi dôležité postavenie samotné obce a mestá. Na ich pleciach je uchovávanie, mapovanie, pomenovanie, čo to vlastne je, čo tam patrí. Každá obec by mala mať VZN o pamätihodnostiach, jeho súčasťou by mal byť zoznam hmotných a nehmotných pamätihodností. V skutočnosti však takýto register vedie len zhruba 13 % obcí. Až 60 % obcí pritom má sakrálny objekt a viac ako 50 % aj pamätník alebo pamätnú tabuľu, takmer tretina má na svojom území hroby významných miestnych osobností (viac v prieskume, ktorý tvorí kapitolu č. 5).

Pamätihodnosti, ktoré sú zapísané v evidencii, sa podieľajú na identite miest a odlišujú ho od iných. Sú príležitosťou rozvoja. Obec ich môže prezentovať ako súčasť svojho kultúrno-historického dedičstva prostredníctvom informačných a propagačných materiálov mesta, internetovej stránky mesta, tlače a pri kultúrnych a spoločenských podujatiach. V súčasnej dobe nám nové technológie pomáhajú búrať bariéry a prostredníctvom digitalizácie umožňujú sprístupňovať to, čo je ťažko dostupné, alebo úplne nedostupné (napr. trezorové listiny, kroniky, knihy,...) alebo už aj zaniknuté časti kultúrneho dedičstva. Potenciál sprístupneného kultúrneho dedičstva je v zmene pohľadu na nás samotných – napr. banícke mesto Handlová

sa javilo ako mesto, kde žijú baníci, považovaní za nevzdelaných, na nízkej sociálnej úrovni, špinavých a pritom sú medzi nimi nadaní umelci (básnik Ján Juračka, rezbár Ján Procner, herci Jozef Prokein, Július Dulaj a iní). Mesto je významným ekonomickým, kultúrnym a duchovným centrom s prelínaním sa kultúr Karpatských Nemcov, repatriovaných Maďarov, Liptákov, Dolniakov, čo vytvorilo jedinečnú atmosféru a v istej dobe výnimočného štýlu kultúrneho výtia. Dedičstvo každej obce je výnimočné vo veľkej pestrosti na malom priestore.

Éra kultu dedičstva po predkoch ponúka vytvárať priestor pre formálne a neformálne celoživotné vzdelávanie, v ktorom možno hodnoty kultúrneho dedičstva – historické, kultúrne, sociálne, politické, ekonomické, symbolické, spirituálne, náboženské – vnášať do bežného života. Udržateľnosť kultúrneho dedičstva môže v dnešnej dobe slúžiť ako prostriedok k rozvoju turizmu (heritage turizmu), pokiaľ sa podarí vytvoriť zaujímavú ponuku na základe dopytu. Jedinečnou súčasťou nášho kultúrneho je tradičná ľudová kultúra ako súhrn hmotných a nehmotných produktov ľudskej činnosti vytvorených v tradičných spoločnostiach, zviazaných so sociálnymi vrstvami nazývanými ľud, ktorá je typická prenosom z generácie na generáciu buď ústnym podaním, napodobňovaním a v podstatne menšej miere písomnou formou. S modernizáciou spoločnosti tradičná ľudová kultúra ako ucelený a živý systém postupne zanikla, avšak viaceré jej javy sa stali zdrojom kultúrnej a spoločenskej identity.

Uchovanie prejavu lokálneho, regionálneho alebo národného dedičstva je jedným z dôležitých posolstiev pre mladú generáciu, ale aj obohatením života dospelých ako aj návštevníkov miest a obcí a turistov. Aj dokumentovanie rôznych interpretačných prejavov, či technologických výrobných postupov rovnako patrí do oblasti ochrany nehmotného kultúrneho dedičstva a starostlivosti o tradičnú ľudovú kultúru (vrátane obyčajov, ľudového umenia, folklóru, folklorizmu).

Zdrojom kultúrneho dedičstva môže byť aj nedávna história, na čo sa mnohokrát zabúda. Historickú pamäť miesta môžu tvoriť aj spomienky na obdobie komunizmu, spoločenských zmien, zaniknutých fabrík, trávenia voľného času v minulosti a pod. V bežnom živote obcí je možné využívať kultúrne dedičstvo s cieľom vyvolať záujem o hlbšiu minulosť v rámci

tradičných kultúrnych podujatí, pri budovaní genia loci obce, v rámci komunitného rozvoja, či zlepšenia povedomia o lokalite. Vlastnú históriu možno približovať žiakom v školách v rámci regionálnej výchovy. Osvetou, edukáciou, kreatívnym, zážitkovým, zábavným objavovaním „krásky, ktorá nám uniká“ možno vzbudzovať hrdosť na miesto, kde som, kde žijem, kde zanechávam svoje stopy.

Konkrétnym nástrojom na zachovávanie histórie pre budúce generácie sú aj kroniky a monografie. Vedenie kroniky obce je povinnosť, ktorú samosprávam ukladá zákon o obecnom zriadení. Každý kronikár by mal prejsť školením, ktoré mu ozrejmi typ informácií, ktoré do kroniky patria a naopak aj tých, ktoré do nej nepatria. Kvalitné vedenie kroniky a priebežné zbieranie historických informácií o obci / meste by malo vyústiť do spracovania monografie obce. Aj na túto tému existujú mnohé odporúčenia¹⁷. Vzhľadom na to, že spracovanie monografie nie je bežnou udalosťou a medzi jej vydaniami neraz ubehnú dekády, je potrebné venovať jej príprave dostatočný čas a najmä venovať mimoriadnu pozornosť tvorbe autorského kolektívu. Prax ukazuje, že aj menšie obce dokážu pri dobrom vedení vyprodukovať veľmi kvalitné publikácie, čo napr. potvrdzuje aj ocenenie obce Žemberovce v okrese Levice v celoslovenskej súťaži Kronika roka v roku 2018.¹⁸

3.3.1. Rôznorodosť podôb kultúry na Slovensku a kultúrna integrácia ako dôsledok osídľovania

Ako už bolo uvedené, kultúra na Slovensku je veľmi rôznorodá. Na pomerne malom území tu žijú okrem Slovákov aj iné národnosti, prepletajú sa tu ich zvyky, tradície a kultúrne prejavy. Dalo by sa povedať, že v priebehu rokov na Slovensku prebieha permanentne proces kultúrnej integrácie viacerých národov a etnických skupín, ktorých korene siahajú do dávnej minulosti.

¹⁷ <https://www.nocka.sk/tvorba-obecnej-a-mestskej-monografie/>

¹⁸ <https://www.zemberovce.sk/monografia-zemberoviec-ziskala-hlavnu-cenu-slovenska-kronika-roka-2018-oznam/mid/254944/.html>

Proces osídľovania územia Slovenska je síce v prvom rade téma pre historikov, ale pre priblíženie jeho dopadov si pomôžeme trochu netradične reprezentatívnym zoznamom nehmotného kultúrneho dedičstva Slovenska, ktorý je uverejnený na webovom sídle MK SR.

19

Tento zoznam tvorí súpis prvkov a praktík, všetky v ňom uvedené sú viazané jednak na konkrétne prostredie, často aj na jediné územie, kde sa v priebehu historických období vytvorili a to do takej podoby, že sú spoločnosťou identifikované ako jedinečné a výnimočné. V „Reprezentatívnom zozname“ je k dnešnému dňu zapísaných 32 prvkov a je základným stupňom tvorby nehmotného kultúrneho dedičstva UNESCO, sám o sebe je ukázkou kultúrnej rôznorodosti. Od ženského tanca z Prachovian (obec v okrese Trebišov) zvaného Karička, cez veľkonočné kraslice z Polichna (obec v okrese Lučenec), nájdeme v tomto zozname aj vysokohorské nosičstvo z Nízkyh a Vysokých tatier, ale aj Aušusnícke služby (ide o banícku hostinu, banícku omšu, svadbu a pohreb) baníkov zo Španej doliny. Niektoré prvky z tohto zoznamu sú viazané na konkrétne miesto či región, iné, ako napríklad tradičné ručné zvonenie na zvony a funkcia zvonárov, alebo tradičné bábkarstvo.

Rôznorodosť podôb kultúry na Slovensku má svoje korene v dávnej minulosti. Je určená najmä geopolitickými danosťami územia Slovenska, ako aj historickými súvislosťami. Jedným z najvýznamnejších aspektov je príchod rôznych etnických skupín na naše územie. Od 9. stor. prichádzajú do Karpatskej kotliny staromaďarské kmene; významná je blízkosť nemeckého vplyvu. Od 16. storočia je zaznamenaný príchod Rómov, Srbov, Chorvátov, Čechov, Židov, Rusínov a ďalšie prúdy Nemcov.

Nemecké etnikum prichádzalo na naše územie v niekoľkých kolonizačných vlnách, no najvýznamnejšia prebehla po 12. stor., kedy boli Nemci pozývaní na osídľovanie „vyľudnených“ častí nášho územia po tatárskych vpádoch. Osídľujú najmä oblasti Spiša a

¹⁹ <https://www.ludovakultura.sk/zoznamy-nkd-slovenska/reprezentativny-zoznam-nehmotneho-kulturneho-dedicstva-slovenska/prvky-zapisane-v-reprezentativnom-zozname-nkd-slovenska/>

banských miest, Bratislavy a malokarpatských vinných mestečiek. Zanechali tu výraznú historickú stopu v podobe architektonických, technických či sakrálnych skvostov. Mnohé z nich sú súčasťou nášho i svetového kultúrneho dedičstva. Spomeniem napríklad banské mesto Banská Štiavnica, ktoré je so svojimi technickými pamiatkami zapísané do svetového zoznamu UNESCO; „zlaté mesto“ Kremnica s významnými technickými (napr. najstaršia existujúca mincovňa na svete) a kultúrnymi pamiatkami (Kremnický hrad, sakrálne stavby). Na bohatú históriu a kultúrne zázemie naviazal kultúrny život sprevádzaný podujatiami na domácej i medzinárodnej úrovni (Kremnické gagy – európsky festival humoru a satiry, Kremnický hradný organ – medzinárodný organový festival pod.). Mestá a obce, ktoré sa zapojili do prieskumu (kapitola 5 AV), označili ako významné pamiatky a pamätihodnosti verejnosti dobre známe historické skvosty, ale často spomenuli aj menej známe stavby, často cirkevné pamiatky a pamätihodnosti, a nevynechali ani technické pamiatky. Mnohé z týchto obcí a miest patria práve do okruhu spojeného nemeckou kolonizáciou a jej dedičstvom. Organizácia UNESCO registruje na území Slovenska niekoľko kultúrnych lokalít, ktoré priamo súvisia so spomenutou kolonizáciou. Patrí medzi nich aj Banská Štiavnica s početnými technickými pamiatkami, Levoča, Spišský hrad s okolím, Pamiatková rezervácia ľudovej architektúry Vlkolínec, historické jadro mesta Bardejov a iné.²⁰

Okrem vplyvu osídľovania Slovenska v spojení s baníctvom však nesmieme zabudnúť ani na iné profesie či remeslá, ktoré sa s príchodom kolonistov na Slovensko začali rozvíjať, ako boli hutníci, obchodníci, drevorubači či keramikári. Samotný prieskum, ktorého výsledky sú súčasťou AV, potvrdil, že mnohé mestá a obce si v súčasnosti cenia a aj investujú do vlastného kultúrneho dedičstva, cielene ho rozvíjajú a sú si vedomé potenciálu, ktorý im zanechali ich predkovia.

Južná časť Slovenska je spojená s osídľovaním maďarských etnických skupín. Ide o oblasti Žitného ostrova a územia medzi riekami Váh a Hron, Palócky región (kam patrili Hontianska, Novohradská a Gemerská župa) a Východoslovenský región. Prírodné špecifiká južných území

²⁰ <https://www.culture.gov.sk/posobnost-ministerstva/medzinarodna-spolupraca/unesco/>

tu dali osídlencom priestor pre vznik chovateľstva, pestovateľstva – ovocinárstva a vinohradníctva, ktoré sú aj v súčasnosti považované za charakteristické pre túto časť Slovenska. Maďarské obyvateľstvo si tu po dlhé roky zachovávalo a aj v súčasnosti zachováva svoje zvyky a tradičnú kultúru.

Osídleniu, ale najmä kultúre nemeckého a maďarského obyvateľstva, sa venujú expozície Múzea kultúry karpatských Nemcov aj Múzea kultúry Maďarov na Slovensku, ktoré sú súčasťou Slovenského národného múzea.

Histórii a kultúre chorvátskej národnostnej menšiny na Slovensku je venovaná expozícia Múzea kultúry Chorvátov na Slovensku v Devínskej Novej Vsi.²¹

Ako vidno, malo osídlenie územia Slovenska vplyv na rozvoj kultúry a jej podôb v mestách a obciach. Práve tam ho možno najčastejšie identifikovať v hmotnej podobe, napr. vo forme architektúry banských miest, či viacerých technických pamiatok, ako sú napr. tajchy²², či už spomenuté vodné mlyny. Vplyv osídlenia ale vidno aj v podobe nehmotného kultúrneho dedičstva, či už v tradičných alebo modifikovaných podobách, prispôbených súčasnosti. Ešte aj dnes môžeme nájsť na Záhorí či v Modre majstrov tradičnej habánskej keramiky²³. Modranská majolika je súčasťou zoznamu nehmotného kultúrneho dedičstva Slovenska, ale podobné prvky ornamentov pozorné oko nájde aj v tvorbe súčasných hrnčiarov a keramikárov, ktorí vystavujú a predávajú svoje výrobky na jarmokoch či trhoch, akým je napríklad Keramické trhy v meste Pezinok.²⁴ Obdobou tradičných trhov v Pezinku sú Harčarske dni²⁵, ktoré sa organizujú v obci Pozdišovce v spolupráci so Zemplínskym múzeom v Michalovciach. Ide o podujatie venované remeselnej tradícii zemplínskych hrnčiarov.

²¹ <https://www.muzeum.sk/muzeum-kultury-chorvatov-na-slovensku-snm-bratislava.html>

²² <https://www.banskastiavnica.travel/co-vidiet/stiavnicke-tajchy/zoznam-tajchov/>

²³ <https://www.modratours.com/co-je-modranska-keramika/>

²⁴ <https://www.muzeumpezinok.sk/sk/kalendar/keramicke-trhy>

²⁵ <http://old.michalovce.sk/article.html?p=3dc3e71a6137c2a4cf2359f335771660&m=620f4cdaca62901f1122702c1b89d02d>

Jedinečné ornamenty nájdeme nielen na výrobkoch z hlíny, ale aj na krojoch a výšivkách, napríklad z obcí Vajnory či Chorvátsky Grob²⁶.

Naším cieľom však ale nie je podrobne rozobrať dopad osídlenia územia Slovenska na podobu jeho súčasnej kultúry, tomu sa venujú historici, národopisci, ale aj jazykovedci. Pripomenutie si kolonizácie, osídľovania územia Slovenska v minulosti však považujeme za významný míľnik histórie, ktorý dal podobu hmotnej aj nehmotnej kultúre, priniesol do života miest a obcí rôznorodosť a rôznosť podôb kultúry.

3.3.2. Rôznorodosť cirkevných pamiatok a ich podoby zachované v mestách a obciach

K Slovensku neodmysliteľne patria aj početné sakrálne pamiatky, spojené s duchovným životom rôznych skupín obyvateľstva. Často krát ide o významné pamiatkové objekty, ktoré sú súčasťou či už nášho pamiatkového fondu (ÚZPF) ale aj svetového zoznamu UNESCO (kostol v Žehre a Spišská kapitula ako súčasť lokality Spišský hrad a pamiatky okolia), Drevené chrámy v slovenskej časti Karpatského oblúka, Židovské suburbium ako súčasť historického jadra mesta Bardejov. Tieto pamiatky sú súčasťou kultúrneho dedičstva miest a obcí, a sú významné nielen z pohľadu historického či architektonického, ale napríklad aj umeleckého (maľba, fresky, vitráže okien, sochy, liturgické predmety). Mnohé cirkevné stavby sú dnes už registrovanými NKP, mnohé sú svetoznáme, ako napr. Bazilika Sedembolestnej Panny Márie v Šaštíne ²⁷, Oltár Majstra Pavla v Levoči ²⁸ či známe drevené kostoly na strednom a východnom Slovensku²⁹. Patria medzi nich napríklad artikulárne kostoly v Kežmarku, Leštínach a Hronseku pri Banskej Bystrici, pri ktorých stavbe bolo použité výlučne drevo a žiadne klinec. Ich výnimočnosť viedla k zápisu do Zoznamu svetového kultúrneho dedičstva UNESCO.³⁰

²⁶ <https://www.ludovakultura.sk/zoznam-nkd/vajnorsky-ornament/>

²⁷ <https://www.mestosastinstraze.sk/mesto/o-meste/>

²⁸ <https://www.levoca.sk/kulturno-historicke-pamiatky/>

²⁹ <http://www.pamiatky.sk/sk/page/drevene-chramy-v-slovenskej-casti-karpatskeho-obluka>.

³⁰ <http://www.unesco.sk/a/Drevene-kostoliky-na-Zozname-svetoveho-dedicstva-UNESCO>

Svoju pečať v mestách a obciach zanechalo taktiež židovské obyvateľstvo a jeho náboženstvo. Migrácia židovského obyvateľstva na naše územie je zaznamenaná už v 11. storočí, postupné osídľovanie v mestách a obciach trvalo pretrvávalo až do 18. storočia. „...Židia, ktorí sa sťahovali z Moravy, Haliče, Bukoviny a Dolného Rakúska do severného Uhorska, sa zvyčajne usádzali v blízkosti hraníc štátov, z ktorých prišli. Snažili sa udržiavať náboženské, komunitné a jazykové spojenie so židovskými obcami na druhej strane hranice. „ (Rebekah Klein-Pejšová, Dejiny Židov na Slovensku).³¹

Na Slovensku sa nachádza množstvo pôvodných synagóg a modlitební, cintorínov či mikve³². Väčšina z nich už neslúži na náboženské účely, mnohé stratili svoju funkciu počas druhej svetovej vojny, ďalším priniesla skazu až komunistická éra. Mnohé sú významné z architektonického či umeleckého hľadiska, ako napr. Behrensova synagóga v Žiline či neologická synagóga v Lučenci, ktorá patrí medzi najväčšie synagógy na Slovensku. Jednou z najvýznamnejších kultúrno – historických pamiatok židovskej kultúry na našom území je Židovské suburbium v Bardejove, ktoré sa svojou historickou hodnotou dostalo do svetového zoznamu UNESCO. Mnohé zchátralé židovské objekty, ktoré už neslúžili svojmu účelu, získali počas rozsiahlych rekonštrukcií nové využitie. Príkladom toho je Žilina, kde sa Nová synagóga³³ stala centrom súčasného umenia a kultúry, v Trnave je pôvodná synagóga okrem Galérie Jána Koniarka³⁴, aj sídlom obľúbenej kaviarne ³⁵. Dôležitým dôkazom židovskej minulosti sú aj cintoríny. Na Slovensku sa nachádza 693 židovských cintorínov, niektoré sú súčasťou funkčných pohrebísk, iné predstavujú samostatné pietne miesta. Je poľutovaniahodné, že aj dnes sú cieľom útokov vandalov.³⁶

³¹ in <http://www.slovak-jewish-heritage.org/history-of-jews-in-slovakia.html?&L=1>

³² Ide o židovské rituálne kúpele.

³³ <https://www.novasynagoga.sk/info>

³⁴ <http://www.gjk.sk/>

³⁵ <https://www.regiontrnava.sk/produkt/ortodoxna-synagoga>

³⁶ <https://zidianaslovensku.sk/cintoriny/>

Ak budeme spomínať na ďalšie dejinné súvislosti, ktoré mali a majú vplyv na podobu kultúry miest a obcí, je potrebné spomenúť aj holokaust. Celkový počet židovských obetí tvorí asi 70 tisíc obyvateľov Slovenského štátu, ktorí boli deportovaní do koncentračných táborov zväčša na území dnešného Poľska. Ich odchod na smrť sa ale začína na Slovensku, v mestách, kde vznikli tzv. sústreďovacie tábory. Nachádzali sa Poprade, Bratislave, Seredi, Novákoch a Žiline. V súčasnosti je holokaust a osudy jeho obetí predmetom výskumu ÚPN.³⁷

Pripomienka týchto udalostí je dnes prítomná vo viacerých obciach a mestách, napríklad v podobe Židovského suburbia, Pamätníka holokaustu v Bardejove³⁸, pamätnej tabule obetiam holokaustu v meste Dolný Kubín³⁹, či Múzea holokaustu v Seredi⁴⁰, alebo formou spomienkových aktov na holokaust Rómov v mesta Dubnica nad Váhom.⁴¹

Nielen samotný holokaust, ale všetky vojnové udalosti, ktoré zanechali stopy a spomienky na území Slovenska, sa odrážajú aj na kultúrnej rôznorodosti miest a obcí. Dominantami a pietnymi miestami sú pamätníky a pomníky, pamätné tabule a miesta, práve tak ako vojnové cintoríny, kde sú pochovaní známi aj neznámi vojaci rôznych armád. O ich vznik či znovuobjavenie, prevádzku a údržbu sa často starajú lokálne, regionálne, ale aj cezhraničné či medzinárodné združenia a organizácie. Nesmieme zabudnúť ani na aktivity nadšencov a dobrovoľníkov, ktorí týmto pamätným miestam pomáhajú byť súčasťou nášho hmotného dedičstva. Ich aktivity sú často podporované miestnou samosprávou.

³⁷ <https://www.upn.gov.sk/sk/koniec-demokracie--represie--holokaust/>

³⁸ <http://suburbiumbardejov.sk/zidovsky-bardejov/pamatnik-holokaustu/>

³⁹ <http://tik.dolnykubin.sk/pamatne-tabule-a-pamatniky/pamatna-tabula-obetiam-holokaustu-dolny-kubin/>

⁴⁰ <https://www.snm.sk/muzea-snm/muzeum-zidovskej-kultury/muzeum-holokaustu-v-seredi/navstivte/expozicie?clanok=muzeum-holokaustu-v-seredi-1>

⁴¹ <https://www.dubnica.eu/udalosti-v-meste/aktuality/uctili-sme-si-romov-zavrazdenych-pocas-holokaustu-607sk.html>

3.4. Mnohonárodnostná kultúra

Dostupné dáta zo Sčítania obyvateľov, domov a bytov z roku 2021 potvrdili, že mnohonárodnostné zloženie obyvateľov Slovenska pretrváva, mení sa len minimálne, čo sa týka uvedenia príslušnosti k určitému národu. Pre porovnanie jednotlivých rokov sme pripravili tabuľku, ktorá hovorí o počte obyvateľov Slovenska podľa príslušnosti k určitej národnosti, tak ako boli zaznamenané v rokoch 2001, 2011 a 2021.

Celkovo je zaznamenaný úbytok obyvateľov Slovenska, pozorovať je ale aj úbytok príslušníkov hlásiacich sa k maďarskej, nemeckej, rómskej, ale aj českej, moravskej a sliezskej národnosti. Informácie pochádzajúce zo sčítania však nekorešpondujú s údajmi z Atlasu rómskych komunít, kde je uvedené, že na Slovensku žije viac ako 300 000 Rómov.⁴²

Len ako poznámku uvádzame, že populácia Slovenska starne. Podľa údajov Sociálnej poisťovne bolo k 31. aprílu 2022 vyplácaných 1 402 933 dôchodkov⁴³, v roku 2011 to bolo 1 290 133 dôchodkov.

Tabuľka č. 2: Počty obyvateľstva podľa národnosti podľa sčítania obyvateľov, domov a bytov za rok 2001, 2011 a 2021.

Národnosť	Obyvateľstvo podľa sčítania obyvateľov, domov a bytov					
	Máj 2001		Máj 2011		Máj 2021	
	v osobách	v %	v osobách	v %	v osobách	v %
slovenská	4 614 854	85,79	4 352 775	80,65	4 567 547	83,82
maďarská	520 528	9,68	458 467	8,49	422 065	7,75
rómska	89 920	1,67	105 738	1,96	67 179	1,23
česká, moravská a sliezska	44 620	0,83	33 653	0,62	30 211	0,55
rusínska	24 201	0,45	33 482	0,62	23 746	0,44

⁴² Atlas rómskych komunít je nástrojom, ktorým sa mapuje nerovnosť majority a Rómov. Ide o široké spektrum informácií, týkajúcich sa ich životných podmienok a dostupnosti vybraných služieb v komunitách a obciach, kde žijú. Prvý Atlas bol zverejnený v roku 2004, neskôr v rokoch 2013 a 2019.

<https://www.minv.sk/?atlas-romskych-komunit-2019>

⁴³ <https://www.socpoist.sk/pocet-vyplacanych-dochodkov--v-mesiacoch-/3150s>

ukrajinská	10 814	0,20	7 430	0,14	9 451	0,17
nemecká	5 405	0,10	4 690	0,09	3 318	0,06
poľská	2 602	0,05	3 084	0,06	3 771	0,07
ostatná	12 009	0,22	15 224	0,28	x	x
neuvedená/ nezistená	54 502	1,01	382 493	7,09	295 558	5,42
SPOLU	5 379 455	100,00	5 397 036	100,00	5 449 270	100,00

Zdroje: spracované podľa

https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/population-demographic-situation-languages-and-religions-72_sk

<https://www.scitanie.sk/obyvatelia/zakladne-vysledky/struktura-obyvatelstva-podla-narodnosti/SR/SK0/SR#>

Každá národnosť je jedinečná, jej zvyky a tradície majú svoju nezameniteľnú podobu, aj keď rokmi sa mnohé z nich prispôbili modernej dobe, mnohé splynuli s inými zvykmi v území. Národnostnú menšinu charakterizuje používané rodného jazyka a to nie len v každodennom živote ľudí, ale aj v úradnom styku. Patrí sem aj jazyková dostupnosť všetkých informácií, vrátane používania jazyka menšiny v tlači, médiách, teda vo všetkých oblastiach kultúrneho života. Podľa Zákona č. 184/1999 Z. z. o používaní jazyka národnostných menšín je umožnené používať jazyka národnostnej menšiny v úradnom styku za podmienky, že občania Slovenskej republiky, ktorí sú osobami patriacimi k národnostnej menšine, tvoria podľa posledného sčítania obyvateľov najmenej 20 % populácie obce. Preto je pre samosprávu dôležité poznať výsledky sčítania obyvateľov žijúcich na jej území. Z pohľadu kultúry je ale dôležité použitie jazyka nielen s ohľadom na národnostnú menšinu žijúcu v obci, ale aj s ohľadom na cieľovú skupinu, ktorej je kultúrna pamiatka či pamätihodnosť v obci a mesta určená. Viacjazyčnosť je pri prezentovaní svojho mesta či obce potrebná, či už ide o webové sídla, úradné tabule, informačné tabule, ale aj bulletiny či iné oznamy. Slovensko má zriadený taktiež úrad splnomocnenca vlády pre národnostné menšiny, do ktorého pôsobnosti patrí podpora a rozvoj práv národnostných menšín na Slovensku, ale aj zlepšenie ich postavenia

v spoločnosti.⁴⁴ Zriadená je aj Rada vlády Slovenskej republiky pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť, ktorá má v zmysle svojho štatútu výbor pre národnostné menšiny a etnické skupiny, ktorý má monitorovať oblasť kultúry, národnostného školstva a používania jazyka národnostných menšín.

Ak budeme hovoriť o kultúrnej integrácii národnostných menšín na Slovensku, je potrebné spomenúť FPKNM, ktorý bol zriadený za účelom zachovania, vyjadrenia, ochrany a rozvoja identity a kultúrnych hodnôt národnostných menšín, ale aj na výchovu a vzdelávanie k právam osôb patriacich k národnostným menšinám, v neposlednom rade aj na zabezpečenie interkultúrneho dialógu a porozumenia medzi občanmi slovenskej národnosti a občanmi patriacimi k národnostným menšinám a etnickým skupinám.

„Fond ako verejnoprávna inštitúcia

1. dbá o rozvoj kultúrno-osvetovej činnosti v oblasti interkultúrneho dialógu a národnostných menšín,
2. podporuje divadelné, hudobné, tanečné, výtvarné a audiovizuálne umenie,
3. rozvoj literárnej, nakladateľskej a vydavateľskej činnosti v danej oblasti,
4. zachováva a ochraňuje rozvoj identity a kultúrnych hodnôt národnostných menšín,
5. podporuje výchovu a vzdelávanie v oblasti práv národnostných menšín,
6. utvára podmienky pre rozvoj interkultúrneho dialógu a pre lepšie porozumenie medzi občanmi slovenskej národnosti a občanmi patriacimi k národnostným menšinám a etnickým skupinám,
7. podporuje vedecké aktivity v danej oblasti podľa § 1 ods. 1 zákona o fonde.“⁴⁵

Priority podpornej činnosti v zmysle uvedeného zákona určuje MK SR. Pre rok 2022 bola schválená nasledovná štruktúra podpory fondu, ktorú tvoria Priority podpornej činnosti pre celú štruktúru podpornej činnosti určenej Ministerstvom kultúry Slovenskej republiky (Priority podpornej činnosti pre celú štruktúru podpornej činnosti určenej Správnou radou FPKNM

⁴⁴ <https://www.narodnostnemensiny.vlada.gov.sk/?csrt=3897487140265299721>

⁴⁵ <https://www.kultminor.sk/sk/fond/charakteristika-fondu>

a Priority štruktúry podpornej činnosti stanovené odbornými radami FPKNM. Sem patria priority odborných rád kultúry rusínskej národnostnej menšiny, českej národnostnej menšiny, moravskej národnostnej menšiny, rómskej národnostnej menšiny).

3.5. Prístup ku kultúre pre osoby so zdravotným znevýhodnením

Jedným z výborov už spomínanej Rady vlády pre ľudské práva na národnostné menšiny je aj Výbor pre osoby so zdravotným postihnutím, ktorý plní svoje úlohy s cieľom zvýšiť úroveň podpory, ochrany a dodržiavania práv osôb so zdravotným postihnutím. Tento na vládnej a ministerskej úrovni spolupracuje s orgánmi verejnej a štátnej správy, ale aj miestnej a regionálnej samosprávy a inými subjektami pôsobiacim v oblasti práv osôb so zdravotným postihnutím. Slovenská republika má prijatý aj Národný program rozvoja životných podmienok osôb so zdravotným postihnutím.⁴⁶

Prístup osôb so zdravotným postihnutím k verejným službám poskytovaným miestnou samosprávou je však v realite stále nedostatočný a značne komplikovaný. Odstraňovanie stavebných bariér je z pohľadu týchto osôb neuspokojivé. Investičný dlh celej spoločnosti, čo sa týka debarierizácie, je príliš veľký na to, aby sme mohli konštatovať, že do verejných budov, obecných či mestských úradov, či knižníc, škôl, škôlok, ale aj do múzeí či kín a divadiel sa vie dostať každá osoba so zdravotným znevýhodnením bez väčších ťažkostí. Často sa do verejných budov majú problém dostať aj rodiča s detskými kočíkom. Príliš často je problémom už chôdza po chodníku, zdolanie priecestia či vybavenie nevyhnutných záležitostí, akými sú nákup potravín či návšteva lekára, lekárne alebo pošty.

Architektonické bariéry však nie sú jedinými prekážkami pre plnohodnotný život ľudí so zdravotným znevýhodnením a to vrátane ich prístupu ku kultúre. Prioritne sa spoločnosť zaoberá najmä riešením ich zdravotných, sociálnych a existenčných potrieb, kam patrí zabezpečenie príjmu, bývania, prípadne sociálnych kompenzácií dôsledkov ich postihnutia. Treba si uvedomiť, že zdravotné znevýhodnenie je zvyčajné trvalé, za zdravotne postihnutú

⁴⁶ <https://www.employment.gov.sk/sk/vybor-pre-osoby-so-zdravotnym-postihnutim/>

osobu je považovaná v zmysle platnej legislatívy osoba dlhodobo telesne alebo duševne znevýhodnená. Osoba je považovaná za ťažko zdravotne postihnutú, ak jej postihnutie s obmedzením telesných alebo zmyslových alebo duševných schopností predstavuje minimálne 50 %.

Tieto osoby majú aj možnosť získania príspevku na asistenciu či príspevok na opatrovanie osoby so zdravotným znevýhodnením. Práve asistenti či opatrovníci osôb so zdravotným postihnutím sú často sprevádzajúcimi osobami týchto občanov, ak sa rozhodnú navštíviť kultúrnu akciu či podujatie. Bez ich pomoci by mnoho občanov nemalo prístup k kultúre.

Občania so zdravotným znevýhodnením majú často problém nielen, čo sa týka fyzických bariér, ale aj čo sa týka prístupu k informáciám. Často sa nezaobídu bez pomoci svojho okolia. Preto je potrebné, aby aj samosprávy zlepšili svoje služby pre týchto občanov vrátane ich prístupu k lokálnej kultúre. Aj mestské a obecné kultúrne domy alebo knižnice vedia v rámci spolupráce so špecializovanými knižnicami zapožičiavať dátové nosiče rôznych titulov pre osoby so sluchovým handicapom alebo v Braillovom písme. Zriadenie parkovacieho miesta pre osoby ŤZP či zavedenie zliav na kultúrne a spoločenské podujatia môže byť prvým krokom, ktorý môže samospráva urobiť pre občanov so zdravotným znevýhodnením.

Na MK SR je dokonca zriadený odbor kultúry nehmotného dedičstva a kultúry znevýhodnených skupín obyvateľstva. Medzi priority rozvoja kultúrnych potrieb znevýhodnených skupín obyvateľstva, kam patria aj osoby ŤZP, patrí tvorba podmienok na uľahčenie prístupu ku kultúrnym hodnotám, podpora trvalej udržateľnosti inštitúcií rozvíjajúcich kultúru znevýhodnených skupín obyvateľstva a odstraňovanie fyzických a mentálnych bariér. Prioritou je ale aj poskytovanie informácií, či rozširovanie tradičného chápania kultúry smerom k jej prierezovému vnímaniu, ako aj pomoc pri vytváraní špecifických kultúrnych hodnôt týchto znevýhodnených skupín obyvateľstva a podpora rozmanitosti kultúry. Ide o priority, ktoré je možné si osvojiť aj zo strany miest a obcí, mnohé obce ich už aj aplikovali, o čom svedčia aj niektoré príklady dobrej praxe na úrovni samosprávy.

Ako príklad dobrej praxe pri odstraňovaní bariér, resp. sprístupňovaní verejného priestoru, môže slúžiť príklad spolupráce mesta Nitra, Únie nevidiacich a slabozrakých na Slovensku

a Splnomocnenca vlády pre občiansku spoločnosť v rámci projektu: Prístupné mesto – participácia pri zvyšovaní prístupnosti mesta Nitry.⁴⁷

Samosprávy snád' budú môcť v krátkej dobe využiť aj Centrum elektronizácie územnej samosprávy Slovenska, ktoré v spolupráci so ZMOS, s podporou MPSVR SR a Národnej rady občanov so zdravotným postihnutím a viacerých organizácii, zastupujúcich osoby ŤZP, pripravuje projekt zavedenia inteligentného parkovania na parkovacích miestach vyhradených pre osoby ŤZP.⁴⁸

Rezort kultúry si kladie za jeden zo svojich cieľov aj zlepšenie prístupu ku kultúre pre osoby so zdravotným znevýhodnením a to formou úprav v oblasti fyzickej, ale aj informačnej debarierizácie.⁴⁹ Týka sa to inštitúcií, ktoré má vo svojej zriaďovateľskej pôsobnosti. Takýto cieľ by mali mať ale všetci zriaďovatelia kultúrnych inštitúcií bez rozdielu či ide o lokálnu samosprávu, regionálnu samosprávu alebo štát.

Dostupnosť kultúry pre osoby so zdravotným znevýhodnením však nie je možné vnímať len prostredníctvom ich potrieb a prístupu ku kultúre. Osoby so zdravotným znevýhodnením ale aj osoby sociálne znevýhodnené bývajú tiež aktívnymi tvorcami kultúry. Príklady aktivít, kde sú samotné osoby so zdravotným znevýhodnením aktívnymi aktérmi v oblasti kultúry, sú uvedené v prílohe č.7.

3.6. Kultúrna integrácia cudzincov na Slovensku

Integrácia cudzincov, resp. príslušníkov tretích krajín, ktorí sa rozhodli žiť na Slovensku, je z pohľadu lokálnych samospráv stále „neprebádanou“ témou. Týka sa to všetkých oblastí integrácie.

⁴⁷ <https://www.minv.sk/?pristupne-mesto-participacia-pri-zvysovani-pristupnosti-mesta-nitry>

⁴⁸ <https://www.zdruzeniedeus.sk/einkluzia-tzp>

⁴⁹ Ide o závery z materiálu: Informácia o stave fyzickej a informačnej debarierizácie v organizáciách v zriaďovateľskej pôsobnosti Ministerstva kultúry Slovenskej republiky. Materiál je dostupný na stránke MK SR. <https://www.culture.gov.sk/posobnost-ministerstva/kulturne-dedicstvo/kultura-znevychodnenych-skupin-obyvateľstva/metodicke-materialy-pre-pripravu-kulturnych-podujati/>

Pritom na Slovensku bolo k 31. 12. 2021 s platným pobytom v SR registrovaných celkovo 167 519 cudzincov. Z nich bolo 111 427 štátnych príslušníkov tretích krajín a 56 092 občanov z členských štátov EÚ. Z pohľadu pobytu v prípade príslušníkov tretích krajín (k 31. 12. 2021) bolo hlásených na trvalý pobyt 85 286 osôb a na prechodný pobyt 26 066 osôb. Tolerovaný pobyt získalo 75 osôb (celkovo 11 427). Čo sa týka platných pobytov občanov EÚ k 31. 12. 2021, tak ide o 56 092 osôb. Všetci títo cudzinci žijú v reálnom priestore našich miest a obcí. V čase finalizácie prác na tejto analýze sa otázka cudzincov a ich pobytu na Slovensku výrazne zdramatizovala v súvislosti s vojnovým konfliktom na Ukrajine. Slovenské obce a mestá sa stali útočiskom ľudí utekajúcich pred vojnou. Veľký počet obyvateľov Ukrajiny utiekol z ohrozených území aj do susedných krajín, najmä do Poľska, Maďarska, Moldavska a Rumunska. Časť si zvolila za cieľovú destináciu svoje migrácie aj krajiny mimo Európy. V súvislosti s vojnovým konfliktom na Ukrajine požiadalo o poskytnutie dočasného útočiska na Slovensku ku dňu 6. 5. 2022 73 212 osôb.⁵⁰

Slovensko z dlhodobého hľadiska nepatrí k tým krajinám EÚ, ktoré sú cieľovou krajinou osôb - migrantov. Z histórie pritom vieme, že Slovensko bolo dlhodobo považované za krajinu, z ktorej občania z rôznych dôvodov migrovali do cudzích krajín. Či už išlo o migračné vlny za prácou či lepšou budúcnosťou „za veľkú mláku“ do Ameriky či Kanady v 20. storočí minulého storočia, či za demokraciou a slobodu „za železnú oponu“ v rokoch 1948 až 1989.

Vstupom Slovenska do Európskej únie (1993)⁵¹ a jeho pristúpením do schengenského priestoru (2007)⁵² nastali v našej krajine aj zmeny v oblasti migrácie, stúpila najmä legálna migrácia, teda legálny prechod hraníc a sledovať je možné aj rast populácie cudzincov na našom území.

⁵⁰ <https://www.minv.sk/?docasne-utocisko>, informácie sa priebežne aktualizujú.

⁵¹ Slovenská republika podpísala v Luxemburgu Európsku dohodu o pridružení k Európskej únii (EÚ), tzv. Asociačnú dohodu, ktorú ratifikoval Európsky parlament 27. októbra 1993 a Národná rada (NR) SR 15. decembra 1993, <https://www.sme.sk/c/1478782/vstup-sr-do-europskej-unie.html>

⁵² <https://www.partnerskadohoda.gov.sk/uz-10-rokov-bez-hranic-slovensko-oslavuje-desatrocie-v-schengene/>

V súčasnosti na Slovensku tvoria cudzinci 3,07 % celkovej populácie.⁵³ Dôvodmi tejto legálnej migrácie sú nielen sociálne (zlúčenia rodín či manželstvo migranta so slovenským občanom) ale aj ekonomické príčiny, keď k nám prichádzajú cudzinci z dôvodu práce, podnikania či za štúdiom. Nárast cudzincov je možné demonštrovať porovnaním údajov z roku 2004, kedy na Slovensku žilo 22 108 migrantov, v roku 2021 ich bolo už 167 519.

V súvislosti s integráciou cudzincov na Slovensku a teda aj s ich kultúrnou integráciou je potrebné spomenúť jednotlivé národnosti cudzincov žijúcich u nás. Štatisticky najpočetnejšou skupinou cudzincov z krajín EÚ s platným pobytom na Slovensku sú (k 31. 12. 2021) občania Českej republiky, na Slovensku ich žije 12 562. Občanov Maďarska je 9565, Rumunska 7116, Poľska 6088 a z Nemecka pochádza 4542 osôb, žijúcich na Slovensku. Žijú u nás občania všetkých krajín EÚ a aj Spojeného kráľovstva, avšak netvorí početné skupiny.

Čo sa týka počtu udelených pobytov v roku 2021 občanom z krajín mimo EÚ, tak tento bol udelený 33 209 štátnym príslušníkom Ukrajiny, 5 999 štátnym príslušníkom Srbska, 3020 Vietnamcom, 2368 štátnym príslušníkom Ruskej federácie.⁵⁴ Menej ako 900 pobytov bolo udelených štátnym príslušníkom Severného Macedónska (867), Gruzínska (795), Bosny a Hercegoviny (659), Indie (519), Kórejskej republiky (516), Bieloruska (452) a Turecka (449). Pobyt bol udelený aj štátnym príslušníkom ďalších krajín. Z uvedeného je zrejmé, že najpočetnejšie skupiny príslušníkov cudzích štátov tvoria občania priamo susediacich štátov, s ktorými nás spájajú hranice, ale aj dlhoročné susedské vzťahy. Títo občania u nás dlhoročne vytvárajú komunity a stali sa integrálnou súčasťou spoločnosti, či už to bolo z dôvodu budovania rodinných väzieb, štúdia či práce alebo podnikania.

Na Slovensku žijú aj skupiny občanov pôvodom z Vietnamu a Číny, Thajska a Kórejskej republiky. Veľká väčšina z nich prišla na Slovensko pred rokom 1989, išlo často o študentov, alebo o výmenné pobyty robotníkov v rámci internacionálnej spolupráce krajín

⁵³ <https://www.iom.sk/sk/migracia/migracia-na-slovensku.html>

⁵⁴ <https://www.minv.sk/?rok-2021-1>

(socialistického či komunistického zriadenia). Tieto skupiny občanov tvoria často kompaktné komunity, prepojené nielen rodinnými, ale aj obchodnými vzťahmi.

Spomedzi cudzincov mimo krajín EÚ majú pobyt na Slovensku, ako už bolo spomenuté, okrem Ukrajincov aj občania Srbska, Ruskej federácie, Spojeného kráľovstva a už uvedeného Vietnamu. Väčšina týchto cudzincov prišla na Slovensko z ekonomických dôvodov, za zamestnaním. Odhaduje sa, že takmer $\frac{3}{4}$ zamestnancov-cudzincov sú muži.

V roku 2011 bol uznesením vlády č. 574 z 31. augusta 2011 prijatý strategický dokument Migračná politika Slovenskej republiky s výhľadom do roku 2020. V dokumente sa kladie dôraz a nastavujú sa základné princípy migračnej politiky. Dokument z roku 2011 hovorí o vytvorení systému na posilnenie a vytvorenie procesov legálnej migrácie (s cieľom podporiť riadenú ekonomickú migráciu, ktorá by reagovala na potreby slovenského hospodárstva), o podpore integrácie imigrantov, pričom SR považuje komunity cudzincov za integrálnu súčasť svojej politiky, oceňuje ich prínos v hospodárskej, kultúrnej, vzdelanostnej a spoločenskej oblasti.

Integračná politika Slovenskej republiky bola prijatá 29. januára 2014 uznesením vlády č. 405. Išlo o dokument, ktorý stanovil rámce integračnej politiky, pričom táto bola postavená na koordinovanej spolupráci štátnej správy, samosprávy a komunít cudzincov a predpokladalo sa v nej aj zapojenie mimovládnych organizácií pôsobiacich v oblasti integrácie cudzincov. Medzi opatrenia, ktoré sa vzťahovali na samosprávu, najmä na samosprávne kraje, patrilo vypracovanie vlastných integračných koncepcií na úrovni samosprávneho kraja, ale aj miest na jeho území, zvýšenie informovanosti samospráv o inštitúciách pôsobiacich v oblasti integrácie cudzincov, poskytnutie súčinnosti pri získavaní štatistických údajov ohľadom počtu legálne sa zdržujúcich cudzincov na území samosprávneho kraja, podpora aktívnej účasti a zapojenia cudzincov do života na miestnej úrovni a mapovanie činností pomáhajúcich inštitúcií v každom regióne Slovenska samosprávnymi celkami. Dôraz bol kladený aj na informovanosť migrantov o službách v regióne.

Vládny dokument Migračná politika Slovenskej republiky v výhľadom do roku 2025 bol prijatý vládou SR dňa 8. septembra 2021 (uznesenie č. 496). Realizácia migračnej politiky v súlade s týmto dokumentom je postavená na koordinovanom postupe štátnych orgánov a orgánov

miestnej štátnej správy a samosprávy, predpokladá sa aj zapojenie medzinárodných organizácií a komunít s ohľadom na národný, regionálny a medzinárodný kontext. Z pohľadu Slovenska je cieľom v oblasti integrácie cudzincov zaistenie dlhodobého bezproblémového spolunažívania všetkých obyvateľov SR. Medzi priority v oblasti integrácie cudzincov patrí okrem iného aj posilnenie integrácie cudzincov na úrovni samosprávnych krajov, miest a obcí.

„Prioritami SR v rôznych oblastiach integrácie cudzincov sú okrem iného aj oblasti, ktoré sa týkajú kultúry:

- posilniť integráciu cudzincov na úrovni samosprávnych krajov, miest a obcí;
- zabezpečiť kvalitné vzdelávanie pre deti cudzincov a výučbu slovenského jazyka ako cudzieho jazyka pre cudzincov;
- podporiť kultúrnu a spoločenskú integráciu cudzincov na území SR;
- zaviesť mechanizmus jazykovej a kultúrnej orientácie pre cudzincov;
- podporiť aktivity zamerané na rozvoj medzikultúrneho a medzináboženského dialógu a presadzovanie myšlienok porozumenia a vzájomného rešpektovania kultúrnej rozmanitosti s cieľom posilniť sociálnu súdržnosť;

Posledným dokumentom, na ktorý by sme radi upriamili pozornosť samospráv, je Stratégia pracovnej mobility cudzincov, ktorá bola prijatá vládou SR dňa 10. októbra 2018 (išlo o uznesenie vlády č. 473). Ide o strategický dokument v oblasti regulovanej pracovnej mobility cudzincov na trhu práce v Slovenskej republike. V dokumente sa kladie dôraz na integráciu cudzincov na lokálnej úrovni, keďže ide o konkrétne miesta (mestá a obce), kde majú cudzinci legálny pobyt, tu žijú a pracujú, sú súčasťou lokálnych komunít. Nejde teda o teoretizovanie, ale o praktické uchopenie integrácie cudzincov v reálnom priestore. Štát si uvedomil, že integračné politiky sú neoddeliteľné od samospráv. Je teda na samosprávach, aby si vedeli nastavovať svoje politiky a zahrnúť do nich aj integračné procesy. Oblasť kultúrnej integrácie cudzincov je z pohľadu kompetencií samosprávy považovaná za originálnu kompetenciu. V zmysle Zákona č. 369/1990 Z. z. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov je to práve obec, ktorá utvára a chráni zdravé podmienky a zdravý spôsob života a práce obyvateľov obce, chráni životné prostredie, ako aj utvára podmienky na zabezpečovanie zdravotnej

starostlivosti, na vzdelávanie, kultúru, osvetovú činnosť, záujmovú umeleckú činnosť, telesnú kultúru a šport (§ 4). Okrem dôležitosti systémových riešení, ktoré by mali obsahovať lokálne integračné stratégie, je potrebné z pohľadu samospráv dbať na to, aby lokálne politiky v tejto oblasti boli jednak vypracované, ale najmä verejne diskutované za účasti všetkých dotknutých strán, tak komunity cudzincov, ako aj majority.

3.7. Odporúčanie pre samosprávy

Kultúra je mimoriadne dôležitým prvkom rozvoja mesta/obce a kvality života obyvateľov v nej. Preto je potrebné myslieť najmä na nasledovné:

Vytvárajte komunity na báze kultúry a umenia

Kultúra vytvára možnosti na trávenie voľného času pre všetky vekové a sociálne kategórie. Pri príprave programov je potrebné zamerať sa na pestrú dramaturgiu, v ktorej budú vhodným spôsobom zastúpené rôzne kultúrne a umelecké aktivity, ako aj práca s rôznymi cieľovými skupinami. Špeciálnu pozornosť si vyžaduje zapojenie detí a mládeže, pričom je potrebné poznať ich potreby a požiadavky.

Využívajte kultúru ako nástroj vzdelávania

Kultúra a umenie poskytujú veľké možnosti neformálneho a atraktívneho vzdelávania všetkých vekových kategórií. Využívajte ich pri práci s aktuálnymi témami či formovaní citlivosti a empatie.

Budujte zdravú hrdosť

Aktívne sa starajte o kultúrne dedičstvo, zachovávajte ho a rozvíjajte. Budujte na ňom identitu svojho mesta/obce, posúvajte ho na nové úrovne. Prijmite VZN, ktoré formalizuje váš záujem o túto tému. Nezapúšťajte na nedávnu minulosť a pamätníkov.

Integrácia

Pri integrácii osôb so zdravotným znevýhodnením, ale aj cudzincov, myslite na to, že môžu mať rôzne potreby, dialóg je dôležitý pre zapájanie občanov do hľadania riešení. Pre život komunity je dôležité odstraňovanie fyzických aj ľudských bariér. Využívajte kultúru a umenie ako jeden z nástrojov prekonávania bariér a spájania rôznych národností. Sprostredkujte cudzincom naše kultúrne zvyky a tradície a zároveň sa zaujímajte o ich zvyklosti a históriu. Na realizáciu cieľov v oblasti integrácie využite aj existujúce štátne zdroje.

História ako zdroj inšpirácie

Mapujte históriu územia, ktoré spravujete a hľadajte v nej prepojenia na súčasnosť. Hľadajte jedinečnosti kultúry a kultúrneho dedičstva na vašom území a spôsoby, ako ho zachovávať, rozvíjať a propagovať. Nezabúdajte na duchovné dedičstvo a historicky zakorenené spolunažívanie rôznych národností a náboženských skupín. Prostredníctvom kultúry a umenia pripomínajte svojim obyvateľom multikultúrne spolunažívanie v minulosti a upozorňujte na negatíva, ktoré viedli k nenávisti a vojnovým konfliktom.

4. SAMOSPRAVA A KREATÍVNY PRIEMYSEL

Táto kapitola obsahuje odpovede na nasledovné otázky:

- **Prečo je kultúra a kreatívny priemysel dôležitý pre mestá a obce ?**
- **Aké priame a nepriame ekonomické dopady môže mať KKP na hospodársky rozvoj mieste a aké sú možnosti jeho podpory zo strany samospráv?**
- **Ako organizačne riadiť KKP z pozície miest a obcí**

Kultúra a umenie už dávno nie sú len kategóriou, ktorá spĺňa len požiadavky na duševný rozvoj obyvateľstva. Podľa zdrojov EÚ podnikanie v kultúrnom sektore vyprodukovalo v roku 2018 pridanú hodnotu vo výške 155 miliárd euro. Tomuto podnikaniu zároveň dominovali malé a stredné podniky⁵⁵. V tomto odvetví zároveň pracovalo 3,6% obyvateľov EÚ⁵⁶.

V modernej ekonomike, charakteristickej zameraním na odvetvia s vyššou pridanou hodnotou, tzv. zeleným prístupom, rozvojom vedomostí a digitalizáciou má teda kultúra a kreativita dôležitý význam. Oblasti kreatívneho priemyslu a turizmu založenom na kultúre, umení a/alebo kultúrnom dedičstve sa stávajú víziou mnohých miest, ktoré vnímajú trend rastu voľného času obyvateľstva, ako aj zlepšovania finančných možností jednotlivcov. Cestovanie a dostupnosť online služieb nebola nikdy taká jednoduchá, ako v súčasnosti. Boj jednotlivých segmentov poskytujúcich služby v oblasti voľného času narastá. O svoje miesto bojuje aj sektor kultúry a kreatívneho priemyslu (KKP).

Ako na tento trend reagovať v podmienkach Slovenska? Môžu mestá, obce a ich obyvatelia nejakým spôsobom prijímať zdroje z týchto oblastí? Akým spôsobom? To sú len základné otázky, na ktoré by sme chceli odpovedať v tejto kapitole.

Kreatívny priemysel označuje tie časti ekonomiky, ktoré vytvárajú ekonomickú hodnotu na základe individuálneho tvorivého vkladu či umeleckého nadania. Ide o sektor postavený na

⁵⁵ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Culture_statistics_-_cultural_enterprises

⁵⁶ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Culture_statistics_-_cultural_employment

zhodnocovaní duševného vlastníctva, do ktorého možno zaradiť oblasti tvorivej činnosti ako architektúra, dizajn, film, hudba, ale aj tvorba počítačových hier či reklama.⁵⁷

Do sektora kreatívneho priemyslu zaraďujeme:

- architektúru a územné plánovanie
- dizajn
- hudba - živé podujatie a tvorba (nahrávacie štúdiá a pod.)
- múzeá a galérie, kultúrne dedičstvo
- film a filmová tvorba
- performatívne umenie - divadlo, nový cirkus, tanec, opera a pod.
- vizuálne umenie
- literatúra a tlačiarenské služby
- zábavný priemysel - vrátane herného priemyslu
- reklama
- médiá

Je zrejmé, že tento typ priemyslu očakáva v budúcnosti výrazný rozvoj. Ekonomiky sa menia z tých, ktoré boli zamerané na priemyselnú produkciu s intenzívnym využitím manuálnej pracovnej sily na nový typ, v ktorom dominuje robotizácia, automatizácia a rastie hodnota unikátnej duševnej činnosti jednotlivcov či skupín. Štvrtá priemyselná revolúcia bude založená na masívnej digitalizácii a postupnom ubúdaní nízko kvalifikovaných pracovných miest v priemysle. Očakávať sa dá rast životnej úrovne obyvateľstva a zvyšovanie fondu voľného času, ako aj postupná zmena hodnotového nastavenia obyvateľstva, ovplyvnená klimatickou krízou a pandémiou COVID - 19.

Hneď v úvode je potrebné poznamenať, že Slovensko v tejto téme značne zaostáva, možno s výnimkou najväčších miest Bratislava a Košice. V súvislosti s kandidatúrou na európske hlavné mesto kultúry sa pohol vývoj v tejto oblasti aj v niektorých ďalších krajských mestách. Tie boli nútené do hĺbky zanalyzovať trendy a hľadať spôsoby, ako ich zapracovať do svojich projektov

⁵⁷ https://www.slovensko.sk/sk/agendy/agenda/_kreativny-priemysel/

a stratégií. Bezpochyby, sledovanie toho, aké inovácie a projekty prinesie nielen Trenčín ako víťaz uvedenej súťaže, ale aj ďalšie mestá bude v budúcnosti inšpiratívne aj pre iné slovenské obce. Tu sa ale otvára základná otázka: Majú vôbec menšie mestá potenciál byť úspešné v oblasti KKP?

Je pochopiteľné, že ľudský potenciál pre rozvoj digitálnych technológií, inovácií a kreativitu sa prioritne zhromažďuje v okolí miest, ktoré sú väčšie, nachádzajú sa v nich univerzity a poskytujú vyšší štandard života, ako aj možnosti uplatnenia v danej oblasti. Avšak masívne rozširovanie rýchleho internetu a relatívna malá rozloha Slovenska dávajú šancu na rozvoj aj iným lokalitám. Cesta z Brezna do Banskej Bystrice trvá toľko, ako presun z Dúbravky do Rače. Najmä pre začínajúce spoločnosti a startupy nemusí byť v budúcnosti fyzická vzdialenosť taká dôležitá, ako v minulosti. Pandémia ukázala, že mnohé aspekty pracovného života je možné riešiť online. Menšie mestá môžu poskytnúť mnohé výhody, ktoré sú využiteľné najmä pre začínajúce a menšie spoločnosti kreatívneho priemyslu. Patria medzi nich:

- nevyužitý objekt vo vlastníctve miest a obcí, resp. súkromných majiteľov
- nižšie ceny za nájom, resp. kúpu nehnuteľností
- nižšie náklady na život
- lepšia dostupnosť niektorých verejných služieb (napr. materské školy)
- porovnateľne rýchly internet
- blízka dostupnosť väčších miest vďaka neustále sa rozvíjajúcej cestnej sieti
- školská infraštruktúra
- pokojnejší život oproti stresu väčších miest

Tak, ako v minulosti mestá a obce tvorili priemyselné parky, v budúcnosti by sa mali niektoré z nich zamerať na tvorbu malých "parkov" kreatívneho priemyslu. Vybrané opustené budovy, sklady, haly a pod. infraštruktúrne pripraviť na vznik ateliérov, zdieľaných pracovísk, štúdií a pod. a aktívne do nich lákať nových nájomcov, ktorými budú menšie, ale viaceré spoločnosti či dokonca jednotlivci.

Tomuto faktoru je potrebné aj prispôbiť štruktúru školstva. Neznamená to automaticky zrušiť existujúce formy stredoškolského vzdelávania, ale v školách, kde trend záujmu klesá a kde to

bude zmysluplné, prehodnotiť možnosť budovania takého typu vyučovania, ktorý bude prepájať biznis a umenie. Táto premena ale vyžaduje intenzívnu komunikáciu mesta mestami a samosprávnymi krajinami, ako aj zorientovanie sa v potrebách, vývoji a stave trhu práce zo strany primátorov a starostov obcí. Mestá by mali byť pripravené absolventov takýchto škôl, ktorí nebudú mať záujem o ďalšie štúdium, ale budú mať jasnú predstavu o podnikaní podporiť a vytvoriť im podmienky na štart (napr. vo forme inkubátorov, zdieľaných priestorov (coworking), vzdelávacích podujatí, cielených verejných politík a projektov a pod.

Medzi príležitosti slovenských miest patrí aj rozvoj filmového priemyslu, spôsobený rozšírením streamovacích služieb. Vyššia celosvetová produkcia filmových diel a seriálov vplýva na hľadanie nových filmových lokácií, ktoré sú pre producentov atraktívne a ekonomicky zaujímavé. Aj keď tento jav počas pandémie poklesol, s jej skončením sa dá očakávať nový boj o unikátne a cenovo dostupné lokácie. Slovensko prevádzkuje prostredníctvom AVF Slovenskú filmovú agentúru, ktorej úlohou je promovať a ponúkať Slovensko ako filmovú destináciu. Uvedený fond poskytuje zahraničným filmovým štábom atraktívne „vratky“ v prípade, že na území našej krajiny preinvestujú vopred dané balíky prostriedkov. Čo znamená príchod filmového štábu do lokality? Spravidla ide o desiatky až stovky osôb, ktoré kompletne vyťažia ubytovacie kapacity, využijú veľké množstvo miestnych služieb, prenajímajú si verejné a súkromné priestranstvá a zaplatia mnohých miestnych ľudí ako dobrovoľníkov či technickú podporu. Podľa databázy AVF investície filmového štábu natáčajúceho u nás seriál Van Helsing dosiahli 2,8 mil. euro.⁵⁸ Natáčalo sa pritom v lokalitách ako Červený Kameň, Oravský hrad či Beckov, t.j. mimo veľkých miest.

Mestá a obce, ktoré majú tento druh potenciálu by preto mali udržiavať pravidelnú komunikáciu s uvedenou agentúrou a poskytovať jej súčinnosť. Rovnako by v prípade záujmu o tento druh priemyslu mali v rámci svojej kultúrnej stratégie pripraviť v spolupráci s agentúrou vlastný materiál, ktorý sumarizuje podmienky a atraktívne miesta pre filmárov.

⁵⁸http://registracia.avf.sk/formular_statistiky.php?x_krok=2&x_id=9628

Vhodnou je aj komunikácia so spoločnosťami, ktoré sa profesionálne venujú komunikácii so zahraničnými produkčiami a spolupracujú na produkcii v rámci územia našej krajiny.

4. 1. Úlohy miesta a obcí pri rozvoji kreatívneho priemyslu

V predchádzajúcom texte sme uviedli príklady pozitívneho vplyvu miest a obcí na rozvoj kreatívneho priemyslu. Univerzita v holandskom Groningene vykonala v roku 2015 zaujímavý prieskum. Osôb, ktoré pôsobili v kreatívnom priemysle sa pýtala, čo očakávajú od samospráv pre to, aby bolo podporené ich podnikanie. 85% opýtaných odpovedalo, že očakávajú podporu a uľahčenie podmienok na ich činnosť. Pri otázke, čo konkrétne očakávajú ľudia v kreatívnom priemysle od samospráv by 60% respondentov ocenilo poskytnutie kvalitných priestorov pre ateliéry, 36% zabezpečenie možností bývania a 35% finančnú investíciu. Naopak, na opačnom konci požiadaviek sa ocitla potreba vytvárania online platformy, organizovania súťaží a realizovanie výskumu v oblasti kreatívneho priemyslu. Aj keď situácia v Holandsku a na Slovensku je rozdielna, bezpochyby sa aj z týchto záverov dajú prijať poučenia. Vhodnou pomocou pre mestá a obce nie je vstupovanie do procesov kreatívneho priemyslu alebo ich prílišná propagácia, ale vytváranie podmienok pre tieto špecifické formy podnikania.

Treba poznamenať, že už dnes mestá a obce samotné priamo svojimi výdavkami poháňajú oblasť kultúrneho a kreatívneho priemyslu a umožňujú tak mnohým subjektom rozvíjať podnikanie. Samosprávy objednávajú pre svoje podujatia profesionálnych umelcov a techniku, a tým podporujú rozvoj tejto oblasti. Viaceré prevádzkujú kiná (v oblasti prevádzky menších, jednosálových kín mestá a obce dokonca dominujú) a múzeá. Samosprávy zabezpečujú základnú úroveň vzdelávania v umení, prostredníctvom základných umeleckých škôl a podporujú voľnočasové aktivity v oblasti kultúry prostredníctvom centier voľného času, čím vytvárajú základ pre budúce vzdelanie aj v oblasti kreatívneho priemyslu. Nie je to však všetko, čo môžu urobiť a mnohé aj robia.

Návrhy podpory rôznych typov kreatívneho priemyslu samosprávou:

1. oblasť architektúry a územného plánovania

- zamestnanie architekta mesta s cieľom dôslednej realizácie záväzných dokumentov a rozvoja urbanizmu mesta, kreatívneho a participatívneho riešenia verejných priestranstiev;
- využívanie súťaží návrhov ako nástroja na riešenie problémov verejných priestranstiev a budov;
- vytváranie kreatívnych centier s možnosťou využívania architektonickými štúdiami

2. oblasť performatívneho umenia (hudba, divadlo, tanec)

- budovanie kvalitnej infraštruktúry pre performatívne umenie pričom je potrebné hľadať spôsoby, ako jednotlivé prvky infraštruktúry nielen zrekonštruovať s dôrazom na tzv. zelené riešenia, ale aj pristupovať k rekonštrukcii odborne už od fázy prvých štúdií a s ohľadom na plánované budúce využívanie,
- vytvorenie vlastného fondu na nákup a obnovu technologického vybavenia týchto objektov,
- vytváranie spoločného tlaku na štát, aby v rámci svojich a európskych grantových programov podporoval tvorbu, renováciu a modernizáciu kultúrnej infraštruktúry,
- vytvorenie systému celoživotného vzdelávania profesionálov v oblasti manažmentu a technických profesií

3. oblasť kultúrneho dedičstva, múzeá, galérie, knižnice a tradičné umelecké remeslá

- podpora citlivej obnovy pamiatok a aktívna propagácia dobrej obnovy (udeľovanie cien mesta za kvalitné rekonštrukcie),
- podpora hľadania a výskumu ďalších úrovní pamiatok (príbehov, zážitkov, historického a súčasného kontextu...) a ich súčasného spracovania pre potreby zachovania pamäti mesta, turizmu a potenciálnej umeleckej reflexie,
- prijímanie VZN, ktoré odstránia vizuálny smog v okolí chránených zón alebo objektov,
- systematické a pravidelné prehodnocovanie hmotného a nehmotného dedičstva mesta/obce,
- koncepčné budovanie múzeí, galérií a podujatí, ktoré nadväzujú na lokálne dejiny, osobnosti a jedinečnosť každého územia, v ktorom sa nachádzajú, avšak nepodliezajú

kvalitatívnu latku a dostatočne reflektujú súčasné trendy,

- dostatočné personálne zabezpečenie existujúcich pamäťových inštitúcií a celoživotné vzdelávanie týchto zamestnancov,
- v prípade menších obcí budovanie komunity a zvyšovanie povedomia o dedičstve a potenciáli na úrovni miestnej knižnice,
- spolupráca s profesionálmi pri príprave propagačných materiálov a bráneniu sa gýču,
- podporovať a nakupovať pre potreby mesta/obce neopakovateľné suveníry viazané na miesto ich vzniku (reprezentačné výdavky, informačné centrá),
- na úrovni štátu presadzovať takú agendu, ktorá uľahčí financovanie kultúry a kreatívneho priemyslu zo súkromného sektora (sponzorský zákon),
- vytváranie nadregionálnych sietí menších múzeí a regionálnych partnerstiev cez rôzne odvetvia,
- pri organizácii jarmokov nahradiť lacný tovar kvalitnou produkciou remeselníkov, tvorcov ľudovomeleckých produktov či tzv. hand made produktov,
- v prípade dopytu organizácia alebo finančná podpora vzdelávacích kurzov v oblasti tradičných a nových umeleckých remesiel a ľudovomelekej výroby.

4. Oblasť audiovizie a digitálne platformy

- aktívna komunikácia so Slovenskou filmovou agentúrou,
- zmapovanie možností regiónu pre potreby filmového priemyslu, vytvorenie promo foto a video materiálov o regióne v spolupráci s odborníkmi,
- ponuka ateliérov a coworkingových centier pre vybrané profesie produkcie a postprodukcie - scenáristov, strihačov, dramaturgov,
- profesionalizácia vlastných médií po obsahovej a produkčnej stránke, využitie nových spôsobov komunikácie ohľadom činnosti samosprávy alebo aj života v meste (podcasty, reportáže a publicistika pre sociálne médiá, internetové rádiá a pod.)

5. oblasť vizuálneho umenia, dizajnu

- tvorba inkubátorov a ateliérov,
- v spolupráci s krajinami príprava škôl,

- budovanie rezidenčných centier,
- organizácia výstav,
- prevádzkovanie miestnych galérií

6. oblasť literatúry a vydavateľských služieb

- realizácia súťaží pre začínajúcich autorov spojená s publikovaním ich diel, resp. honorárom,
- tvorba rezidenčných centier pre autorov,
- organizácia literárnych podujatí,
- finančná podpora vydávania rôznych druhov literatúry

7. oblasť zábavného IT priemyslu a zážitkových atraktivít postavených na moderných technológiách, multimédiách a reklama

- podpora vzdelávania a reprofilizácie stredných škôl v spolupráci s krajinami,
- tvorba coworkingových centier,
- zvyšovanie dostupnosti kvalitného pripojenia k internetu,
- komunikácia so Slovak Game Developers Association ako organizáciou, ktorá združuje vývojárov hier na Slovensku.

Je pochopiteľné, že uvedené nástroje na stimuláciu kreatívneho priemyslu nie sú jediné a nie sú uplatniteľné univerzálne v každej samospráve. Uvádzame ich ako inšpiráciu pre ďalšie uvažovanie na úrovni takej samosprávy, ktorá vidí v KKP potenciál a chce sa ňou seriózne zaoberať.

Súčasťou plánu rozvoja kreatívneho priemyslu by malo byť aj mapovanie existujúcich a nevyužívaných objektov vo vlastníctve miest a obcí, prípadne dlhodobo nevyužívaných objektov na území mesta. Staré haly, neatraktívne domy, nevyužívané kotolne či prázdne kultúrne domy... - aj to sú miesta, ktoré sa môžu pri dobrom manažmente premeniť na koncertné siene, dizajnérske štúdiá či divadelné sály alebo kultúrne centrá. Dopyt po takýchto priestoroch neustále rastie a aktívnou ponukou a spoluprácou môžu nové subjekty do miest

priniesť nielen úplne nový rozvoj, ale aj zdroje na obnovu a efektívnejšie využívanie budov a v konečnom dôsledku samosprávam šetriť ich prostriedky. Dobrými príkladmi takýchto existujúcich spoluprác sú napr. Divadlo Potôň v Bátovciach, Hájovňa v Banskej Štiavnici či Tabačka Kulturfabrik v Košiciach, Nová Cvernovka v Bratislave, ale aj Kláštor v Rožňave či Bašta v Bardejove.

S narastajúcou rozvinutosťou kultúrneho sektora narastá aj počet subjektov, ktoré v danom území pôsobia a ktorých činnosť sa tak môže často duplikovať a tým sa stávať menej efektívnou. Zároveň rastie počet rôznych aktivít v území, ktoré je potrebné koordinovať. Zadefinovanie úloh jednotlivých aktérov je kľúčovým momentom pre to, aby bola činnosť samospráv vykonávaná hospodárne a efektívne.

Samospráva, štátny, súkromný a neziskový sektor by mali nachádzať svoje miesto na „kultúrnom trhu“ a pokrývať diery, ktoré na ňom vznikajú. Ak sa nachádza v meste viacsálové komerčné kino, nevylučuje to existenciu mestského, avšak jeho dramaturgia by mala byť výrazne odlišná. Podobné pravidlo sa dá aplikovať aj na nezávislé a mestské kultúrne centrá, rôzne festivaly, koncerty, rezidenčné programy a pod. Dobrým manažmentom týchto činností a vhodne zvolenou kultúrnou politikou dosiahnu mestá synergický efekt, prejavujúci sa v raste príjmov daného regiónu. Úloha samospráv preto bude vždy prioritne strategická, koordinačná a podporná, v tejto pozícii je nenahraditeľná.

4.2. Kultúra a cestovný ruch v samospráve

V období pred šírením pandémie (2019) tvoril turizmus na Slovensku 2,6 % HDP⁵⁹. Samotné služby kultúry tvorili na Slovensku v roku 2015 5,3 % podielu na priamej pridanej hodnote cestovného ruchu⁶⁰.

Cestovný ruch so zameraním na kultúru je ukázkovým príkladom toho, ako intenzívne môže prispievať tento sektor k rozvoju miest a obcí a mnohí primátori a starostovia s týmto odvetvím

⁵⁹ <https://www.trend.sk/spravy/podiel-cestovneho-ruchu-hdp-pohybuje-okolo-2-6>

⁶⁰ https://slovak.statistics.sk/wps/wcm/connect/972d1bb9-daf7-41c0-ac36-89e7023bc47a/Satelitny_ucet_cestovneho_ruchu_v_Slovenskej_republike.pdf?MOD=AJPERES&attachement=true&CACHE=NONE&CONTENTCACHE=NONE

majú aj praktickú skúsenosť. Jedno z podstatných uvedení si tejto časti textu je skutočnosť, že kultúrny turizmus je produktom kreatívneho priemyslu, ktorému sme sa venovali v predchádzajúcej podkapitole.

Rozvoj kultúrneho cestovného ruchu je možné viazať na živú aj neživú kultúru. V prípade neživej kultúry ide o využívanie potenciálu miest a obcí, najčastejšie spojeného s históriou (múzeá, galérie, hrady, zámky, pamätníky, historické a technické pamiatky, pamätne izby a pod.). Viazanosť na vzdialenú históriu nie je ale podmienkou. Stredobodom záujmu môžu byť aj moderné objekty so súčasným obsahom. Príkladom je Múzeum Andyho Warhola v Medzilaborciach, súčasný objekt venujúci sa modernému umeniu a priťahujúci špeciálnu cieľovú skupinu.

Účastníci kultúrneho cestovného ruchu, vyhľadávajúci historicky významné miesta, architektúru, prípadne umelecké hodnoty sú veľkým potenciálom pre mestá a obce. Ak im tieto dokážu ponúknuť kvalitné balíky služieb, títo majú tendenciu využívať aj miestne ubytovanie a služby. Táto cieľová skupina má zároveň vyššie stredné alebo vysokoškolské vzdelanie, čo vytvára predpoklad na vyššie výdaje na mieste pobytu.

Pre samosprávu znamená kultúrny cestovný ruch aj viacero zdrojov príjmov. Sú to najmä:

1. daň z ubytovania
2. poplatky za obecné služby (napr. parkovanie v správe miest a obcí)
3. daň za vjazd a zotrvanie motorového vozidla v historickej časti mesta
4. príjmy zo vstupného (ak ide o miesto či podujatie realizované samosprávou)
5. dotácie a sponzorské príspevky pre samosprávu pre jej vlastné aktivity

Netreba ale zabúdať ani na iné hospodárske benefity, ktoré rozvoj cestovného ruchu, postavený na kultúre a kultúrnom dedičstve, prináša danej lokalite. Patria medzi nich zamestnanosť, rozvoj podnikania a služieb, lepší imidž a tým aj potenciálne vyššia príťažlivosť pre trvalé bývanie, resp. investovanie, prílev prostriedkov zo súkromných zdrojov, dotácií a sponzorských zdrojov pre rôzne aktivity.

Takmer každé mesto alebo obec na Slovensku organizuje aspoň jedno podujatie, ktoré má potenciál byť zdrojom príjmov z cestovného ruchu. Najčastejším príkladom sú

obecné/mestské slávnosti. Tie priťahujú nielen miestnych obyvateľov, ale neraz sú aj zdrojom príjmov z cestovného ruchu. Ich výška závisí od rozvinutosti miestnej infraštruktúry - od výdavkov za miestne služby, cez poplatky za vstupné, až po výdavky spojené s dlhodobým ubytovaním. Mestá a obce, ktoré majú vytvorené samostatné organizačné jednotky v oblasti kultúry, rozvíjajú aj mnohé ďalšie podujatia - organizujú koncerty, divadelné predstavenia, festivaly, jarmoky tradičnej ľudovej kultúry a mnohé iné akcie, ktoré priťahujú nadregionálnych návštevníkov.

Optimálnou kombináciou živej a neživej kultúry dochádza k zvyšovaniu príjmov miest a obcí. Pri budovaní kultúrnej infraštruktúry pre tento typ turizmu je ale podstatné myslieť na inovácie a dobu, v ktorej žijeme. Potreby návštevníkov sa menia, a preto sa musí meniť aj prístup jednotlivých miest a obcí. Je potrebné odchádzať od štandardných foriem prezentácie k novým, ktoré sú inovatívne, využívajú moderné technológie, majú environmentálny rozmer. Významným prvkom, ktorý podporuje rozvoj takýchto atraktivít, je ich sieťovanie - či už medzi blízkymi obcami a mestami alebo na národnej či medzinárodnej úrovni. Ak má mať takáto atraktivita ekonomický benefit, musí sa na to myslieť už pri jej vzniku. Akým spôsobom sa z nej bude obec rozvíjať? Akým spôsobom z nej budú profitovať podnikatelia v danej obci? Ako bude financované jej udržiavanie? Aké sú riziká jej vzniku?

V praxi slovenských miest, ale najmä menších obcí sa neraz stretávame s myšlienkou, ktorá nadobudla hmotný charakter zásluhou externého financovania, no po čase sa už nenašli prostriedky na údržbu a zveľaďovanie. Chátrajúce náučné chodníky, tematické cesty, nenavštevované pamätne izby, kultúrne domy, v ktorých sa takmer žiadna kultúra nekoná... To sú bežné dôsledky neexistujúceho systematického plánovania v oblasti kultúry a rozvoja kultúrneho dedičstva, bez jasnej predstavy kapitalizácie a zdrojov na financovanie ďalšej prevádzky po získaní externých zdrojov (najčastejšie európskych). Prostriedok rozvoja obce, ktorým je obnova, oživenie, rozvoj kultúrnej pamiatky alebo tradície, či nové podujatia, objekty, atraktivity, sa mení na falošný cieľ. Obce a mestá by nikdy nemali zabúdať na to, že hlavným cieľom ich práce na poli kultúry a kultúrneho turizmu je ich obyvateľ, ktorý musí z týchto aktivít duchovne alebo materiálne profitovať. Neefektívne čerpanie fondov bez

zmysluplného plánu má krátkodobý efekt. Jediným spôsobom, ako tomu predísť, je aktívne a za účasti verejnosti rozvíjať strategické plánovacie procesy, priebežne ich vyhodnocovať a podľa vývoja upravovať. Prvé kroky v tejto oblasti smerom k roku 2026 začali robiť krajské mestá - Bratislava, Košice, Nitra, Trnava... Pre niektoré z nich bola podnetom na vznik takejto stratégie kandidátúra na titul Európske hlavné mesto kultúry. Je ale vhodné, aby tento typ dokumentu v previazanosti aj na iné oblasti svojej činnosti malo každé mesto či väčšia obec. Jedným z prvých krokov pri budovaní potenciálu pre rozvoj kultúrneho turizmu by malo byť mapovanie existujúceho potenciálu. Vytváranie online máp s vrstvami kultúrnych inštitúcií, pamiatok, pamätihodností, zaujímavých miest, udalostí, príbehov a osobností dáva predpoklad pre ich budúcu ekonomizáciu formou rôznych produktov cestovného ruchu. Mestá a obce mapovaním vytvoria podmienky pre činnosti podnikateľských subjektov, občianskych združení a jednotlivcov. Jedným zo vstupných podkladov pre takýto prístup môže byť VZN o pamätihodnostiach, ktoré mnohé mestá majú prijaté, avšak plní len formálnu úlohu. Zmyslom uvedeného VZN by pritom malo byť nielen definovanie, ale aj starostlivosť, rozvoj a propagácia takýchto miest.

Podstatným prvkom, ktorý môže byť súčasťou budúceho rozvoja, je systematické mapovanie nedávnej histórie. Žijeme v časech, kedy postupne ubúda pamätníkov na obdobie komunizmu. Toto obdobie je pritom spojené nielen s iným spoločenským zriadením, ale aj s pre dnešnú generáciu ťažko uchopiteľným životom. Obdobie po roku 1948 zmenilo tvár väčšiny miest, prinieslo obmedzenie slobody a podpísalo sa na správaní jednotlivcov i skupín obyvateľstva. Je nutné, aby obce a mestá za spolupráce s odborníkmi zhromažďovali fyzické i nehmotné doklady o tejto dobe (napr. vo forme oral history) a ponúkali ich subjektom v cestovnom ruchu ako potenciálny podklad pre ich produkty. Bezpochyby sa objavia mnohé nové zabudnuté miesta a príbehy a na nich nadväzujúce turistické prehliadky, múzeá či festivaly. Medzi zaujímavé projekty podobného typu patrí aktivita Výtvarné diela na území Banskej Bystrice⁶¹

⁶¹ (<https://www.vytvarnedielabb.sk/>)

alebo projekt Post Bellum⁶². V prvom prípade zmapovaním umeleckých diel, ktoré vznikli po roku 1945 na území krajského mesta dochádza nielen k tomu, že sa vytvárajú podmienky na ich ochranu, ale aj prispieva to aj k pochopeniu kontextu a príbehov, ktoré sa s nimi spájajú. V druhom prípade sa mapujú spomienky ľudí na minulé storočie, rozhodnutia, ktoré museli urobiť a problémy, ktorým museli čeliť. V lokálnom ponímaní môžu takéto príbehy ešte viac nabráť na sile a byť základom pre ich zakomponovanie do produktov cestovného ruchu⁶³.

Rozvoj kultúrneho cestovného ruchu má však aj odvrátenú stranu, ktorú pred pandémiou spoznali významné zahraničné destinácie a ktorá sa skôr, či neskôr objaví aj na Slovensku. Je preto potrebné sa na tieto problémy pripraviť obzvlášť v lokalitách, ktorých sa táto téma dotýka.

Mestá ako Barcelona, Benátky, Dubrovník, Český Krumlov a pod. narážajú na celú štruktúru problémov, ktoré súvisia s dopytom po ich historickom kultúrnom potenciáli a z neho vyplývajúcej nespokojnosti a časom aj bezmocnosti miestnych obyvateľov. Podobný vývoj je možný aj na Slovensku, a to v najexponovanejších lokalitách kultúrneho turizmu. Obdobie pandémie a aj predpandemické opatrenia vlády (dovolenkové poukazy) naznačili, že dopyt po cestovaní na území krajiny bude narastať a do pozornosti sa dostávajú aj mestá s vysokým kultúrnym potenciálom. Príkladom je Banská Štiavnica, v ktorej dopyt po rozvoji cestovného ruchu začína vykazovať podobné prvky, ako spomenuté zahraničné destinácie.

Nie je dôvod nedomnievať sa, že s ďalším rozvojom cestovného ruchu budú mať podobné problémy aj iné mestá. Ako zabrániť tomu, aby sa hodnotné lokality nepremenili na skanzeny, v ktorých miestni už nežijú?

Aké sú hlavné oblasti života v meste, v ktorých sa prejavuje rastúci dopyt po cestovnom ruchu?

- rastú nároky na dopravnú infraštruktúru - so stúpajúcim počtom turistov stúpa počet vozidiel, ktoré prichádzajú do miest,
- byty sa menia na apartmány - nehnuteľnosti v historických lokalitách sa menia na

⁶² <https://www.postbellum.sk/>

⁶³ <https://www.authenticsslovakia.com/>

apartmány, miestni ich prenajímajú alebo rovno predávajú vlastníkom z bohatších miest, ktorí ich využívajú ako investíciu na ďalší prenájom,

- vzhľadom na nemožnosť novej výstavby v historickej a pamiatkovo chránenej zóne nastáva tlak na nákup nehnuteľností v dostupnosti zóny, čo zvyšuje ceny nehnuteľností aj mimo centier,
- daň z ubytovania nerastie primeraným spôsobom - rastie počet bytov a apartmánov, ktoré sa prenajímajú v rámci tzv. šedej zóny (AirBnB), mestá z nich nedostávajú daň za ubytovanie,
- rastie počet podujatí - viac turistov znamená väčšiu šancu pre organizátorov rôznych podujatí efektívne usporiadať to svoje, nastáva efekt snehovej gule
- mení sa charakter historickej časti - historická časť mesta sa mení na miesto, ktoré prioritne využívajú turisti a miestnym sa vzdáľuje; stráca sa pôvodný kolorit mesta a jeho genius loci a zanikajú tie obchody a služby, ktoré sú určené prioritne domácim
- rastú ceny - s rastom turistov nastáva situácia, v ktorej dopyt vysoko prevyšuje ponuku, čo spôsobuje rast cien nehnuteľností a služieb;
- miestni sa oddeľujú od turistov a vznikajú konflikty,
- rušenie nočného kludu - nárast turistov spôsobuje zvýšené nároky na poriadok a bezpečnosť - viac turistov znamená aj viac odpadu, porušovania pravidiel a nariadení miest, častejšie porušovanie nočného kludu a vandalizmus, vzniká tlak na mestskú políciu a znižuje sa hodnota nehnuteľností trvalo bývajúcich obyvateľov,
- narastá komercializácia - v konečnom dôsledku vzniká tlak na komercializáciu historickej zóny a potlačanie pôvodných historických a kultúrnych hodnôt, ktoré danú lokalitu na začiatku preslávili.

Riešenie negatívnych dopadov

- mať pripravenú a funkčnú stratégiu statickej a dynamickej mobility v historickej lokalite s dôrazom na nemotorové formy dopravy v nej (pešia chôdza, bicykle, kolobežky...); zaviesť daň z vjazdu do historickej časti mesta a zároveň vytvoriť podmienky pre trvalo žijúcich obyvateľov historickej lokality na také využívanie motorových vozidiel, ktoré bude pre nich

akceptovateľné,

- chrániť bytový fond vo vlastníctve miest a obcí v historických lokalitách a cielene ho prenajímať na trvalé bývanie, bez možnosti budúcej kúpy,
- v okrajových častiach a na sídliskách budovanie nájomných bytových domov bez možnosti budúcej kúpy bytu a podmienkou trvalého pobytu v danom meste,
- na úrovni štátu vplývať na prijatie takej právnej úpravy, v ktorej by alternatívne formy ubytovania prinášali finančný benefit mestám a obciam a neznevýhodňovali voči takejto konkurencii podnikateľské subjekty podnikajúce v hotelierstve, ktoré sú povinné platiť miestne dane; príkladom je AirBnB, ktoré má vo vybraných krajinách nastavené pravidlá tak, že miestnu daň vyberá a odvádza platforma, nie majiteľ ponúkanej nehnuteľnosti,
- zabezpečovať v maximálnej možnej miere koordináciu podujatí a ich súlad s kultúrnou politikou samosprávy,
- v objektoch vo vlastníctve samosprávy cielene poskytovať priestor pre také služby a subjekty, ktoré podporujú denný život v danej lokalite,
- rast cien vyvolaný dopytom nie je možné eliminovať; využiť sa dá len na nastavenie takého systému vzdelávania, z ktorého vstúdu kvalifikovaní ľudia pre prevádzky v historickej časti,
- zachovať v historických centrách miest také kultúrne služby, ktoré prevádzkuje samospráva; pravidelná návšteva kina či kultúrnych podujatí sa môže stať jedným z mála motívov návštevy centra pre tých miestnych, ktorí v ňom nežijú; pri rozhodovaniach, ktoré sa dotýkajú života v lokalite s historickým a kultúrnym potenciálom uprednostniť záujem trvalo žijúcich obyvateľov pred turistami,
- zabezpečiť činnosť mestskej polície na dostatočnej personálnej úrovni a zároveň dôsledne vymáhať právo; pri stanovovaní VZN o otváracích hodinách prioritizovať záujmy trvalo žijúcich obyvateľov pred podnikateľmi,
- rast nákladov na odpady eliminovať daňou, ktorá bude motivovať prevádzky spojené s turizmom k separácii a ekologickejšiemu správaniu sa; zároveň je potrebné vyčleniť dostatočné personálne kapacity na zvýšený nárast neporiadku v centrách miest,
- mať vypracovanú a dodržiavať takú stratégiu turizmu, ktorá je udržateľná, moderná a

vychádza v kultúrnych a historických hodnôt danej lokality; pri propagácii a tvorbe imidžu podporovať hodnoty pred komerciou.

4.3. Kultúrne domy ako centrá kultúry a kreatívneho priemyslu

Na základe „Výsledkov súpisu objektov kultúrnych domov a kultúrnych stredísk na Slovensku v roku 2005 pod názvom Kultúrne domy na Slovensku“⁶⁴ (NOC, autor Karol Čukan a kol.), vyplýva, že 92 % obcí na Slovensku má kultúrne domy, ktorých je celkom 2615. Toto číslo a fakt, že kultúrne domy sú najrozšírenejšou kultúrnou infraštruktúrou, potvrdil aj náš prieskum, ktorý tvorí prílohu tohto dokumentu. Až 95 % (2484 objektov) je vo vlastníctve orgánov samosprávy. Z uvedeného počtu kultúrnych domov bolo 75 % (1960 objektov) postavených v rokoch 1950 – 1989 (čiže ich vek sa pohybuje v rozmedzí 30 - 65 rokov), necelých 20 % (523 objektov) bolo postavených pred rokom 1950, a len 5 % (130 objektov) je nových, ktoré boli postavené po roku 1989.

Z novšej (2021) Situačnej správy o domoch kultúry⁶⁵ sa dá odvodiť nasledovné:

- na Slovensku absentuje dlhodobá živá databáza stavu kultúrnych domov, amfiteátrów atď.
- keďže neexistuje databáza, nie je zrejmé, aké finančné náklady je potrebné vynaložiť na modernizáciu, ale je zrejmé, že investičný dlh sa pohybuje v desiatkach až stovkách miliónov eur
- nové kultúrne domy po roku 1989 de facto prestali vznikať
- stav objektov je zväčša priemerný až podpriemerný
- štát sa tejto téme nijako koncepčne nevenuje, ani o ňu nejaví záujem
- tlak na zmenu stavu vychádza skôr zo stavovskej organizácie (AKIS), ako priamo od

⁶⁴ Výsledky súpisu objektov kultúrnych domov a kultúrnych stredísk na Slovensku v roku 2005 pod názvom „Kultúrne domy na Slovensku“ (NOC, autor Karol Čukan a kol.)

⁶⁵ Situačná správa o domoch kultúry na Slovensku, NOC, 2021, <https://www.nocka.sk/wp-content/uploads/2021/12/NOC-Pasportizacia-WEB.pdf>

predstaviteľov samospráv

- stav technológií v kultúrnych domoch spravidla nespĺňa požiadavky 21. storočia

Kultúrne domy (centrá, strediská - ďalej len kultúrne domy) sú priestory, ktoré slúžia kultúre, pričom neraz ide o vykonávanie činnosti prinášajúcej príjmy, resp. sú priestorom podpornej činnosti pre rôzne podnikateľské subjekty.

Najčastejším príkladom tejto činnosti je oblasť divadla, v ktorej prichádza k úzkej spolupráci medzi rôznymi agentúrami, zaoberajúcimi sa produkciou predstavení a mestami. Podnikateľská činnosť takýchto agentúr, ktoré spravidla nemajú domácu scénu, vo veľkej miere stojí na spolupráci s mestskými kultúrnymi inštitúciami.

Podobne dôležitou je aj spolupráca miest a obcí s hudobnými promotérmi či organizátormi rôznych festivalov. Kultúrne domy aj tu slúžia často ako základná podmienka rozvoja tejto oblasti v lokalite a zároveň zdroj príjmov nielen pre podnikateľský sektor, ale aj priamo pre mesto, prípadne jeho inštitúcie.

Častým segmentom činnosti kultúrnych domov sú spoločenské udalosti, ako sú svadby a plesy. Podiel tohto typu podujatí na celkovom počte aktivít kultúrneho domu je spravidla nepriamo úmerný veľkosti daného mesta/obce. Aj keď tieto podujatia prinášajú ekonomický efekt a zaujímavý príjem, je dôležité monitorovať ich podiel na skutočnom počte podujatí v danom objekte. Je neprijateľné, aby sa kultúrne domy premenili takmer len na miesta spoločenských akcií, ako sa to v súčasnosti neraz deje najmä v menších obciach. Ešte horším príkladom je situácia, kedy kultúrne domy slúžia častejšie ako kultúre ako predajné priestory druhotriedneho tovaru počas príležitostných trhov. Úplne najhoršou situáciou je tá, kedy sú kultúrne domy zatvorené, pretože samospráva im nevie nájsť zmysluplné využitie, prípadne rezignovala na ich revitalizáciu a sú v zlom technicko-stavebnom stave.

Špecifickou formou rozvoja turizmu sú konferencie a semináre. Ide o veľmi lukratívny segment, na ktorý sa orientujú mnohé hotelové zariadenia. V menších mestách sa ale vytvára priestor, aby súčasťou ponuky pre tieto aktivity boli aj priestory vo vlastníctve samosprávy a

občasne sa tak aj deje. Dobře technicky a personálne vybavené kultúrne domy môžu slúžiť ako miesto konania rôznych vzdelávacích podujatí a generovať tak nielen príjem do vlastnej či mestskej pokladne, ale aj do rôznych služieb, ktoré sa v meste nachádzajú (ubytovacie, stravovacie a pod.). Kultúrno-historický charakter danej lokality, prípadne vhodná geografická poloha a dobre budovaný imidž v tomto prípade môže zohrávať úlohu pri rozhodovaní sa o výbere miesta pre seminár či menšiu konferenciu. Pri definovaní funkcií tzv. kultúrnych domov preto netreba obchádzať ani diskusie o tejto možnosti.

Podstatným príjmom mnohých kultúrnych domov sú aj dlhodobé nájmy ich priestorov. Aj v tomto prípade platí, že existujú rôzne prístupy. Spravidla sú tieto priestory prenajímané prevádzkam na základe ponuky, resp. dopytu. V kultúrnych domoch tak neraz sídlia papiernictvá, rybárske potreby, cestovné kancelárie a pod. Ak má kultúrny dom koncentrovať kultúrny a kreatívny potenciál mesta, je vhodné pri výbere nájomcov týchto priestorov pracovať so statusom osobitého zreteľa a postupne ho pretvárať na miesto, kde vznikajú nápady a interakcie tvorivých ľudí. Dobrými príkladmi vhodných nájmov sú foto, video alebo audio štúdio, umelecký ateliér, architektonické pracovisko, skúšobňa pre hudobníkov, kancelária grafických dizajnérov, ale aj obchod s miestnymi ľudovo umeleckými predmetmi, štýlová kaviareň alebo reštaurácia a pod.

Na Slovensku sa stále viac rozbiehajú aktivity tzv. rezidenčných centier. Ide o aktivity vhodné aj pre mestské alebo obecné kultúrne domy. Do mesta/obce prichádzajú umelci, neraz podporení grantmi, aby častokrát v pokojnej alebo inšpiratívnej atmosfére tvorili. Benefitom pre obec alebo mesto môžu byť nové myšlienky, ktoré títo ľudia prinesú, prípadne podujatia na školách, besedy a pod., ktoré môžu byť súčasťou dohody o rezidencii a budú realizované hosťujúcimi umelcami. Zaujímavou môže byť napríklad aj možnosť orientovať svoje rezidencie na umeleckú a odbornú činnosť súvisiacu s danou lokalitou - napr. historický výskum, umelecké intervencie a podobne.

4.4. Kultúrne domy ako K3 (kultúra, kreativita, komunita)

V kontexte uvedených poznatkov je zrejmé, že moderné kultúrne domy majú v sebe potenciál, resp. už v niektorých prípadoch aj etablojú tri kľúčové funkcie, ktoré sme označili ako **K3**:

1. **KULTÚRA** - sú miestom konania rozmanitých kultúrnych a spoločenských podujatí s neziskovým charakterom,
2. **KREATIVITA** - sú priestorom kreatívneho priemyslu prostredníctvom realizácie produkcie a umenia profesionálov či využívaním priestorov pre rozvoj kreatívnych odvetví, nácvik a tvorbu umelcov, stretávanie sa rôznych záujmových umeleckých skupín, umeleckých kurzov a pod.
3. **KOMUNITA** - sú miestom komunitného života, vzdelávania, stretávaní sa rôznych vekových kategórií.

Pred obcami a mestami stojí úloha nazrieť na túto jednoduchú definíciu úloh a dať si otázku, do akej miery ju napĺňajú ich kultúrne stánky. V akom stavebnom stave je objekt? V akom stave je jeho technické a technologické vybavenie? Ako intenzívne a zmysluplne je využívaný a aká je štruktúra aktivít, ktoré sa v ňom konajú?

Základné princípy budovania kreatívneho priemyslu na úrovni miest a obcí

Základné princípy budovania kreatívneho priemyslu v mestách a obciach stoja na ochote a miestami až zanietení ich predstaviteľov vstupovať do nových, často neprebádaných oblastí. Na to, aby mohla samospráva rozvíjať kreatívny priemysel, musí dodržiavať tieto zásady:

Otvorenosť

Pri všetkých činnostiach v oblasti kultúry a kreatívneho priemyslu buďte otvorení. Prehodnocujte spôsoby, akými realizujete obnovu a tvorbu verejných priestranstiev a budov.

Podpora podnikania

V podnikaní sa snažte vytvárať také podmienky a podporu, ktorá vyplýva z potrieb subjektov, nie vašich preferencií. Hľadajte spôsoby, ako podporiť rozvoj kreatívneho priemyslu v

obci/meste, mapujte objekty a priestory, ktorých využívanie by pre tento druh podnikania boli vhodné. Podporujte rozvoj vzdelávania v tejto oblasti v školskej a mimoškolskej činnosti. Otvorte nevyužívané objekty vo vašom vlastníctve práve týmto činnostiam. Hľadajte spôsoby, ako pritiahnúť kreatívnych ľudí a vytvorte im priestor pre zapojenie sa do života obce/mesta.

Koordinácia aktivít

Koordinujte kultúrne aktivity v meste alebo obci, buďte v neustálom kontakte so všetkými dôležitými profesionálnymi a neprofesionálnymi, formálnymi i neformálnymi skupinami a jednotlivcami. Vnímajte ich potreby, komunikujte, vytvárajte spoločné aktivity. Vytvorte funkčný systém podpory týchto skupín tak, aby bol v súlade s kultúrnou politikou mesta/obce.

Profesionalizácia vlastných činností

Dbajte na profesionálny rozvoj svojich zamestnancov zodpovedných za oblasť kultúry. Zapájajte ich do existujúcich celoslovenských profesijných združení, umožnite a podporujte ich vzdelávanie, pravidelne s nimi komunikujte. Vyhodnoťte súčasný model manažmentu kultúry na území obce a vlastných kultúrnych činností a prijmite rozhodnutie o jeho budúcnosti.

Budovanie a rozvoj vlastnej infraštruktúry

Dlhodobo zabezpečte materiálny a obsahový rozvoj vlastnej kultúrnej infraštruktúry na princípe K3. Zabezpečte v rozpočte dostatok prostriedkov na to, aby mohla byť infraštruktúra pravidelne modernizovaná a zároveň na to, aby zodpovední zamestnanci v nej mohli vytvárať žiadaný obsah vo forme rozmanitých podujatí. Vytvárajte partnerstvá sú súkromným a neziskovým sektorom, ktoré vám umožnia efektívnejšie využívanie verejného majetku.

Dodržiavanie princípov udržateľného kultúrneho turizmu

Ak budujete kultúrny cestovný ruch, uplatňujte princípy udržateľnosti. Myslite na to, že turizmus je nástroj, ktorý má slúžiť primárne miestnym obyvateľom, nie ako cieľ. Podporujte aktivity, ktoré budú mapovať nedávnu históriu a zachovávať spomienky vo forme oral history. Hľadajte spôsoby, ako aktívne prepojiť kultúrnu stratégiu so stratégiou rozvoja turizmu.

4.5. Kvantifikácia vplyvu KKP

Akékoľvek strategické plánovanie v oblasti kultúry a kreatívneho priemyslu v podmienkach samosprávy nie je možné bez priebežnej evaluácie založenej na sledovaní konkrétnych ukazovateľov.

Samosprávy v procese evaluácie stoja pred otázkami:

- Ako kvantifikovať vplyv kultúry a kreatívneho priemyslu na ekonomický život v meste?
- Aké ukazovatele sledovať?

Ako príklad uvádzame vybrané ukazovatele, ktoré môže samospráva sledovať. V nasledujúcej tabuľke sa nachádzajú príklady užitočných dát, ktoré môžu mestá/obce zbierať a vyhodnocovať. Navyše ide o ich vlastné dáta, teda informácie, ktorými každá samospráva disponuje. Iné dáta sú verejne dostupné, napr. štatistiky štátnych orgánov a organizácií.

Tabuľka č. 3: Príklad sledovania ukazovateľov vplyvu kultúry

Ukazovateľ	Zdroj dát/Poznámka
Daň za ubytovanie	Vlastné/udržateľné v mestách s rozvinutým KPP (možná odborná klasifikácia a prepočet prostredníctvom koeficientu)
Výdavky obecného rozpočtu na kultúru a kreatívny priemysel	Vlastné/investícia do vlastných aktivít a dotácie
Príjmy mestských kultúrnych inštitúcií zo vstupného	Vlastné
Počet kultúrnych podujatí s účasťou do 200, 201-500, 501-1000, viac ako 1001 návštevníkov	Vlastné, spracované na základe oznamovacej povinnosti organizátorov
Verejné výdavky na sektor kultúry iné (FPU, AVF, FPNM...)	Verejné databázy štátnych fondov + celoročný monitoring
Počet aktívnych subjektov v oblasti kultúry	Vlastný monitoring, oznamovacia povinnosť

Počet návštevníkov v múzeách / príjmy zo vstupného	Vlastné, výročné správy štátnych múzeí
Verejné výdavky do nehnuteľnej kultúrnej infraštruktúry a pamiatok	Databázy MK SR, vlastný monitoring na základe stavebných povolení/ Výdavky je potrebné vhodne štrukturovať - napríklad rozdeliť na výdavky do kultúrnej infraštruktúry a výdavky do pamiatok
Počet skolaudovaných obnovených kultúrnych pamiatok	Stavebný úrad
Počet novo sprístupnených kultúrnych pamiatok, pamätníkov, atrakcií	Stavebný úrad, vlastný monitoring
Počet osôb/organizácií/firiem v kreatívnych odvetviach (vlastná databáza)	Odporúčame založenie vlastnej verejne prístupnej databázy KKP s preddefinovanými pozíciami a možnosťou verejnosti vstupu do nej
Počet osôb pôsobiacich aktívne v kultúre	Vlastný prieskum, dlhodobé sledovanie činností, súborov a pod.

Zdroj: vlastné spracovanie

Ako organizovať kultúru a kreatívny priemysel v podmienkach samosprávy?

Naplnenie plánovacej funkcie samospráv v oblasti kultúry nie je možné bez jasného zadefinovania nositeľa a vykonávateľa politiky. Bezpochyby, kľúčové sú orgány samosprávy, ktoré robia dlhodobé strategické rozhodnutia a zabezpečujú finančné prostriedky pre rozvoj KKP. Avšak žiadne takého rozhodnutie nie je vykonateľné bez funkčnej výkonnej zložky samosprávy. Súčasný stav legislatívy i bežnej slovenskej praxe je v oblasti organizácie kultúry a kreatívneho priemyslu na úrovni samosprávy nasledovný:

Obce

- komisie kultúry
- profesionálni zamestnanci (často na čiastočný úväzok, spojený s vykonávaním inej funkcie, priamo nespojenej s kultúrou)
- združenia obcí
- organizácie cestovného ruchu

Mestá:

- oddelenia kultúry
- príspevkové organizácie
- rozpočtové organizácie
- obchodné spoločnosti
- organizácie cestovného ruchu
- neziskové organizácie

Oddelenia kultúry sú zaužívaným organizačným útvarom mestských úradov, pričom častokrát sú spájané aj s výkonmi iných činností (šport, mládež, cestovný ruch a pod.). Tieto oddelenia nevykonávajú často len typickú „úradnícku“ činnosť na úseku kultúry, ale vo veľkej miere sa venujú aj organizácii kultúrnych aktivít. Len vo výnimočných prípadoch je dôležitou súčasťou práce týchto oddelení aj strategické plánovanie rozvoja kultúry a kreatívneho priemyslu tak, ako ho opisujeme v tejto kapitole. Oddelenia kultúry by pritom mali byť už v súčasnosti najmä výkonnou zložkou samosprávy, ktorá realizuje stratégiu kultúry a kreatívneho priemyslu, monitoruje kľúčové ukazovatele a pravidelne podáva informáciu o jej plnení. Nie je pritom vylúčené, že k plneniu tejto stratégie prispieva aj vlastnou činnosťou (prevádzkou kultúrnej infraštruktúry, realizáciou kultúrnych podujatí).

Príspevkové a rozpočtové organizácie miest a obcí sú najstaršou formou existencie kultúrnych organizácií miest a obcí, vychádzajúcou zo situácie pred rokom 1990. V poslednom období sledujeme trend, kedy sú takéto organizácie rušené a nahradzované oddeleniami kultúry. Môžu byť tieto organizácie vykonávateľmi kultúrnej politiky mesta?

Pri príspevkových organizáciách mesto nepriamo vytvára tlak na to, aby táto organizácia získavala čo najviac príjmov a bola tak v rámci medzí stanovených zákonom čo najviac samostatná. Tým, že sú tlačéné do tvorby tržieb, začínajú pripomínať organizácie kultúrneho a kreatívneho priemyslu. V prípade tejto formy, rovnako ako aj rozpočtových organizácií, sú ešte užšie prepojené na rozpočet mesta, v štatútoch však absentuje akákoľvek činnosť, ktorá

by mala naplňovať princípy rozvoja kultúrnej politiky mesta. Ich úlohou je predovšetkým produkčná činnosť a vytváranie podmienok pre rôzne kultúrne a spoločenské aktivity. Zároveň platí, že tieto organizácie majú jedného zriaďovateľa, ktorým je daná obec/mesto a súbežne s nimi fungujú na úradoch referáty kultúry.

Medzi tým, ako organizuje vlastnú kultúru samospráva, sa zriedkavo objavujú aj príklady obchodných spoločností alebo iných mestských spoločností. Ide o istú anomáliu, ktorá vznikla transformáciou mediálnych spoločností (ktoré v zmysle zákona musia mať formu obchodnej spoločnosti) na spoločností, ktoré majú v náplni aj kultúrnu činnosť. Mestá v tomto prípade síce samostatne realizujú aktivity kultúrneho a kreatívneho priemyslu, avšak tento typ organizácie nie je vhodný na realizáciu strategických politik mesta. Zároveň je diskutabilné, či je úlohou miest a obcí vykonávať kultúrne činnosti na podnikateľskom princípe.

Oblastné organizácie cestovného ruchu vznikajú spravidla na regionálnom základe. Ako sme uviedli na inom mieste, turizmus je jedným z možných výstupov kultúrneho a kreatívneho priemyslu. OOCR majú vo svojej náplni aj strategickú činnosť, pričom táto sa vo vybraných segmentoch môže prekrývať aj s kultúrnou politikou miest. Napriek tomu nie sú vhodnou organizáciou, ktorá by mala realizovať kultúrnu politiku mesta, a to z dôvodu, že kultúrna politika mesta presahuje rámec cestovného ruchu, v časti miest sa jej ani nemusí dotýkať. Je ale podstatné, aby stratégie turizmu a kultúry neboli v protíváhe, ale aby boli kompatibilné.

Takmer nepoužívanou formou, ktorá je aplikovateľná pre potreby politiky kultúrneho a kreatívneho priemyslu, je nezisková organizácia. Medzi nich patria aj verejnoprospešné organizácie, ktoré upravuje Zákon NR SR č. 213/1997 Z. z. z 2. júla 1997 o neziskových organizáciách poskytujúcich všeobecne prospešné služby. Zákon hovorí, že „nezisková organizácia môže samostatne vo vlastnom mene a na vlastnú zodpovednosť vykonávať aj ďalšiu činnosť za účelom dosiahnutia zisku za predpokladu, že touto činnosťou dosiahne účelnejšie využitie svojho majetku a zisk z tejto činnosti v celom rozsahu použije na zabezpečenie všeobecne prospešných služieb.“ Medzi všeobecne prospešné služby zaraďuje zákon aj rozvoj a ochranu duchovných a kultúrnych hodnôt. Tento typ organizácie predstavuje istú paralelu k OOCR, avšak v sektore kultúry. Je vhodný nielen na prípravu a realizáciu

stratégií, ale aj na poskytovanie kultúrnych služieb a zároveň aj podnikanie. Zákon zároveň umožňuje prispievať týmto organizáciám z rozpočtu mesta, prípadne môžu užívať majetok miestnej samosprávy. Vzhľadom na túto univerzálnosť a nastavenie vidíme tento typ právnej formy ako jeden z potenciálne využívaných v budúcnosti.

4.6. Odporúčania pre samosprávy, ktoré chcú rozvíjať cieľavedomé a efektívne strategické plánovanie a politiku:

Mapujte

Zmapujte potenciál svojho mesta/obce. Sústreďte sa na hmotné a nehmotné dedičstvo, živú aj neživú kultúru. Neprehliadajte nedávnu históriu, jej artefakty a spomienky.

Vypracujte stratégiu kultúry a kreatívneho priemyslu

Pracujte na báze odbornosti a participatívneho plánovania; ak riadite menšiu obec, nemusí ísť o rozsiahly dokument, avšak jeho prijatie vám umožní lepšie rozhodovanie o verejných zdrojoch.

Formalizujte

Zakomponujte hlavné princípy stratégie do Plánu hospodárskeho a sociálneho rozvoja mesta, prípadne územného plánu, aby ste potvrdili význam dokumentu a mali podporu pri rôznych žiadostiach o dotácie.

Manažujte

Poverte konkrétny subjekt realizáciou a vyhodnocovaním stratégie, dbajte na to, aby rozhodnutia samosprávy neprotirečili prijatej stratégii. Prehodnoťte právne formy a hlavné úlohu kultúrnych inštitúcií, ktoré sú riadené samosprávou a vytvorte také podmienky na ich činnosť a zameranie, ktoré budú zodpovedať potrebám súčasnej doby a vašej stratégie.

Zbierajte dáta

Zaveďte zber dát v oblasti kultúry a kreatívneho priemyslu na lokálnej úrovni. Prostredníctvom združení, politikov a odbornej verejnosti vplývajte na štát, aby vykonával takú štatistickú činnosť, ktorá bude mať praktický význam pre vašu prácu v oblasti kultúry a kreatívneho priemyslu.

Reformujte

Hľadajte spôsoby, ako činnosťou vašich kultúrnych inštitúcií naplniť reálne výzvy, ktorým čelí samospráva, vrátane práce s deťmi a mládežou, vzdelávania, či rozvoja komunit a prípadnými reformami posilňujte úlohy, význam a profesionalitu samosprávou zriaďovaných kultúrnych inštitúcií.

5. VYHODNOTENIE PRIESKUMU / Miestna kultúra a potenciál je využitia na miestnej úrovni

Súčasťou zadania analytického výstupu venovaného miestnej kultúre a zvýšeniu potenciálu jej využitia na miestnej úrovni bolo využitie primárnych zdrojov.

V samotnom zadaní analytického výstupu sa uvažovalo o dotazníkovom prieskume, ktorý sa mal uskutočniť na reprezentatívnej vzorke členských miest a obcí ZMOS. Malo ísť o zmapovanie zapojenia miest a obcí do rôznych projektov v oblasti kultúry. Vzhľadom na absenciu vhodných dát z oblasti lokálnej kultúry, ktorá je v podmienkach miest a obcí rôznorodá a rôzna, pristúpil projektový tím k rozhodnutiu realizovať vlastný dotazníkový prieskum. Dotazník bol zaslaný elektronicky mestám a obciam na Slovensku.

Cieľom prieskumu bolo zistiť, akú podobu má kultúra v podmienkach miest a obcí, ako si mestá a obce chránia svoje kultúrne dedičstvo. Zaujímalo nás, koľko finančných prostriedkov vynakladajú mestá a obce zo svojich rozpočtov na oblasť kultúry, koľko ľudí v oblasti kultúry v samosprávach pracuje, ako je oblasť kultúry prepojená so strategickým plánovaním na úrovni miest a obcí.

Otázky boli formulované tak, aby bolo možné získať z odpovedí čo najplastickejší obraz o kultúre v podmienkach obcí a miest a zodpovedať aj na otázku, či má alebo skôr aký má kultúra potenciál rozvoja v mestách a obciach. Pokúsili sme sa prostredníctvom realizovaného prieskumu identifikovať hlavné problémy, ktorým obce a mestá v súvislosti s kultúrou čelia, a zmapovať priestor či skôr možnosti miest a obcí, aby sme mohli hovoriť o tom, aký majú samosprávy potenciál pri ovplyvňovaní a zlepšovaní kultúrnych tradícií a kultúrneho povedomia svojich občanov, a ako je to s možnosťou ekonomizácie kultúry v mestách a obciach.

Hlavným cieľom dokumentu – analytického výstupu bolo analyzovať možnosti samospráv na zvýšenie kultúrnej ponuky na miestnej úrovni s dôrazom na pôvodnú kultúru a interpretačné umenie, analyzovať legislatívne, finančné prostredie a nástroje, ktoré umožnia lepšie

prepojenie štátnych či regionálnych priorít s miestnym kultúrnym prostredím a danosťami, ktoré následne môžu mať vplyv na zvýšenie a skvalitnenie lokálnej zamestnanosti. Medzi očakávané výsledky, tak ako boli formulované v samotnom zadaní, patrila celková analýza možnosti potrebných na zvýšenie kultúrnej ponuky na miestnej úrovni s dôrazom na pôvodnú kultúru a interpretačné umenie, taktiež celková analýza prostredia (legislatívneho, finančného), ako aj nástrojov, ktoré by samosprávam umožnili prepojenie priorít štátu, regionálnej a miestnej kultúry, tak aby tieto priority reflektovali prepojenie štátnych, regionálnych priorít s miestnym kultúrnym prostredím a danosťami. Pre spracovanie analýzy sa predpokladalo využitie primárnych zdrojov, ktoré sa ale žiaľ ukázali ako nedostatočné a značne limitované pre spracovanie tejto témy.

5.1. Počet samospráv zapojených do prieskumu

Do prieskumu, ktorý sa realizoval v čase od 15. februára 2022 do 16. marca 2022, sa zapojilo celkovo 800 obcí. Pre názornú ukážku zapojenia obcí do prieskumu sme vytvorili tabuľku, kde sme pre porovnanie uviedli nielen počet obcí, ktoré sa zapojili do prieskumu a ich zaradenie do veľkostnej kategórie podľa počtu obyvateľov obce, ale aj počet obcí vo veľkostnej kategórii celkom. Uvádzame ich ako percento zapojených obcí do prieskumu z celkového počtu obcí.

Tabuľka č. 4: Zapojenie samospráv do prieskumu - rozdelenie podľa veľkostných kategórií

Veľkostná kategória obce podľa počtu obyvateľov	Počet samospráv v SR	Počet samospráv zapojených do prieskumu	Percento zapojených obcí do prieskumu z celkového počtu obcí	Percento samospráv zapojených do prieskumu
0 - 499	1145	288	25,15 %	36 %
500 - 999	774	188	24,28 %	23,50 %
1000 - 1999	570	141	24,73 %	17,60 %
2000 - 4999	285	103	36,14 %	12,90 %
5000 - 9999	65	35	53,84 %	4,40 %

10 až 20 tisíc	36	22	61,11 %	2,70 %
nad 20 tisíc	52	23	44,23 %	2,90 %
Spolu	2927	800	27,33 %	100 %

Zdroj: Vlastné spracovanie, 2022

Ako vyplýva z tabuľky č. 4, do prieskumu sa zapojilo 800 obcí z celkového počtu 2927 obcí registrovaných v Slovenskej republike. Do prieskumu sa teda zapojilo 27,33 % zo všetkých obcí.

Z tabuľky je zrejmé, že do prieskumu sa zapojila v každej veľkostnej kategórii takmer ¼ obcí. Vo veľkostnej kategórii obcí od 500 do 999 obyvateľov a v kategórii obcí od 1000 do 1999 obyvateľov sa do prieskumu zapojilo len niečo menej ako ¼ obcí. Zapojenie obcí vo veľkostnej kategórii od 500 do 999 obyvateľov bolo len 24,28 % a vo veľkostnej kategórii od 1000 do 1999 obyvateľov sa do prieskumu zapojilo 24,73 % obcí.

Najvyššie percento zapojenia sa do prieskumu je možné vidieť vo veľkostnej kategórii obcí od 10 do 20 tisíc obyvateľov (na území Slovenska je týchto miest celkovo 36), kde odpovede na otázky zaslalo až 22 miest, čo predstavuje zapojenie sa týchto obcí do prieskumu až na 61,11 %. Viac ako 50 % zapojenie sa do prieskumu vidíme aj pri veľkostnej kategórii obcí od 5000 do 9999 obyvateľov, kde sa zúčastnilo 35 obcí z celkového počtu 65 samospráv, čo predstavuje 53,84 % z tejto veľkostnej kategórie.

V rámci prieskumu boli získané obsiahle dáta. Niektoré otázky umožňovali viacero odpovedí, avšak chýba priestor zverejniť všetky kombinácie odpovedí. Preto jednotlivé odpovede uvádzame v skrátenej podobe.

5.2. Pamiatky a pamätihodnosti, diela prírody a človeka a ich identifikovanie samosprávou na svojom území

Na otázku, týkajúcu sa identifikovania pamiatok a pamätihodností, diel prírody a človeka na svojom území, odpovedali samosprávy nasledovne:

479 samospráv uviedlo, že na ich území sa nachádza sakrálny objekt (kaplnka, kostol, kláštor),

čo predstavovalo 59,9 % odpovedí. Kalvária sa nachádza na území 59 obcí (7,4 % odpovedí). Len o niečo menej, konkrétne 413 samospráv uviedlo, že má na svojom území pomník alebo pamätník (51,7 % odpovedí). Pamätnú tabuľu eviduje na svojom území 408 samospráv (51,1 % odpovedí). Na území 248 obcí sa nachádza hrob alebo hroby s náhrobkami významných miestnych osobností (31 % odpovedí).

Obecné alebo mestské múzeum sa nachádza na území 143 obcí (17,9 % odpovedí) a 113 obcí uviedlo, že sa na ich území nachádza iný prírodný výtvar, ktorého okolie upravil človek (14,1 % odpovedí). Besiedky v lese alebo lesoparku sa na základe odpovedí nachádzajú v 104 obciach (13 % odpovedí). Rodný dom významnej osobnosti sa nachádza na území 79 obcí (9,9 % odpovedí). Pramene s liečivou vodou (upravené človekom) na území 69 obcí (8,6 % odpovedí). Len 12 obcí, ktoré sa prieskumu zúčastnili, nevedelo odpovedať na danú otázku, čo ale tvorilo len 1,5 % odpovedí.

Obce, ktoré sa rozhodli zapojiť do prieskumu, dostali aj možnosť voľnej odpovede, pre prípad, že sa na ich území nachádza iná pamiatka, pamätihodnosť či dielo prírody upravené človekom. Odpovede poukázali na veľkú rôznorodosť pamiatok, pamätihodností a rôznych objektov, nachádzajúcich sa na území jednotlivých miest a obcí.

Samosprávy zapojené do prieskumu tak svoje odpovede na túto otázku doplnili napr. o rôzne technické pamiatky, ale aj zákonom chránené dreviny, uvádzali, že je to dub či lipa, ale medzi odpoveďami boli uvedené aj prírodné rezervácie či rôzne prírodné útvary. Na svojom území majú samosprávy morové stĺpy, mauzóleá, židovské alebo vojenské cintoríny. Na území miest je možné nájsť exteriérovú galériu, ako aj vojenský bunker, ktorý opravili nadšenci, mohyly či hradiská, práve tak ako prírodné amfiteátre. Samosprávy uviedli, že nie všetky vymenované objekty sú oficiálne registrované či označené ako kultúrna pamiatka. Pre konkrétnu samosprávu, jej obyvateľov, však majú tieto objekty veľký význam.

(Znenie otázky: Aké kultúrne pamiatky, pamätihodnosti alebo aj diela prírody a človeka (v zmysle zákona č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu (pamiatkového zákona) sa

nachádzajú vo VAŠEJ OBCI/MESTE?)

5.3. Register nehnuteľných pamätihodností vedených samosprávou

V zmysle Zákona č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu majú obce utvárať všetky podmienky potrebné na zachovanie, ochranu, obnovu a využívanie pamiatkového fondu na svojom území (v zmysle § 14). Medzi kompetencie obce v oblasti samotnej ochrany kultúrnych pamiatok, spolupráce či spolupôsobenia s rôznymi subjektmi pri zachovaní pamiatkového fondu obec patrí aj evidencia pamiatkového fondu na svojom území a to na základe výpisov z ústredného zoznamu pamiatkového fondu. Obec môže rozhodnúť aj o utvorení a odbornom vedení evidencie pamätihodností obce, kde je možné zaradiť okrem hnutelných vecí aj kombinované diela prírody a človeka, historické udalosti, ale aj názvy ulíc, zemepisné a katastrálne názvy, ktoré sa viažu k histórii obce či mesta alebo k osobnostiam, ktoré tam žili.

Ak sa obec rozhodne takýto zoznam evidovaných pamätihodností v zmysle zákona o ochrane pamiatkového fondu vytvoriť, predloží ho na odborné a dokumentačné účely krajskému pamiatkovému úradu, v prípade nehnuteľností sa takýto zoznam predloží aj stavebnému úradu. V zmysle tejto kompetencie bola obciam a mestám položená otázka týkajúca sa vedenia registra nehnuteľných pamätihodností v zmysle uvedeného zákona.

Len 107 samospráv zapojených do prieskumu uviedlo, že vedie register nehnuteľných pamätihodností (13,4 % odpovedí). 514 samospráv takýto register nevedie (64,3 % odpovedí). O zavedení tejto evidencie uvažuje 68 samospráv (8,5 % odpovedí). Na otázku nevedelo odpovedať 111 samospráv (13,9 % odpovedí).

(Znenie otázky: Vedie VAŠA OBEC/MESTO register nehnuteľných pamätihodností v zmysle zákona č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu (pamiatkového zákona)?)

Na porovnanie:

V súčasnosti je v Ústrednom zozname pamiatkového fondu SR registrovaných celkovo 10 065

nehnutelných pamiatok, ide o údaj k 31. 12. 2020.⁶⁶

Čo sa týka vlastníckych vzťahov k pamiatkam, tak ako bolo uvedené v kapitole 3, v priebehu rokov prešli vlastnícke vzťahy (najmä k nehnuteľným kultúrnym pamiatkam zo štátu na obce), pred rokom 1989 nebolo možné súkromné vlastníctvo kultúrnej pamiatky. Po roku 1989, kedy prešli niektoré kompetencie v oblasti kultúry aj na samosprávu, išlo o delimitáciu objektov na obce a samosprávne celky, súčasťou tohto procesu boli aj reštitúcie pôvodným vlastníkom alebo ich dedičom. V súčasnosti majú samosprávy (obce a VÚC) vo vlastníctve 27,44 % NKP.⁶⁷ Podiel vlastníkov pamiatok verne odráža spoločenské zmeny a reformy. Podiel štátu klesol postupne z 36 % v roku 1989 na 9,00 % v roku 2013. Najväčšie úbytky pamiatok vo vlastníctve štátu boli zaznamenané v rokoch, kedy štát vracal majetky v rámci reštitúcií (1990-1994), pri presune kompetencii a majetku na obce (1997) a na VÚC (2006).

5.4. Historické udalosti a ich pripomenutie

Aby sme doplnili informácie, týkajúce sa nehnuteľných pamiatok a ich oficiálneho registrovania ako pamätihodností v zmysle platnej legislatívy, o časti, týkajúce sa nehmotného kultúrneho dedičstva, položili sme samosprávam otázky venované pripomenutiu si historickej udalosti. Zaujímalo nás, či si ju samospráva pripomína opakovane alebo si takúto udalosť v

⁶⁶ V Ústrednom zozname pamiatkového fondu SR (údaj k 31. 12. 2020):

Hnuteľné NKP: 15 308

Pamiatkové predmety (PP): 36 260

Vyhlásené hnuteľné NKP v r. 2020: 36 HNKP (81 PP)

Zrušené vyhlásenie hnuteľných NKP v r. 2020: 1 HNKP (2 PP)

Nehnuteľné NKP: 10 065

Pamiatkové objekty (PO): 17 248

Vyhlásené nehnuteľné NKP v r. 2020: 35 NNKP (107 PO)

Zrušené vyhlásenie nehnuteľných NKP v r. 2020: 6 NNKP (9 PO)

<http://www.pamiatky.sk/sk/page/pamiatkovy-fond>

⁶⁷ Ide o údaj k 31. 12. 2020 <http://www.pamiatky.sk/sk/page/pamiatkovy-fond-statistiky>

minulosti niekedy pripomenula. Na výber boli ponúknuté viaceré možnosti odpovedí, a to pamätný deň či výročie založenia obce alebo prvej písomnej zmienky o založení obce. Na otázku odpovedalo všetkých 800 samospráv. Z nich 644 obcí a miest (80,5 % odpovedí) uviedlo, že si v minulosti pripomenuli alebo opakovane pripomínajú pamätný deň či výročie založenia obce alebo prvej písomnej zmienky o svojej obci. Až 262 samospráv (32,8 % odpovedí) uviedlo, že si pripomenulo historickú udalosť spojenú s ich obcou či mestom, táto ale nebola v odpovedí špecifikovaná. Významné návštevy alebo stretnutia osobností/rodákov si pripomenulo 164 obcí (20,8 % odpovedí). 125 samospráv uviedlo, že si pripomínajú iné udalosti (15,6 % odpovedí) a 55 samospráv nevedelo na otázku odpovedať (6,9 % odpovedí).
(Znenie otázky: Pripomenula si v minulosti alebo si opakovane pripomína VAŠA OBEC/MESTO niektorú z uvedených udalostí?)

V zmysle zákona č. 369/1991 Z. z. o obecnom zriadení si môžu obecné (mestské) zastupiteľstvá zriaďovať podľa svoje potreby stále alebo dočasné výkonné, kontrolné a poradné orgány. Medzi takéto orgány patrí okrem obecnej rady či rady seniorov, alebo mládežníckeho parlamentu zvyčajne aj komisia zriadená obecným či mestským zastupiteľstvom. Zastupiteľstvo takémuto poradnému orgánu zvyčajne schvaľuje aj náplň práce. Predpokladali sme teda, že náplň práce takéhoto poradného orgánu môže tvoriť aj oblasť kultúry. Zaujímalo nás, koľko obcí a miest má zriadený poradný orgán alebo komisiu s touto náplňou. Z 800 odpovedí sme sa dozvedeli toto: 487 obcí uviedlo, že má zriadený poradný orgán alebo komisiu (60,9 % odpovedí), 297 samospráv nemá zriadenú komisiu kultúry (37,1 % odpovedí) a 16 samospráv (2 % odpovedí) nevedelo odpovedať na položenú otázku.

(Znenie otázky: Má VAŠA OBEC/MESTO, resp. jej obecné/mestské zastupiteľstvo zriadený poradný orgán alebo komisiu, ktorá má v náplni oblasť kultúry?)

5.5. Poradné orgány a komisie zriadené obecným/mestským zastupiteľstvom

S otázkou, týkajúcou sa zriadenia poradného orgánu či komisie obecným zastupiteľstvom, nepriamo súvisí aj to, kto v rámci obce pracuje v oblasti kultúry. Môže ísť o zamestnancov kultúrnych domov, osvetových stredísk, knižníc, kín, ale aj o pracovníkov organizačných štruktúr obecného úradu, ktorí majú v kompetencii oblasť kultúry. Z praxe vieme, že títo zamestnanci často vykonávajú nielen administratívne činnosti, ale priamo zabezpečujú či organizujú celý kultúrny život v komunite, kde pracujú. Kto teda v mestách a obciach koordinuje či organizuje kultúru, resp. kultúrne akcia a aktivity? Koľko zamestnancov samosprávy majú obce z pohľadu vytvorenia samostatnej pracovnej pozície? Aké boli odpovede respondentov?

Z celkového počtu 800 odpovedí len 180 samospráv uviedlo, že má vytvorenú samostatnú pozíciu pre oblasť kultúry (22,5 % odpovedí) a 617 samospráv uviedlo, že takúto samostatnú pozíciu pre oblasť kultúry vytvorenú nemá (77,1 % odpovedí). 3 samosprávy uviedli, že na položenú otázku nevedia odpovedať.

Z odpovedí samospráv, ktoré uviedli, že nemajú vytvorenú samostatnú pracovnú pozíciu pre oblasť kultúry, ale nevyplýva, že nemajú vytvorenú pracovnú pozíciu v oblasti kultúry vôbec, napríklad môžu mať vytvorenú inú, povedzme kumulovanú pracovnú pozíciu. Ak túto odpoveď porovnáme s odpoveďami, týkajúcimi sa dostupnej kultúrnej infraštruktúry, vidíme, že samosprávy uvádzali, že majú k dispozícii okrem kultúrnych domov a osvetových centier, dostupných pre svojich občanov, aj knižnice (podľa odpovedí z prieskumu má knižnicu 519 obcí a miest). Predpokladáme teda, že práve zamestnanci mestských či obecných knižníc budú mať v popisoch svojej činnosti aj organizovanie kultúrnych či osvetových aktivít a akcií na území svojej obce či mesta. Pritom ale nemusí ísť o samostatnú pracovnú pozíciu v oblasti kultúry. Navyše obce nemajú jednotné organizačné štruktúry, tieto sa rôznia v závislosti od výkonu kompetencií a často aj od veľkostnej kategórie obce. Čo sa týka vytvorenia samostatnej pracovnej pozície (zamestnávania pracovníka) v oblasti kultúry v meste či obci, kladné odpovede (odpoveď: máme na obci vytvorenú samostatnú pracovnú pozíciu

zamestnanca v oblasti kultúry) sme porovnali s veľkostnou kategóriou samosprávy. Pri porovnávaní sme predpokladali, že tzv. malé obce vo veľkostnej kategórii do 9999 obyvateľov nebudú mať finančné zdroje na to, aby mohli mať vytvorenú samostatnú pracovnú pozíciu zamestnanca v kultúre.

Vo veľkostnej kategórii obcí do 499 obyvateľov sme pri 288 odpovediach zistili, že len 3 zo samospráv, zapojených do prieskumu, majú zriadenú samostatnú pracovnú pozíciu pre oblasť kultúry (tieto obce disponujú v rámci svojej kultúrnej infraštruktúry kultúrnym domom a aj amfiteátrom).

Vo veľkostnej kategórii od 500 do 999 obyvateľov uviedlo 12 zo 188 samospráv zapojených do prieskumu, že má vytvorenú takúto samostatnú pracovnú pozíciu. Ako už bolo vyššie uvedené, tak spolu 180 samospráv zapojených do prieskumu uviedlo, že má vytvorenú samostatnú pracovnú pozíciu pre oblasť kultúry.

Ako odpovedali samosprávy zaradené do ďalších veľkostných kategórií? Vo veľkostnej kategórii od 1000 do 1999 obyvateľov zo 141 samospráv zapojených do prieskumu uviedlo len 26 z nich, že má vytvorenú samostatnú pracovnú pozíciu pre oblasť kultúry.

Vo veľkostnej kategórii od 2000 do 4999 obyvateľov odpovedalo 103 obcí, pričom 67 z nich uviedlo, že má vytvorenú samostatnú pracovnú pozíciu pre oblasť kultúry.

35 samospráv zapojených do prieskumu patrí do veľkostnej kategórie od 5000 do 9999 obyvateľov, z nich má samostatnú pracovnú pozíciu pre oblasť kultúry zriadenú 32.

Do veľkostnej kategórie od 10 tisíc do 20 tisíc obyvateľov sa zaraduje 22 samospráv zapojených do prieskumu, 19 uviedlo, že má vytvorenú samostatnú pracovnú pozíciu pre oblasť kultúry. Z počtu 23 samospráv vo veľkostnej kategórii do 20 tisíc obyvateľov má takúto pozíciu vytvorenú 19. V prípade veľkých miest však možno predpokladať, že mesto má zriadenú samostatnú organizačnú jednotku mimo organizačnej štruktúry úradu, kde sú zamestnaní aj zamestnanci v kultúre, a túto skutočnosť pri odpovedi nezohľadnili. Ide o príspevkové či

rozpočtové organizácie, ktoré fungujú so samostatným štatútom a vedením.

Ako ukázalo porovnanie odpovedí z pohľadu vytvorenia samostatnej pracovnej pozície a veľkostnej kategórie obce, tak čím väčšia je obec, tým väčší je predpoklad, že má takúto pracovnú pozíciu vytvorenú. Je to pochopiteľné, lebo väčšia obec má finančné prostriedky nielen na mzdové náklady, ale aj na krytie nákladov na kultúrne podujatia a aktivity, ktoré zabezpečuje svojim občanom.

(Znenie otázky: Má VAŠA OBEC/MESTO vytvorenú samostatnú pracovnú pozíciu/pozície pre oblasť kultúry?)

5.6. Kultúrna infraštruktúra dostupná obyvateľom v meste a obci

Kultúrna infraštruktúra v obciach a mestách nie je, ako sme predpokladali, až taká rôznorodá, ako v prípade kultúrnych pamätihodností a pamiatok nachádzajúcich sa na území miest a obcí. Z toho dôvodu sme pri formulovaní otázok v prieskume poskytli respondentom na výber možnosti odpovedí. Uvažovali sme prakticky a sústredili sme sa na základnú kultúrnu infraštruktúru, teda základnú vybavenosť, ktorá je bežne k dispozícii občanom v obci. Odpovede ukázali, že náš odhad bol správny. Z odpovedí vyplynulo, že medzi základnú vybavenosť patrí kultúrny dom či osvetové stredisko. V praxi pritom často ide len o formálne označenie, lebo čo sa týka praktického využívania, ide o typovo rovnaký priestor, kde sa organizujú rovnaké aktivity a akcie. Často ide o pozostatok či zaužívané označenie, ktoré sa nezmenilo celé roky. Z celkového počtu 800 odpovedí tak až 741 samospráv odpovedalo, že ich občania majú k dispozícii kultúrny dom alebo osvetové stredisko (92,6 % odpovedí). Obecná alebo mestská knižnica je k dispozícii v 519 obciach a mestách (64,9 % odpovedí). Kino je k dispozícii občanom v 76 mestách a obciach (išlo o 9,5 % odpovedí) a amfiteáter v 138 obciach (17,3 % odpovedí).

Ako kultúrnu infraštruktúru obce a mesta respondenti vo svojich odpovediach označili aj pamätnú izbu. Takúto odpoveď sme získali v 116 prípadoch (17,3 % odpovedí). Občanom je k dispozícii a bolo identifikovaná ako kultúrna infraštruktúra aj múzeum, uviedlo to 151

samospráv (18,9 % odpovedí). 12 samospráv nevedelo na položenú otázku odpovedať (1,5 % z odpovedí) a len 1 samospráva odpovedala, že nemá nič, čo by sa dalo považovať za kultúrnu infraštruktúru.

Mimo ponúknutých odpovedí samosprávy uvádzali, že ich občania majú k dispozícii napríklad aj kultúrno-spoločenské miestnosti priamo v sídle úradu, niektoré sú súčasťou domov ľudových tradícií. Na organizovanie kultúrnych podujatí niektoré obce používajú aj rôzne altánky a javiská, nachádzajúce sa v exteriéri, toto uviedli ako odpoveď viaceré obce. K dispozícii občanom sú ale aj priestory kultúrno-informačných centier, kde je možné organizovať rôzne a teda aj kultúrne podujatia.

(Znenie otázky: Aká kultúrna infraštruktúra je občanom k dispozícii vo VAŠEJ OBCI/MESTE?)

Na porovnanie:

Poznáme niekoľko druhov knižníc, jedným z typov je verejná knižnica. Podľa zákona č. 126/2015 Z. z. o knižniciach má obec možnosť zriaďovať knižnicu, takto však môžu vzniknúť aj regionálne či krajské knižnice. V systéme knižníc potom hovoríme o mestských alebo obecných knižniciach. Obecná či mestská knižnica je považovaná za verejnú knižnicu. V zmysle zákonnej úpravy obec zabezpečuje knižničné a informačné služby buď formou právnickej osoby, prostredníctvom organizačného útvaru alebo organizačnej zložky, alebo prostredníctvom inej knižnice. Obecné knižnice tak utvárajú a sprístupňujú knižničný fond, poskytujú knižnično-informačné služby a organizujú a uskutočňujú aj kultúrno-vzdelávacie aktivity (§ 9. ods. 2). Získať informáciu o počte knižníc na Slovensku nie je vôbec jednoduché. Register knižníc (podľa typov) nájdete na stránke MK SR, či Slovenskej národnej knižnice, ktorá vedie ich podrobný adresár.⁶⁸

⁶⁸ Register knižníc, <https://www.snk.sk/sk/informacie-pre/kniznice-a-knihovnikov/adresar-kniznic.html>

Podľa adresára knižníc na rok 2022 sme zistili, že je tam aktuálne registrovaných 107 mestských knižníc, 169 obecných knižníc s profesionálnym zamestnancom a 1765 obecných knižníc s neprofesionálnym zamestnancom.

5.7. Spolupráca samosprávy s inštitúciami v oblasti kultúry

V rámci prieskumu sme zamerali aj na spoluprácu samosprávy s inštitúciami v oblasti kultúry, pričom sme respondentom dali na výber z jednotlivých možností, mohli však doplniť aj názov inštitúcie, ktorá sa v ponuke neobjavila. Otázke spolupráce samospráv sú venované aj samostatné časti AV.

Z odpovedí na otázku, týkajúcu sa spolupráce samosprávy s niektorou z inštitúcií v období posledných 5 rokov, sme vytvorili tabuľku najčastejšie uvádzaných odpovedí, resp. tabuľku najčastejšie uvádzanej inštitúcie, s ktorou obec či mesto spolupracovalo v období posledných 5 rokov. Viac ako ¼ samospráv z 800, ktoré odpovedali na otázku, uviedlo, že spolupracovali s osvetovým centrom či strediskom (celkovo 202 odpovedí). S Pamiatkovým úradom či Maticou slovenskou spolupracovalo viac ako 20 % samospráv (199 odpovedí), ktoré sa zapojili do prieskumu. Viac ako 10 % opýtaných (z 800 odpovedí) uviedla, že v období posledných 5 rokov spolupracovala s inštitúciou Csemadok, regionálnym/štátnym alebo lokálnym múzeom, vysokou školou alebo univerzitou. Viac ako 5 % opýtaných uviedlo, že v tomto období spolupracovalo s Archeologickým ústavom alebo Slovenským národným múzeom. 185 samospráv uviedlo, že nespupracovalo so žiadnou inštitúciou a 90 samospráv nevedelo odpovedať na položenú otázku.

Tabuľka č.5: Zoznam inštitúcií, s ktorými spolupracovali samosprávy v období posledných 5 rokov.

Označenie inštitúcie, s ktorou obec/mesto spolupracovalo v období posledných 5 rokov	počet samospráv	% odpovedí
Osvetové centrum/stredisko	202	25,3
Pamiatkový úrad	199	24,9
Matica slovenská	169	21,1
Csemadok	106	13,3
Regionálne, štátne alebo lokálne múzeum	99	12,4
Univerzita alebo vysoká škola	80	10,0
Únia žien Slovenska	73	9,1
Regionálna, štátna alebo lokálna galéria	55	6,9
Archeologický ústav	46	5,8
Slovenské národné múzeum	43	5,4
Slovenská akadémia vied	26	3,3
Historický ústav	18	2,3
Múzeum SNP	18	2,3
Slovenská národná galéria	14	1,8
Živena	14	1,8
Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV	11	1,4
Geologický ústav	11	1,4
Ústav etnológie	4	0,5
Výskumno-vývojový ústav železníc	4	0,5
Botanický ústav	2	0,3
Botanická záhrada	1	0,1
nespolupracovali s nikým	185	23,1
nevedelo uviesť	90	11,3

Zdroj: Vlastné spracovanie, 2022

(Znenie otázky: Spolupracovala VAŠA OBEC/MESTO s niektorou nižšie uvedených inštitúcií v období posledných 5 rokov?)

5.8. Strategické dokumenty

V oblasti strategického plánovania majú obce vo všeobecnosti rezervy, týka sa to aj oblasti kultúry. Obce v zmysle zákona č. 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja vypracúvajú programy rozvoja obce ako strednodobé rozvojové dokumenty, tieto by mali zohľadňovať

ciele a priority daného územia a mali by zohľadňovať aj ciele a priority vyššieho územného celku, na ktorého území sa obec nachádza. Takýto dokument má byť vypracovaný podľa záväznej územnoplánovacej dokumentácie obce. V zmysle platnej stavebnej legislatívy však obec do 2000 obyvateľov nemusí mať územný plán spracovaný, resp. takéto obce sú povinné mať ho len vtedy, ak treba riešiť koncepciu ich územného rozvoja, uskutočňovať rozsiahlu novú výstavbu či umiestniť v obci verejnoprospešné stavby. Z toho dôvodu je potrebné uviesť, že odpovede budú vzhľadom na počet samospráv zapojených do prieskumu skreslené, keďže obce vo veľkostnej kategórii do 2000 obyvateľov podľa všetkého vo svojich odpovediach uviedli, že nemajú vypracovaný program hospodárskeho a sociálneho rozvoja svojej obce.

532 obcí a miest (66,5 % odpovedí) uviedlo, že majú vypracovaný strategický dokument PHSR a oblasť kultúry je jeho súčasťou.

11 samospráv (1,4 % odpovedí) uviedlo, že PHSR majú vypracovaný, avšak oblasť kultúry tam nie je zapracovaná. Rovnaký počet samospráv, teda 11 (1,4 % odpovedí), uviedol, že majú spracovaný samostatný strategický dokument venovaný výlučne oblasti kultúry. 74 samospráv uviedlo, že vôbec nemá vypracovaný strategický dokument (9,6 % odpovedí) a 45 samospráv (5,8 % odpovedí) nevedelo na otázku odpovedať.

(Znenie otázky: Má VAŠA OBEC/MESTO spracovaný strategický dokument v oblasti kultúry?)

5.9. Finančné prostriedky vynaložené, poskytované a získané

Na otázku, týkajúcu sa vynaloženia finančných prostriedkov v roku 2021, odpovedalo všetkých 800 samospráv, ktoré sa do prieskumu zapojili, z toho 11 samospráv uviedlo, že nevie na otázku odpovedať. 132 samospráv na oblasť kultúry v roku 2021 vynaložilo 0 €, pričom 26 z nich doplnilo svoju odpoveď o zdôvodnenie, že to bolo z dôvodu platných protiepidemiologických opatrení v súvislosti s ochorením COVID – 19.

Finančné prostriedky, vynaložené na kultúru v roku 2021 jednotlivými samosprávami, sme

podľa jednotlivých odpovedí rozdelili do viacerých skupín:

- sumu od 100 € do 1000 € vynaložilo na kultúru 176 samospráv
- sumu od 1000 € do 5000 € vynaložilo na kultúru 236 samospráv
- sumu od 5000 € do 10 000 € vynaložilo na kultúru 63 samospráv
- sumu od 10 tisíc € do 50 tisíc € vynaložilo na kultúru 100 samospráv
- sumu od 50 tisíc € do 100 tisíc € vynaložilo na kultúru 24 samospráv
- sumu od 100 tisíc € do 500 tisíc € vynaložilo na kultúru 36 samospráv
- sumu presahujúcu 0,5 milióna € vynaložilo na kultúru 10 samospráv
- sumu presahujúcu 1 milión € vynaložili na kultúru 3 samosprávy.

Mestá a obce, ktoré sa zapojili do prieskumu a uviedli konkrétnu sumu finančných prostriedkov, vynaloženú v roku 2021 na kultúru, celkovo na to použili viac ako 26 miliónov € (26 507 791,80 €).

(Znenie otázky: Koľko finančných prostriedkov vynaložila VAŠA OBEC/MESTO v roku 2021 na kultúru?)

Jedna z otázok prieskumu sa týkala poskytovania vlastných finančných prostriedkov z rozpočtu samosprávy právnickej osobe alebo fyzickej osobe - podnikateľovi v oblasti kultúry v roku 2021.

298 samospráv uviedlo, že takúto dotáciu zo svojho rozpočtu v roku 2021 poskytlí. Dotáciu neposkytlo 488 samospráv. 14 samospráv nevedelo na otázku odpovedať.

(Znenie otázky: Poskytla VAŠA OBEC/MESTO v roku 2021 dotácie z vlastných zdrojov právnickej osobe/osobám alebo fyzickej osobe/osobám podnikateľom, ktoré sa týkali podpory v oblasti kultúry?)

5.10. Čerpanie externých zdrojov

Respondenti mali možnosť vybrať si z viacerých možností odpovedí a mohli označiť viaceré inštitúcie - Ministerstvo kultúry SR, FPU, AVF, FPKNM, Eurofondy, Nórsky finančný mechanizmus, VÚC.

Až 389 samospráv uviedlo, že externé zdroje pre oblasť kultúry v posledných 5 rokoch získalo najčastejšie z vyššieho samosprávneho celku. Zdroje z FPU získalo 163 samospráv zapojených do prieskumu. Ministerstvo kultúry SR poskytlo dotáciu 106 samosprávam zapojeným do prieskumu (v období posledných 5 rokov). FPKNM poskytol dotáciu 81 samosprávam zapojeným do prieskumu. AVF poskytol podporu 4 samosprávam. Odpovedať na otázku nevedelo 47 samospráv a 254 obcí a miest uviedlo, že v sledovanom období 5 rokov nezískali žiadne externé prostriedky určené na rozvoj kultúry.

(Znenie otázky: Čerpala VAŠA OBEC/MESTO v období posledných 5 rokov štátne alebo regionálne zdroje v oblasti kultúry?)

5.11. Priority na nasledujúce volebné obdobie

Z odpovedí na otázku, týkajúcu sa priorít, sme zostavili poradie jednotlivých odpovedí. Na otázku odpovedalo 800 miest a obcí. Aké sú teda priority miest a obcí v oblasti kultúry na nasledujúce volebné obdobie? Tu sú odpovede:

Tabuľka č. 6: Priority samospráv v oblasti kultúry na nasledujúce volebné obdobie

Podpora živej kultúry (koncerty, festivaly, divadelné a tanečné predstavenia a pod.)	
Počet samospráv, ktoré uvedenú možnosť považujú za prioritu nasledujúceho volebného obdobia	Percento zo všetkých odpovedí
498	62,3 %

Modernizácia a udržiavanie kultúrnej infraštruktúry vo vlastníctve obce

Počet samospráv, ktoré uvedenú možnosť považujú za prioritu nasledujúceho volebného obdobia	Percento zo všetkých odpovedí
363	45,4 %

Ochrana najvýznamnejších kultúrnych pamiatok a pamätihodností v obci

Počet samospráv, ktoré uvedenú možnosť považujú za prioritu nasledujúceho volebného obdobia	Percento zo všetkých odpovedí
337	42,1 %

Ochrana a rozvoj duchovného dedičstva a tradícií

Počet samospráv, ktoré uvedenú možnosť považujú za prioritu nasledujúceho volebného obdobia	Percento zo všetkých odpovedí
324	40,5 %

Podpora dostupnosti kultúry pre všetky vekové a sociálne skupiny

Počet samospráv, ktoré uvedenú možnosť považujú za prioritu nasledujúceho volebného obdobia	Percento zo všetkých odpovedí
268	33,5 %

Propagácia kultúry a kultúrneho dedičstva obce/mesta

Počet samospráv, ktoré uvedenú možnosť považujú za prioritu nasledujúceho volebného obdobia	Percento zo všetkých odpovedí
257	32,1 %

Podpora rôznych subjektov a jednotlivcov v oblasti kultúry

Počet samospráv, ktoré uvedenú možnosť považujú za prioritu nasledujúceho volebného obdobia	Percento zo všetkých odpovedí
198	24,8 %

Objavovanie a sprístupňovanie nových informácií o histórii obce/mesta

Počet samospráv, ktoré uvedenú možnosť považujú za prioritu nasledujúceho volebného obdobia	Percento zo všetkých odpovedí
145	18,1 %

Budovanie novej kultúrnej infraštruktúry	
Počet samospráv, ktoré uvedenú možnosť považujú za prioritu nasledujúceho volebného obdobia	Percento zo všetkých odpovedí
133	16,6 %

Rozvoj ľudských zdrojov v oblasti kultúry (manažéri, vedúci súborov a pod).	
Počet samospráv, ktoré uvedenú možnosť považujú za prioritu nasledujúceho volebného obdobia	Percento zo všetkých odpovedí
41	5,1 %

19 samospráv uviedlo, že žiadna z uvedených možností nie je ich prioritou (2,4 % odpovedí).
 22 samospráv (2,8 % odpovedí) nevedelo na otázku odpovedať.

(Znenie otázky: Ktorú z nasledujúcich možností považujete za prioritu pre VAŠU OBEC/MESTO na nasledujúce volebné obdobie.)

5.11. Sebareflexia obce/mesta v oblasti kultúry

Ako vnímajú obce a mestá samé seba v oblasti kultúry? Vnímajú svoje kultúrne bohatstvo či tradíciu ako potenciál ďalšieho rozvoja alebo je to pre nich príťaž? Vedia obce a mestá reagovať na potreby svojich obyvateľov? Ako uspokojujú dopyt svojich občanov po kultúre? Vytvárajú dostatočný priestor pre udržanie tradičnej kultúry? Dávajú priestor aj mladým umelcom či alternatívnej kultúre? S čím sa musia samosprávy v oblasti kultúry najčastejšie boriť, ak chcú kultúru vo svojej obci či meste rozvíjať? A aké majú plány? Čo im v napĺňaní ich plánov spôsobuje najväčšie prekážky?

Z jednotlivých odpovedí sme zostavili poradie najčastejšie uvádzaných odpovedí, resp. tvrdení, ktoré jednotlivé samosprávy považovali za najvýstižnejšie v súvislosti s kultúrou.

Tabuľka č. 7: Sebareflexia obce/mesta v oblasti kultúry

1. Sme obec/mesto, ktoré organizuje vlastné akcie, ktorých súčasťou je aj kultúrne podujatie, tieto akcie vždy spoja našu komunitu a je na nich vždy veľmi dobrá nálada.	
Počet samospráv, ktoré tvrdenie považovali za najvýstižnejšie	Percento zo všetkých odpovedí

439	54,9 %
-----	--------

2. Sme obec/mesto, ktoré každý rok organizuje množstvo kultúrnych podujatí, tak v kultúrnom dome, ako aj pod holým nebom, občania aj návštevníci tieto podujatia radi navštevujú, lebo sú tradične organizované.

Počet samospráv, ktoré tvrdenie považovali za najvýstižnejšie	Percento zo všetkých odpovedí
356	44,5 %

3. Sme obec/mesto, ktoré má v oblasti kultúry veľké plány, chýbajú nám ale prostriedky, aby sme ich mohli realizovať.

Počet samospráv, ktoré tvrdenie považovali za najvýstižnejšie	Percento zo všetkých odpovedí
235	29,4 %

4. Sme obec/mesto, ktoré v minulosti žilo aktívnym kultúrnym životom, ale dnes tomu tak už nie je, lebo mladí ľudia odchádzajú.

Počet samospráv, ktoré tvrdenie považovali za najvýstižnejšie	Percento zo všetkých odpovedí
113	14,1 %

5. Sme obec/mesto s dostatočne veľkým počtom kultúrnych pamiatok a pamätihodností, takže sme veľmi atraktívnym miestom pre obyvateľov, ale aj turistov, musíme však do kultúrnej infraštruktúry pravidelne investovať.

Počet samospráv, ktoré tvrdenie považovali za najvýstižnejšie	Percento zo všetkých odpovedí
100	12,5 %

6. Sme obec/mesto s kultúrnou tradíciou, táto však postupne zaniká, lebo nie je komu túto tradíciu odovzdať.

Počet samospráv, ktoré tvrdenie považovali za najvýstižnejšie	Percento zo všetkých odpovedí
74	9,6 %

7. Sme obec/mesto, ktoré podporuje každú kultúrnu aktivitu pre občanov, lebo vlastné kultúrne akcie si nemôžeme dovoliť.

8. Sme obec/mesto, ktoré dlhodobo podporuje kultúru, tak aby občania mohli navštíviť divadelné a iné kultúrne podujatie v najbližšom meste.

Počet samospráv, ktoré tvrdenie považovali za najvýstižnejšie	Percento zo všetkých odpovedí
59	7,4 %

9. Sme obec/mesto, ktoré má k dispozícii kultúrnu pamiatku alebo pamätihodnosť, avšak napriek jej propagácii nie je vôbec navštevovaná turistami. Radi by sme však naše kultúrne pamiatky lepšie spropagovali.

Počet samospráv, ktoré tvrdenie považovali za najvýstižnejšie	Percento zo všetkých odpovedí
52	6,5 %

10. Sme obec/mesto, ktoré poskytuje na svojom území veľa priestoru pre alternatívnu kultúru, spojenú najmä s mládežou.

Počet samospráv, ktoré tvrdenie považovali za najvýstižnejšie	Percento zo všetkých odpovedí
31	3,9 %

11. Sme obec/mesto, kde žijú umelci, títo sa angažujú aj na pôde mesta, občania tak majú možnosť poznať kultúru aj z tejto strany.

Počet samospráv, ktoré tvrdenie považovali za najvýstižnejšie	Percento zo všetkých odpovedí
30	3,8 %

12. Sme obec/ mesto, ktoré sa za posledných pár rokov veľmi rozrástlo, stúpol počet jeho obyvateľov a kultúrna infraštruktúra za ich požiadavkami zaostáva.

Počet samospráv, ktoré tvrdenie považovali za najvýstižnejšie	Percento zo všetkých odpovedí
25	3,1 %

13. Sme obec/mesto s dostatočne veľkým počtom kultúrnych pamiatok a pamätihodností, naši obyvatelia však trpia veľkým množstvom turistov, ktorí k nám prichádzajú nárazovo.

Počet samospráv, ktoré tvrdenie považovali za najvýstižnejšie	Percento zo všetkých odpovedí
5	0,6 %

(Znenie otázky: Ktoré z uvedených tvrdení považujete za najvýstižnejšie v súvislosti s Vašou OBCOU/MESTOM)

6. PRÍKLADY SPOLUPRÁCE SAMOSPRÁVY S INÝMI SUBJEKTAMI V OBLASTI KULTÚRY

Príklady dobrej spolupráce medzi samosprávou a inými subjektami z rôznych častí Slovenska uvádzame ako inšpiráciu pre činnosť v rôznych oblastiach - od organizácie podujatí, medzinárodnej spolupráce, cez využívanie priestorov až po komplexné spojenie kultúrnych aktérov v danej lokalite za účelom spoločného veľkého projektu.

6.1. Konceptie kultúry naberajú na význame

To, že dôležitosť cieľavedomej a koncepcnej práce v oblasti kultúry a kreatívneho priemyslu je mimoriadne dôležitá, si najviac uvedomujú krajské mestá. Napriek tomu je prekvapujúce, že s výnimkou Košíc, ktoré získali aj v tejto oblasti náskok prostredníctvom projektu Európske hlavné mesto kultúry, začínajú strategické dokumenty tvoriť aj také významné mestá ako Bratislava, Trnava alebo Banská Bystrica až v súčasnosti. Konceptie týchto miest smerujú k obdobiu do roku 2030 a snažia sa zohľadniť aktuálne globálne i lokálne trendy a problémy. Pri príprave využívajú participatívne plánovanie a silné expertné skupiny, ktoré garantujú kvalitu predloženej stratégie. Nezabúdajú pri tom na začlenenie stratégie v oblasti kultúry a strategického priemyslu do iných koncepcných materiálov mesta s cieľom vytvorenia synergického efektu.

V prípade hlavného mesta Bratislavy sa rozpracovaný a verejnosti predložený dokument sústreďuje na štyri kľúčové strategické oblasti: Kultúrny a komunitný život, Kultúrne dedičstvo, Kreatívny potenciál a Kapacity. Každá oblasť má ešte ďalšie členenie, ktoré charakterizuje danú oblasť a ciele v nej. Samotný proces tvorby rozsiahleho dokumentu začal v roku 2020 a je ukončený návrhom konkrétnych programov a opatrení na dosiahnutie stanovených cieľov, pripraveným v roku 2022. Z uvedeného je zrejmé, že poctivé spracovanie takéhoto dokumentu vyžaduje dostatok času, a to aj z hľadiska zberu a spracovania dát, ako aj práce odborníkov. Takmer 400-stranový dokument, ktorý je možné nájsť na stránkach hlavného mesta pod

heslom Koncepcia kultúry, obsahuje množstvo inšpirácií aj pre menšie mestá či obce, a to z pohľadu metodiky, ale aj námetov na spôsoby riešenia jednotlivých problémov, resp. posunov kultúry a kreatívneho priemyslu v čase približne jednej dekády. Spolu s košickým Kultúrnym plánom sa tak práve bratislavský dokument stáva najlepšie spracovanou stratégiou v tejto oblasti na Slovensku.

6.2. Koníček či profesia ako základ podujatia

Jedno z podujatí, ktoré úspešne pracuje s komunitou, je podujatie, ktoré spája poľovníkov v malej obci pri Banskej Štiavnici. Hlavným organizátorom akcie je štátne múzeum, ktoré sa nachádza v obci a sídli v tamojšom kaštieli, partnermi sú okrem samosprávy mnohé združenia a spoločnosti, ktoré sa pohybujú v oblasti poľovníctva na Slovensku. Podnetom pre vznik podujatia bola práve existencia uvedeného múzea s expozíciou venovanej poľovníctvu. Jeho obľúbenosť postupne narastala a keďže jeho dramaturgia pracuje s viacerými cieľovými skupinami a snaží sa prezentovať pozitívne stránky poľovníctva, postupne sa z neho stalo jedno z najväčších a najvýznamnejších podujatí v banskoštiavnickom regióne. V programe pravidelne nechýbajú súťaže vo vábení jeleňov, prehliadka poľovníckych psov, ukážky sokoliarstva, interaktívna ukážka rybolovu, súťaž o najdlhšiu bradu, najkrajší poľovnícky nôž či šperk, jarmok nielen s poľovníckymi potrebami a vybavením, ale aj vystúpenia miestnych ochotníckych divadelníkov, program pre deti, výstavy a mnoho iného. Príklad Dní sv. Huberta je ďalšou ukážkou toho, že vhodne zvolenou cieľovou skupinou a vzájomnou spoluprácou vzniká úspech, ktorý sa previaže na ekonomické benefity formou využitia ubytovacích a stravovacích kapacít obce, ale prispeje aj do obecnej pokladnice formou výberov poplatkov za užívanie verejných priestorov. Zároveň môže byť inšpiráciou pre obce, v ktorých sa nachádzajú atraktívne štátne alebo súkromné kultúrne inštitúcie k tomu, aby hľadali cestu spolupráce, pričom problémom v takýchto prípadoch nemusí byť ani nedostatok dramaturgov či skúsených organizátorov na strane samosprávy, keďže túto funkciu vie prevziať štátna organizácia. Na Slovensku existujú desiatky až stovky komunít, ktoré spájajú spoločné záujmy. Niektoré z nich môžu byť príležitosťou aj pre obce a mestá, ktoré po vzore Múzea vo Svätom

Antone môžu na ich základe vybudovať ikonické podujatie, ktoré sa bude s nimi spájať. Nakoniec, veľmi podobným podujatím z hľadiska prístupu sú Salamandrové dni v blízkej Banskej Štiavnici, ktoré namiesto poľovníkov pracujú s spolkami baníkov a hutníkov. Je teda zrejmé, že aj rôzne profesijné zväzy či dobrovoľnícke spolky majú záujem sa stretávať nielen na profesionálnych, ale aj kultúrnych podujatiach a prihlásiť sa tak ku svojej komunite.

Komunity, resp. záujmy sú dôležité aj pri niektorých iných významných podujatiach. Kremnické gagy spájajú priateľov humoru a zábavy, Scénická žatva ochotníckych divadelníkov, mnohé folklórne podujatia (Východná, Radvanský jarmok, Európske ľudové remeslo v Kežmarku, Detsvianske slávnosti...) priateľov ľudových tradícií, Art film fest v Košiciach či Cinematik v Piešťanoch fanúšikov filmu. Všetky tieto podujatia ukazujú, že prvým krokom k úspechu je správna definícia cieľovej skupiny a dobrý nápad, ktorý sa časom môže rozrásť do čohosi mimoriadneho.

6.3. Príklady dobrej praxe

Liptovský Mikuláš / PAN – festival pantomímy a Mikulášsky jazzový festival

Už takmer tri desaťročia sa Liptovský Mikuláš raz do roka premieňa na centrum pantomímy a pohybového divadla. Deje sa tak prostredníctvom podujatia PAN, ktoré je celoslovenskou prehliadkou pantomímy a pohybového divadla s medzinárodnou účasťou. Počas štyroch dní absolvujú účastníci tvorivé dielne a workshopy pod vedením profesionálnych odborníkov, sprievodný program, v ktorom prezentujú svoju umeleckú tvorbu slovenskí aj zahraniční umelci, súťaž v kategóriách jednotliviec, dvojica, trojica a súbor, súťaž v improvizovaní, výstavy, diskusie, premietania, pokusy o zápis do Guinnessovej knihy rekordov... To všetko za pravidelnej účasti cca 400-500 ľudí rôzneho veku, pohlavia, národnosti, vyznania, od úplných začiatočníkov až po profesionálov. Možno sa toto číslo niekomu javí ako nízke, ale pri tak menšinovom žánri, akým je pantomíma, je to veľký úspech. S myšlienkou usporiadať festival pantomímy prišiel veľmi aktívny mím Miroslav Kasprzyk. Dom kultúry Liptovský Mikuláš bol a je hlavným miestom diania festivalu. V roku 2008 prevzal organizačnú štafetu od Liptovského osvetového strediska. Odvtedy je aj úspešným žiadateľom o podporu na podujatie PAN z FPU.

Spolupráca s Miroslavom Kasprzykom ako slobodným umelcom je postavená na vzájomnom zdieľaní myšlienky, že tento ojedinelý a jedinečný festival má zmysel organizovať. On pripravuje dramaturgiu programu, oslovuje lektorov a zostavuje lektorský zbor, píše tlačové správy, komunikuje s médiami a propaguje podujatie, pripravuje podklady na plagát, aj do programového bulletinu, hrá, učí, moderuje. Dom kultúry poskytuje festivalu svoje priestory rôzneho charakteru, ako sú baletné miestnosti, skúšobne, zasadacie miestnosti, bar, šatne, javiskové priestory, foyer a technický a ďalší potrebný personál. Dom kultúry taktiež pripravuje a podáva projekt na FPÚ, rozosiela, prijíma a spracováva záväzné prihlášky, zabezpečuje ubytovanie, pripravuje objednávky, zmluvy, vedie ekonomickú agendu, vypracováva a podáva vyhodnotenie a vyúčtovanie projektu. Táto spolupráca je dôkazom, že spájanie rôznorodých ľudí (organizácií) so spoločnou myšlienkou s tým, že každý prináša a poskytuje to, čo vie, dokáže, má a chce, je fungujúcim mechanizmom k naplneniu spoločných cieľov, hodnôt a k udržiavaniu tradícií.

<http://festivalpan.sk/2022/>

Zámerom Mikulášskeho Jazzového Festivalu je už od počiatku prinášať kvalitný jazz vo všetkých formách do malého, avšak turisticky veľmi obľúbeného regiónu Liptova. Festival je platformou pre prezentáciu umelecky hodnotnej a kvalitnej tvorby a je alternatívou ku všadeprítomnej komerčnej kultúre. 17 úspešne zrealizovaných ročníkov festivalu spolu s desiatkami klubových koncertov je znamením, že tento zámer sa darí úspešne realizovať. Jediný jazzový festival na Liptove si získal množstvo priaznivcov, pravidelných návštevníkov a podporovateľov a je teda už pomerne etablovanou a známou značkou na európskej jazzovej festivalovej mape.

Jazz sa v Liptovskom Mikuláši napriek prítomnosti množstva priaznivcov a nadšencov tohto žánru v minulosti hrával veľmi málo. Jazzové koncerty sa organizovali len sporadicky. Myšlienka usporiadať jazzový festival v Liptovskom Mikuláši vznikla už v roku 2000, ale až po uskutočnenie prvého ročníka ešte ubehlo niekoľko rokov. V roku 2015 začína svoju púť „Mikulášsky jazzový festival“. Otec myšlienky festivalu a hlavný organizátor, Ing. Ján Novotný,

sa vtedy neformálne zaviazal zorganizovať prvých 10 ročníkov, a dnes už pripravuje 18. ročník. Festival mal od počiatku veľkú podporu jedného z najvýznamnejších sólistov bicích nástrojov a perkusí na Slovensku s vynikajúcou medzinárodnou povestou, Jozefa Doda Šošoku, ktorý sa ako účinkujúci zúčastnil prvých štyroch ročníkov, na ktorých sa podieľal aj ako spoluorganizátor a hudobný dramaturg. Piaty ročník festivalu bol venovaný jeho pamiatke. Festival bol už od prvého ročníka úzko spojený s Domom kultúry Liptovský Mikuláš. Táto spolupráca trvá už 18 rokov, hoci sa festival viackrát sťahoval a konal sa na rôznych miestach. Nárast záujmu a potreba väčšej kapacity ho v roku 2017 opäť priviedli do veľkej sály Domu kultúry, kde funguje dodnes. Festival tak má priestor na rozvoj a rast a môže bez problémov hostiť aj náročné vystúpenia svetových jazzových hviezd aj veľkých hudobných telies. Existencia barového priestoru vedľa hlavnej sály umožňuje okrem poskytovania občerstvenia návštevníkom festivalu aj organizovanie jam sessions. Tie sú pre jazz veľmi príznačné a vyhľadávané, avšak z väčšiny festivalov už takmer celkom vymizli. Je teda nesmierne pozitívne a oceňované, že sú tradičnou súčasťou práve Mikulášskeho jazzového festivalu.

Dodnes réžiu a dramaturgiu zvláda otec festivalu Ján Novotný a o technické zabezpečenie sa stará Dom kultúry, na festivale sa podieľa aj množstvo sponzorov a získal aj projektovú podporu FPU či Poľského inštitútu. Dramaturgický plán festivalu sa rozšíril a okrem letného festivalu už dlhšiu dobu realizujeme aj každomesačné vystúpenia jazzových umelcov v Mikuláši.

<https://www.mjf.sk/>

Mestá Revúca, Banská Štiavnica, Nové Zámky, Stará Ľubovňa / Mesto kultúry

Program slovenského Mesta kultúry spustil FPU v roku 2018 s cieľom podporiť rozvoj kultúry a umenia v menších mestách a vytvoriť platformu na spoluprácu medzi štátnymi, krajskými, miestnymi a nezávislými kultúrnymi organizáciami a jednotlivcami. Zapojením do projektu Mesta kultúry môžu samosprávy získať až 300 000 € na ročný program zložený z výlučne nových aktivít, plus ďalšie prostriedky pre aktivity, ktoré sú realizované organizátormi, ktorí sa

k projektu prihlásia po určení víťazného mesta. Samotná súťaž prebieha v dvoch kolách – v prvom súťažia „koncepty“ projektov o príspevok do výšky 10 000 €, ktorý slúži na ďalšie rozpracovanie detailov projektu. Tento príspevok získavajú až traja finalisti, z ktorých je v druhej fáze vybraný víťaz. Doterajšími slovenskými mestami kultúry boli Banská Štiavnica, Nové Zámky, Stará Ľubovňa a súčasným realizátorom projektu je Revúca.

Tento projekt otvára mestám cestu k hlbšej spolupráci jednotlivých aktérov a k rastu vzájomného pochopenia sa medzi zriaďovanou a nezriaďovanou kultúrou. Zvyšuje záujem o tému kultúry v regióne, otvára diskusie o jej úlohe. Doteraz realizované projekty naznačujú aj vzájomnú inšpiráciu, ktorá prebieha nielen vnútri daného mesta medzi rôznymi organizátormi, ale aj medzi mestami vzájomne. Akokoľvek je projekt náročný na realizáciu a vyžaduje si dobrú prípravu a silný realizačný tím, je určite veľkou výzvou pre každú samosprávu, ktorá chce na kultúre postaviť svoju budúcnosť či imidž, prípadne odštartovať nové kultúrne aktivity.

<https://prepninarevucu.sk/>

Banská Štiavnica / Hájovňa

Projekt Hájovňa – Červená Studňa je jedným z príkladov, ako môže samospráva efektívne spolupracovať s neziskovým sektorom. Hájovňa na oblúbenom nástupnom bode banskoštiavnických turistických trás bola až do roku 2017 obývaná sociálne slabšou rodinou, ktorá ju spolu s okolím postupne degradovala, čo nebolo dobré pre majiteľa objektu – samosprávu, ani pre cestovný ruch v meste. Samospráva mala záujem o zmenu stavu, avšak pre množstvo iných rozvojových projektov preferovala na riešenie tohto problému externý subjekt. Preto po dohode v uvedenom roku získalo priestor do dlhodobého nájmu občianske združenie Nad Tým – Červená Studňa, o.z., ktoré si dalo za cieľ postupne z tohto miesta vybudovať atraktívne kultúrno-turistické centrum. Po stovkách hodín vlastnej práce a dobrovoľníckych brigád sa OZ podarilo odstrániť desiatky kontajnerov odpadu a získať prvé grantové zdroje na opravu strechy. Postupne nasledovali ďalšie fundraisingové aktivity, v rámci ktorých sa OZ podarilo získať kvalitných architektov, ktorí napomohli rozvoju projektu,

ako aj zdroje na realizáciu rôznych umeleckých aktivít. Po piatich rokoch od prevzatia objektu sa stala Hájovňa známym miestom, ktoré vyhľadávajú návštevníci Červenej Studne (OZ vybuďovalo v priestore nocľaháreň, bufet a cykloservis) a priatelia kultúry a umenia (OZ realizuje v priestore množstvo výstav, koncertov, diskusií a ponúka i rezidenčné programy). Z nevábneho miesta sa stal priestor, ktorý má významnú verejnoprospešnú a kultúrnu hodnotu bez toho, aby samospráva do projektu vložila čo len jedno euro. Základom tohto vývoja bolo dobré a odvážne rozhodnutie vedenia mesta, ktoré neprihliadalo na potenciálny profit z komerčného nájmu, ale uprednostnilo verejnoprospešný zámer, čo sa nakoniec ukázalo ako dobrý krok.

<http://www.hajovna.eu/o-nas/>

Obec Hrušov / Hontianska paráda

V roku 1996 vzniklo v obci Hrušov (okres Veľký Krtíš), ktorá má približne 800 obyvateľov, podujatie, ktoré ju preslávilo po celom Slovensku i v zahraničí. Hontianska paráda sa stala oslavou folklóru, tradícií a dobrej nálady. Za úspechom podujatia, ktoré v čase pred pandemiou navštevovalo okolo 15 000 návštevníkov⁶⁹, stojí aktívny starosta a vedenie samosprávy. Práve z ich nadšenia a spolupráce s miestnou komunitou sa podarilo vybudovať úspešnú akciu, ktoré prináša obci aj ekonomický efekt. Zásluhou tohto podujatia sa podarilo obci kumulovať ďalšie externé zdroje a postupne obnoviť amfiteáter, kultúrny dom, ľudový dom či vydávať rôzne publikácie. Samotné podujatie založilo tradíciu tzv. dvorov, ktoré v rámci dramaturgie ponúkajú rôzny program a inšpirovalo tým aj mnohé iné podujatia. Hontianska paráda sa tak stala ukážkou toho, ako z neznámej obce dokázala práve kultúra vytvoriť fenomén a prispieť k jej prosperite.

<https://www.hrusov.sk/hontianska-parada.html>

69

https://sk.wikipedia.org/wiki/Hontianska_par%C3%A1da

Bratislava - Staré Mesto / Pistoriho palác

Bratislavské Staromestské centrum kultúry v Pistoriho paláci je príkladom dobrej práce s komunitou i súkromným sektorom. Od roku 2017 v ňom v synergii funguje kultúrne centrum v správe samosprávy, súkromné kino Film Europe s dramaturgiou založenou na európskej kinematografii, Divadlo bez domova, knižnica a rôzne iné nezriaďované kultúrne inštitúcie. Charakter objektu je tak výhradne kultúrny. Samozrejme, svoju činnosť v tomto objekte vykonáva aj samospráva, ktorá intenzívne komunikuje a spolupracuje s množstvom organizátorov kultúrneho života, ktorí hľadajú priestory pre svoje podujatia. Medzi intenzívne aktivity tohto centra patrí aj práca s komunitou seniorov, ktorým sa venuje pravidelne formou rôznych prednášok, podujatí a iných aktivít. Veľmi aktívna je aj práca s deťmi, pričom na prácu s nimi využíva kvalitných umelcov rôznych žánrov. Je zrejmé, že činnosti centra výrazne napomáha jeho lokalizácia v hlavnom meste, avšak to by nemalo byť prekážkou pre inšpiráciu zo strany kultúrnych centier najmä v ďalších mestách.

<https://www.staremesto.sk/sk/content/pistoriho-palac>

Mesto Vranov nad Topľou / Medzinárodná spolupráca ako faktor rozvoja miestnej kultúry

Príkladom dobre fungujúceho kultúrneho centra môže byť Mestský dom kultúry vo Vranove nad Topľou. Veľkou devízou vranovskej samosprávy sú kultúrne orientovaní predstavitelia samosprávy, veľmi silné osobnosti kultúrneho života, ktorí vyrástli v predošlom režime, zaničení pracovníci organizácie a 13 ročná intenzívna spolupráca s poľskými partnermi. V snahe konkurovať neporovnateľne vyššej kvalite poľských partnerov na začiatku spolupráce, kolektív pracovníkov kultúrnej inštitúcie s podporou samosprávy a vďaka finančnej podpore EÚ z programu Interreg v priebehu dvoch až troch rokov od začiatku spolupráce dosiahol vysokú kvalitu činnosti a aj prezentácie slovenskej kultúry v Poľsku.

Vzniklo tak kultúrne centrum, v ktorom má svoje domovské pódium napríklad dobre známy

folklórny súbor Vranovčan. Ten v priebehu troch rokov naštudoval a odohral 20 repríz dvoch folklórnych divadelných predstavení pred vždy vypredaným 500-miestnym hľadiskom.

Je to praktický príklad toho, ako môže samospráva vytvoriť optimálne podmienky pre voľnočasové aktivity členov občianskeho združenia a zároveň kvalitnou infraštruktúrou zvýšiť motiváciu týchto umelcov, ktorí dokázali v amatérskych podmienkach dosiahnuť profesionálnu úroveň svojich hudobno-tanečných divadelných predstavení. Tým poskytlí nezabudnuteľný zážitok divákovi, ktorí na ich predstavenia prúdili z celého Zemplína.

Poučením z tohto projektu je bezpochyby skutočnosť, že chýbajúce zdroje pre miestnu a regionálnu kultúru je možné hľadať aj v medzinárodných projektoch, obzvlášť v projektoch cezhraničnej spolupráce, ktoré sú dostupné všetkým mestám. Je podstatné nielen tieto zdroje monitorovať, ale mať aj k dispozícii schopných manažérov, ktorí kvalitný zámer vedia previesť do praxe a projekt úspešne riadiť. Zdroje z medzinárodných projektov nakoniec môžu výrazne pomôcť aj miestnej komunite a podporiť jej rozvoj. Zároveň sa tak naplní zmysel vytvárania tzv. partnerských miest, ktorý nemá byť založený len na formálnej, ale aj praktickej spolupráci na medzinárodnej úrovni.

<https://www.vranov.sk/Projekty-mesta/Ochrana-kulturneho-dedicstva-Polsko-slovenska-spolupraca/>

Regionálne a lokálne samosprávy / Noc múzeí a galérií

Medzi mimoriadne atraktívne a úspešné projekty, ktorých organizácia vychádza z partnerstva štátu, samospráv a nezriaďovanej kultúry, patria Noc múzeí a galérií, Noc literatúry a Noc kostolov. Všetky tieto aktivity spája snaha o upriamenie pozornosti verejnosti na danú oblasť. Neraz sú počas týchto podujatí sprístupnené priestory, ktoré sú inak pre verejnosť uzavreté a dejiskom živej kultúry sa stávajú rôzne netradičné miesta. Zapojiť sa môže každý, ktorý dokáže v danej oblasti ponúknuť niečo zaujímavé. Organizátormi projektu sú rôzne múzeá, galérie, knižnice, kultúrne centrá, ale aj skupiny nadšencov. Každoročné podujatia majú priaznivú odozvu médií, ktoré ich pravidelne monitorujú a prezentujú.

Najmä v prípade Noci literatúry ide o akciu, ktorá má potenciál byť realizovaná aj v menších

obciach. Prostredníctvom čítaní tak môžu miestni obyvatelia aj návštevníci spoznať zaujímavé zákutia obce a stretnúť sa s kvalitnou literatúrou. Takéto podujatie môže rozšíriť povedomie o histórii obce, zaujímavých osobnostiach, udalostiach a zároveň podporiť záujem o dobré knihy. A to nielen pre domáce obyvateľstvo, ale aj pre potenciálnych návštevníkov zo širšieho okolia.

Výhodou organizovania tohto typu akcií je skutočnosť, že sa konajú v jeden deň a s celoslovenskou kampaňou. Pripojiť sa preto nie je obzvlášť náročné.

<https://apsida.sk/c/1836/noc-kostolov-aj-na-slovensku-10-juna-2022>

<https://www.nmag.sk/>

Obec Bernolákovo / NKP Archeologické nálezisko Hrad Čeklís

Mnoho pamiatok a pamätihodností sa stalo oficiálnymi kultúrnymi pamiatkami aj z podnetu občanov. Aktivity dobrovoľníkov bývajú prínosom pre konkrétnu lokalitu a v neposlednom rade sa môžu stať aj prínosom pre obec. Ako príklad uvádzame obec Bernolákovo, kde sa v roku 2008 dobrovoľníkom z občianskeho združenia podarilo zaregistrovať a zachrániť pozostatky Hradu Čeklís a to aj napriek nezájmu vtedajšieho vedenia obce o túto lokalitu. Táto NKP je vo vlastníctve obce. Dnes prebieha na hrade už niekoľko rokov archeologický výskum a zo zanedbaného návršia sa postupne stáva jedna z výrazných dominánt obce s veľkým potenciálom v oblasti turizmu. Lokalita hradného návršia je posiatá kultúrnymi pamiatkami, v obci je registrovaných 13 kultúrnych pamiatok. V tesnom susedstve nájdete barokový kaštieľ s parkom a kaplnkou sv. Anny, Kostol sv. Štefana, ale aj Stĺp hanby (pranier) či morové stĺpy a aj už spomenutú zrúcaninu hradu Čeklís a technickú pamiatku - vodojem.

Obec plánuje rekonštrukciu objektu vodojemu a jeho prestavbu na vyhladkovú vežu, a keďže sa jej roky nedarí získať na jej obnovu externé finančné zdroje, rozhodla sa ísť do tejto rekonštrukcie z vlastných prostriedkov, no pod dozorom pamiatkového úradu. Priestor hradu Čeklís má perspektívu slúžiť aj ako amfiteáter či oddychovo-rekreačná zóna domácim obyvateľom, ale aj turistom, ktorí toto miesto postupne začínajú vyhľadávať. Do prác na úprave a údržbe príľahlých priestorov NKP sa naďalej zapájajú dobrovoľníci, dôležité je však

vedieť, že obec Bernolákovo má Hrad Čeklís už ako stabilnú položku vo svojom rozpočte. Bez spolupráce dobrovoľníkov, aktivistov a obce by sa projekt takéhoto rozsahu nikdy nepodarilo realizovať.

https://hradceklis.webnode.page/narodne-kulturne-pamiatky/newsbcm_423044/20/

<https://www.bernakovo.sk/organizacie/zdruzenie-hrad-ceklis/>

ZÁVER

Analytický výstup **Miestna kultúra a zvýšenie potenciálu je využitia na miestnej úrovni**, ktorý sa venuje téme samosprávnej kultúry, má slúžiť nielen ako zdroj informácií pre profesionálnych zamestnancov a volených predstaviteľov miest a obcí, ale zároveň aj ako inšpirácia pre ich ďalšiu prácu. V dokumente sme sa pokúsili vysvetliť význam kultúry pre udržateľný rozvoj miest a obcí. Ten nie je možný bez kvalitných zamestnancov a modernej kultúrnej infraštruktúry. Za podstatné považujeme dostatočné financovanie a legislatívne nastavenie fungovania samosprávnej kultúry. Opakovane sme sa venovali téme koncepčného plánovania kultúry a kreatívneho priemyslu, ktorú považujeme za kľúčovú pri rozvoji tohto odvetvia. Poukázali sme na spoločenský význam kultúry, ktorú nemožno považovať len za odvetvie venujúce sa zábave, ale práve naopak. Kultúra kultivuje spoločnosť, vytvára komunity, buduje spoločenskú zodpovednosť a identitu miest a obcí, pomáha k integrácii cudzincov a pochopeniu medzi majoritnou a minoritnou časťou obyvateľstva, prispieva k boju proti negatívnym javom v spoločnosti. Venovali sme sa kreatívnemu priemyslu, ktorého význam bude naďalej narastať a vytvárať nové pracovné miesta a príležitosti. V závere každej časti sme sa zhrnuli kľúčové témy a odporúčania autorov pre samosprávy.

Budeme radi, ak AV vyvolá diskusiu, prípadne bude dokumentom, ku ktorému sa budú starostovia/primátori, poslanci a verejnosť opakovanne vracieť a využívať čo i len jeho fragmenty pri svojom rozhodovaní a uvažovaní o rozvoji miest a obcí. Zároveň veríme, že otvorí širokú odbornú diskusiu o poslaní a úlohách samosprávnej kultúry v kontexte celého sektora a povedie k jej ďalšiemu skvalitneniu.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Literatúra:

1. KRYSTOŇ, M. 2006. Teoretické východiská andragogického skúmania voľného času dospelých. Vzdelávanie dospelých: časopis pre teóriu a prax výchovy a vzdelávania dospelých. Roč. 11, č. 3 (2006), s. 7-11. M, - Bratislava: Asociácia inštitúcií vzdelávania dospelých v SR, 2006. ISSN 1335-2350
2. KUČEROVÁ, K. 1976. Chorváti a Srbi v strednej Európe: k etnickým, hospodárskym a sociálnym otázkam v 16-17. storočí. Vyd. 1. Bratislava: Veda
3. KUVÍKOVA, H. - STEJSKA, J. 2014. Neziskové organizácie: teoretické a ekonomické súvislosti. Banská Bystrica: Belianum, 2014. ISBN 9788055707099
4. PEŠEK, T. - ŠKRABSKÝ, T. - NOVOSADOVÁ, M. - DOČEKALOVÁ, J.: Šlabikár neformálneho vzdelávania. Bratislava: YouthWatch, 2019. 198 s. ISBN 8978-80-973031-2-9
5. WEISOVÁ D. - BERNÁTOVÁ M. 2012. Strategické plánovanie samosprávy. Žilina: Municipalia, 2012, 181 s. ISBN 9788097120900 (brož.)

Právne predpisy:

6. Vyhláška č. 94/1958 Zb. Vyhláška ministra zahraničných vecí z 5. novembra 1958 o Dohovore na ochranu kultúrnych statkov za ozbrojeného konfliktu a Protokole k nemu. 30. 5. 2022. Dostupné na internete: <https://www.epi.sk/zzcr/1958-94>
7. Zákon č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (stavebný zákon) v znení neskorších predpisov, <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1976-50>
8. Zákon č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1990/369/20200501>
9. Zákon č. 68/1997 Z. z. o Matici slovenskej v znení neskorších predpisov. Dostupné na internete: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1997-68>
10. Zákon č. 302/2001 Z. z. o samospráve vyšších územných celkov (zákon o samosprávnych krajoch). Cit. 2020.9.30. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2001/302/20200409>

11. Zákon č. 416/2001 Z. z. o prechode niektorých pôsobností z orgánov štátnej správy na obce a vyššie územné celky. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2001/416/20140701>
12. Zákon č. 582/2004 Z. z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady. Dostupné na internete: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2004-582>
13. Zákon č. 447/2008 Z. z. o peňažných príspevkoch na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2008/447/>
14. Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov. Dostupné na internete: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2008-448>
15. Zákon č. 516/2008 Z. z. o audiovizuálnom fonde a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Dostupné na internete: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2008-516>
16. Zákon č. 539/2008 Z. z. Zákon o podpore regionálneho rozvoja <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2008-539#f3586148>
17. Zákon č. 284/2014 Z. z. o Fonde na podporu umenia a o zmene a doplnení zákona č. 434/2010 Z. z. o poskytovaní dotácií v pôsobnosti Ministerstva kultúry Slovenskej republiky v znení zákona č. 79/2013 Z. z. Dostupné na internete: <https://www.epi.sk/zz/2014-284>
18. Zákon č. 126/2015 Z. z. o knižniciach a o zmene a doplnení zákona č. 206/2009 Z. z. o múzeách a o galériách a o ochrane predmetov kultúrnej hodnoty a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov v znení zákona č. 38/2014 Z. z. Dostupné na internete: <https://www.epi.sk/zz/2015-126>
19. Zákon č. 189/2015 Z. z. o osvetovej činnosti. Dostupné na internete: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2015-189>

20. Zákon č. 138/2017 Z. z. o Fonde na podporu kultúry národnostných menšín v znení a doplnení niektorých zákonov. Dostupné na internete:
<https://www.zakonypreludi.sk/zz/2017-138>

Elektronické zdroje:

21. Asociácia kultúrnych inštitúcií miest a obcí Slovenska, Ing. Alfonz Kobielsky: Stanovisko asociácie k vývoju grantového programu kultúrnych poukazov na Slovensku. Dostupné na internete: <https://1akis.sk/index.php/stanovy/stanoviska-asociacie/stanovisko-akis-ku-grantovemu-programu-kulturnych-poukazov>
22. Authentic Slovakia. Dostupné na internete, <https://www.authenticlovakia.com/>
23. Culture statistics - Cultural Enterprises, 30. 5. 2022. Dostupné na internete https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Culture_statistics_-_cultural_enterprises.
24. Culture statistics - Cultural Employment, 30. 5. 2022. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Culture_statistics_-_cultural_employment.
25. Creative industry Košice. Kultúrny plán - Stratégia kultúry a kultúrnych odvetví mesta Košice na roky 2021 – 2027. 2021. ISBN 978-80-971515-9-
26. Creative Industry Košice, ktorá sa zaoberá podporou a rozvojom kultúry a kreatívneho priemyslu (KKP). 30. 5. 2022. Dostupné na internete: <https://www.cike.sk/svoje-mesto-si-musime-vytvorit-sami-co-si-o-buducnosti-mesta-mysli-7-osobnosti-kosickej-kultury/>
27. ČTV a ČRO: Generation what. Televízny program určený pre nové trendy v práci s mládežou. Dostupné na internete: <http://www.generation-what.cz/>
28. Dizajn ako znak identity mesta. Mestský dizajn súčasťou urbanizmu a priestorového plánovania. 20. 4. 2022 (Uzemneplany.sk) Dostupné na internete: <https://www.uzemneplany.sk/zakon/dizajn-ako-znak-identity-mesta-mestsky-dizajn-sucastou-urbanizmu-a-priestoroveho-planovania>

29. DOBROVODSKÝ, M. - VASILOVA, V. 2021. Situačná správa o domoch kultúry na Slovensku. NOC, 2021. Dostupné na internete: <https://www.nocka.sk/wp-content/uploads/2021/12/NOC-Pasportizacia-WEB.pdf>
30. Európsky parlament. Informačné listy o Európskej únii. Sociálny dialóg. Cit. 30.5.2022. Dostupné na internete: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/sk/sheet/58/socialny-dialog>
31. Európska komisia - Culture and creativity: Kultúra v mestách a regiónoch. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/culture/sk/policies/kultura-v-mestach-regionoch>
32. Ghilardi, Lia. Making the most of cultural and creative resources – The Mapping and Strategy Building Handbook for Creative Towns and Regions. 2017. 30. 5. 2022. Dostupné na internete <https://www.liaghilardi.com>
33. Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky: Návrh Vízie a stratégie rozvoja Slovenska do roku 2030 - dlhodobá stratégia udržateľného rozvoja Slovenskej republiky – Slovensko 2030 – nové znenie, r. 2020. Dostupné na internete: <https://www.mirri.gov.sk/wp-content/uploads/2021/01/SLOVENSKO-2030.pdf>
34. Ministerstvo kultúry: Nehmotné kultúrne dedičstvo a tradičná ľudová kultúra. Dostupné na internete: <https://www.culture.gov.sk/posobnost-ministerstva/kulturne-dedicstvo/nehmotne-kulturne-dedicstvo-kulturno-osvetova-cinnost/>
35. MRVA, M. – PTETSCH, D. – VOJTEKOVÁ, A. Kontinuálny sociologický výskum spotreby kultúry v Slovenskej republike - záverečná správa z výskumu. Dostupné na internete: https://www.nocka.sk/wp-content/uploads/2018/03/zaverecna-sprava-z-vyskumu-spotreby-kultury-2016_final.pdf
36. NP PKSD. Cit. 20.4.2022. Zdroj on-line: <https://www.ia.gov.sk/sk/narodne-projekty/narodny-projekt-podpora-kvality-socialneho-dialogu>
37. ORAVEC Laco, SOTNÍK Matej, Rozhovor: Šéfka bratislavskej kultúry: Plánovanie v kultúre je prejavom zodpovednosti, 9. februára 2021, Vydavateľ a sídlo redakcie mesačníka Kapitál a občianskeho združenia: KPTL – občianske združenie, registračné číslo: VVS/1-900/90-539

85. Dostupné na internete: <https://kapital-noviny.sk/sefka-bratislavskej-kultury-planovanie-v-kulture-je-prejavom-zodpovednosti/>
38. Post Bellum, 30.5. 2022 Dostupné na internete: <https://www.postbellum.sk/>
39. Registračný systém Audiovizuálneho fondu. 30.5.2022. Dostupné na internete: http://registracia.avf.sk/formular_statistiky.php?x_krok=2&x_id=9628
40. Revízia výdavkov na kultúru, priebežná správa , október 2019. 30. 5.2022. Dostupné na internete: https://www.mfsr.sk/files/archiv/17/revizia_kultura_priebezna.pdf
41. Ročný výkaz o kultúrno-výchovnej činnosti SR za rok 2019. Dostupné na internete: https://www.culture.gov.sk/wp-content/uploads/2020/12/KULT3-01_kult-osvet_cinnost_sumar_SR_2019.pdf
42. Satelitný účet cestovného ruchu v Slovenskej republike - informatívna správa december 2017. 30.5.2022. Dostupné na internete: https://slovak.statistics.sk/wps/wcm/connect/972d1bb9-daf7-41c0-ac3689e7023bc47a/Satelitny_ucet_cestovneho_ruchu_v_Slovenskej_republike.pdf?MOD=AJPERES&attachment=true&CACHE=NONE&CONTENTCACHE=NONE.
43. Situačná správa o domoch kultúry na Slovensku, NOC, 2021, NOC-Pasportizacia-WEB.pdf. 30. 5. 2022. Dostupné na internete: <https://www.nocka.sk/wp-content/uploads/2021/12/>
44. Slovensko SK, Kreativný priemysel. 30. 5.2022. Dostupné na: <https://www.slovensko.sk/sk/agendy/agenda/kreativny-priemysel/>
45. Stanica Žilina-Záriečie: O stanici. 30. 5.2022. Dostupné na internete: <https://www.stanica.sk/>
46. Stanovy Matice slovenskej. Dostupné na internete: <https://www.dmskomarno.sk/stanovy-matice-slovenskej/>
47. Stratégia rozvoja kultúry Slovenskej republiky na roky 2014 – 2020 Dostupné na internete: http://www.strategiakultury.sk/sites/default/files/STRATEGIA_ROZVOJA_KULTURY_SR_NA_ROKY_2014-2020.pdf?
48. Strategické dokumenty v oblasti kultúry BSK. 30. 5.2022. Dostupné na internete:

<https://bratislavskykraj.sk/urad-bsk/kultura/strategicke-dokumenty-v-oblasti-kultury-bsk/>

49. Štatistická ročenka - základné umelecké školy, CENTRUM VEDECKO-TECHNICKÝCH INFORMÁCIÍ SR, Podpora vedy, výskumu, vývoja, inovácií a vzdelávania. 30. 5. 2022. Dostupné na internete: https://www.cvtisr.sk/cvti-sr-vedecka-kniznica/informacie-o-skolstve/statistiky/statisticka-rocenka-publikacia/statisticka-rocenka-zakladne-umelecke-skoly.html?page_id=9592
50. Vláda SR. Programové vyhlásenie vlády SR na roky 2020-2024. Cit. 30.5.2022. Dostupné na internete: <https://www.omeiach.com/tlacove-spravy/17852-programove-vyhlasenie-vlady-2020-2024-cele-znenie>
51. Význam slova „kultúra“ v Krátkom slovníku slovenského jazyka. Dostupné na internete: <https://slovník.aktuality.sk/pravopis/kratky-slovník/?q=kult%C3%BAra>
52. Výtvarné diela v Banskej Bystrici. Dostupné na internete: <https://www.vytvarnedielabb.sk/>.
53. Podiel cestovného ruchu na HDP sa pohybuje okolo 2,6 %. 2019 In: TREND. 30. 5. 2022. Dostupné na internete: <https://www.trend.sk/spravy/podiel-cestovneho-ruchu-hdp-pohybuje-okolo-2-6>
54. ŠČUROKOVÁ, I.. 2019. Svoje mesto si musíme vytvoriť sami. Čo si o budúcnosti mesta myslí 7 osobností košickej kultúry, 16. septembra 2019 Interview. Dostupné na internete: <https://www.cike.sk/svoje-mesto-si-musime-vytvorit-sami-co-si-o-buducnosti-mesta-mysli-7-osobnosti-kosickej-kultury/>
55. ŠEDOVIČ, M. – HERGEZELOVÁ, M. 2018. Reflexie kultúry. Ako sú obyvatelia a obyvatelky Slovenska spokojní s dostupnosťou a kvalitou kultúrnych podujatí? Dostupné na internete: <https://www.nocka.sk/wp-content/uploads/2018/09/Analiza-vyskum-a-statistika-spokojnost.pdf>

PRÍLOHY

1. Ekonomické ukazovatele kultúrnej a osvetovej činnosti a zamestnanosť

Na analýzu ekonomických ukazovateľov, týkajúcich sa kultúry, sme použili ako verejne prístupný zdroj ročný výkaz KOČ za rok 2019. Išlo o posledný rok riadneho fungovania kultúry na Slovensku v predpandemickom období. Podľa toho výkazu sa KOČ v SR realizovala v 2127 objektoch. Z tohto počtu predstavovalo 1138 objektov kultúrne domy, kultúrne centrá a osvetové strediská. Ide o objekty vo vlastníctve subjektov, ktoré sa primárne využívajú na výkon KOČ a kultúru. Ďalších 657 objektov je vo vlastníctve samosprávy (obce), ale aj organizácií, ako je ÚĽUV či Matica slovenská. Tieto objekty sú využívané na KOČ na území obce alebo mesta, kde sa nachádzajú. Zvyšných 332 objektov je využívaných na výkon KOČ vo vlastníctve iného subjektu na území obce.

Na výkon KOČ na Slovensku je taktiež využívaných 1030 iných, na tento účel vytvorených priestorov na území obcí alebo v mieste, kde sídli kultúrno-osvetové zariadenie.

Štatistika sa týka 1157 jednotiek, ktoré v priebehu roka 2019 vykonávali KOČ a realizovali 26 595 podujatí. Zúčastnilo sa ich 1 571 470 osôb.

Tieto podujatia možno rozdeliť na skupiny:

- záujmová umelecká činnosť (11 232 podujatí),
- tradičná ľudová kultúra (4 228 podujatí),
- tradičné remeslá (4 224 podujatí),
- profesijné a občianske vzdelávanie (2140 podujatí),
- mimoumelecká záujmová činnosť (3124 podujatí),
- prevencia negatívnych spoločenských javov (723 podujatí),
- podpora rovnosti príležitostí (229 podujatí),
- a 4923 nekategorizovaných podujatí.

Realizovaných bolo aj 44 aktivít v súvislosti s ochranou nehmotného kultúrneho dedičstva (projekty, výskum, inventarizácia a pod.). Podľa výkazu bolo v roku 2019 vypracovaných 609 metodických materiálov, 310 publikácií, 1081 audiovizuálnych záznamov o KOČ a realizovaných 16 839 kultúrno-spoločenských podujatí.

Celkové príjmy spojené s kultúrno-osvetovou činnosťou kultúrnych inštitúcií tvorili v roku 2019 sumu 72 932 781 eur. Išlo o transfery zo štátneho rozpočtu, z rozpočtu obcí, VÚC, zdroje EÚ v sume 59 346 793 eur, výnosy z vlastnej činnosti tvorili 12 852 596 eur a ostatné príjmy 733 392 eur.

Štatistika jasne ukazuje, že najväčší podiel na financovaní kultúry mali transfery obcí a to vo výške 40 886 676 eur. Druhým najväčším sú transfery z VÚC a to vo výške 9 275 401 eur. Transfery zo štátneho rozpočtu tvorili 3 506 349 eur. Tuzemské granty predstavovali 2 624 663 eur a zahraničné granty 347 197 eur.

Celkové náklady spojené s kultúrno-osvetovou činnosťou za rok 2019 tvorili 70 978 896 eur.

Z toho mzdové náklady tvorili 20 778 684 eur, odvody 7 723 969 eur, spotreba materiálu, energií, prevádzková réžia vyšla na 19 952 333 eur, náklady na činnosť (odmena autorom, umelcom, dohody mimo pracovného pomeru, autorské, licenčné poplatky) tvorili sumu 16 016 088 eur. Ostatné výdavky predstavovali 3 928 526 eur. Kapitálové výdavky dosiahli sumu 6 917 324 eur.

Finančné prostriedky miest a obcí vynaložené na obnovu národných kultúrnych pamiatok

Celkové náklady predstavovali 8 729 173 eur. Podľa vlastníctva sa táto suma rozdeľuje nasledovne: náklady na NKP vo vlastníctve lokálnej samosprávy predstavovali 7 537 485 eur, náklady na NKP vo vlastníctve štátu 1 001 810 eur, náklady na NKP vo vlastníctve VÚC boli 1 500 eur, náklady na NKP vo vlastníctve cirkví dosiahli sumu 182 748 eur a náklady na obnovu NKP vo vlastníctve iných právnických osôb tvorili 5 630 eur.

Čo sa týka zamestnancov zabezpečujúcich KOČ, tak 16 734 pracovníkov robilo na plný úväzok, 1566 pracovalo na dohodu, 3498 bolo SZČO, 3051 osôb pracovalo na základe zmluvy o dielo, dobrovoľnícky zabezpečovalo KOČ 8223 osôb. Zo štatistického výkazu je možné zistiť aj priemernú hrubú mesačnú mzdu odborného zamestnanca v pracovnom pomere na plný úväzok, ide o sumu 1050 eur.

2. Nezisková organizácia poskytujúca všeobecne prospešné služby v miestnej kultúre

V texte AV boli definované aj viaceré problematické okruhy v oblasti kultúry a kreatívneho priemyslu na území miest a obcí. V súhrne ich možno popísať nasledovne:

- neexistencia stratégií v oblasti kultúry, ich priebežnej evaluácie,
- rôznorodosť právnych foriem organizácií miest a obcí v oblasti kultúry,
- nedostatok profesionálnych zamestnancov v oblasti kultúry v menších obciach,
- zmiešaný charakter činnosti niektorých kultúrnych organizácií a oddelení kultúry,
- neexistujúci systém sledovania metrick súvisiacich s ekonomickým profitom miest a obcí z kultúry,
- nízke povedomie o kreatívnom priemysle a jeho potenciálnom význame pre regióny, odsúvanie kultúry do pozície neefektívneho a neprospešného odvetvia s minimálnou prioritou pre samosprávy,
- nejasná úloha osvetových stredísk na území miest a obcí.

Viaceré identifikované problémy je možné riešiť tak, že samospráva, ktorá chce a dlhodobo plánuje realizovať kultúrne aktivity na svojom území, skôr alebo neskôr bude musieť svoje činnosti ekonomicky vyhodnocovať a zvažovať vhodné či vhodnejšie spôsoby fungovania kultúry. Preto sme sa rozhodli v tejto časti teoreticky načrtnúť možnosť vzniku mestskej/obecnej neziskovej organizácie, poskytujúcej všeobecne prospešné služby (ďalej NO). Išlo by o NO, ktorá v plnom rozsahu zabezpečuje pre mesto/obec celý manažment kultúry a kreatívneho priemyslu na danom území. Dôvodom zriadenia NO môžu byť práve vysoké náklady na prevádzku doterajších rozpočtových či príspevkových organizácií zriadených obcou /mestom, ktoré boli vyhodnotené ako príliš finančne/ekonomicky náročné. Najmä v posledných rokoch je aj v dôsledku pandémie COVID - 19 možné sledovať rušenie niektorých samostatných rozpočtových či príspevkových organizácií a ich presun do štruktúr úradov. Založenie NO je práve v týchto prípadoch alternatívna možnosť, ktorá je ale v podmienkach slovenských samospráv skôr výnimkou a je pomerne neznáma.

Uvádžame príklady vytvorenia NO. Veríme, že sa náš príspevok stane podnetom do odbornej diskusie o budúcnosti miestnej a regionálnej kultúry. Zdôrazňujeme ale, že prípadná realizácia, teda zriadenie NO, nie je viazané na žiadne rozhodnutie štátu. Ide vždy len a len o samostatné a slobodné rozhodnutie miestnej alebo aj regionálnej samosprávy. Pre takéto rozhodnutie na úrovni samosprávy je nevyhnuté poznať rozdiely vo fungovaní NO a rozpočtovej či príspevkovej organizácie. Z pohľadu legislatívy v súčasnosti neexistuje legislatívna prekážka na to, aby takéto inštitúcie v oblasti kultúry na úrovni lokálnej samosprávy vznikali. Ak sa mestá, obce a samosprávne kraje rozhodnú takúto formu organizácií v území založiť, išlo by o „reformu“ kultúry na úrovni samospráv.

Na čo by samosprávy pri zriaďovaní NO nemali zabudnúť a čo by mali vedieť:

Na úrovni samosprávy / Vytvorenie a presun kompetencií na NO:

- a. zakladateľom nemusí byť len samotné mesto, ale aj okolité obce v okolí a vyšší územný celok
- b. mestské úrady budú v tejto oblasti spravovať len agendu, ako je prijímanie oznamov o kultúrnych podujatiach a plniť povinnosti voči štátu v oblasti štatistického zisťovania v oblasti kultúry na území obce
- c. uzatvorenie zmlúv o užívaní majetku (kultúrnej infraštruktúry) NO a odovzdanie majetku do užívania (kultúrne domy, kiná, knižnice, amfiteátre a pod.)
- d. poskytnutie príspevku neziskovej organizácii na jej prevádzku a činnosť
- e. objednanie služieb od neziskovej organizácie zo strany samosprávy (organizácia vybraných aktivít a podujatí)

Na úrovni kraja

- a. reforma osvetových stredísk
 - 1) rušenie osvetových stredísk v okresných mestách - kvalitní zamestnanci budú mať možnosť uplatniť sa v NO, prípadne krajských osvetových strediskách a VÚC bude môcť investovať ušetrené prevádzkové prostriedky do osvetových stredísk na úrovni kraja

2) zachovanie a posilnenie krajských osvetových stredísk s hlavnými úlohami:

- metodická činnosť a zber dát o kultúre a kreatívnom priemysle na úrovni kraja
 - vzdelávanie profesionálov v kultúrnom manažmente a neprofesionálov v oblasti kultúry
 - organizácia krajských prehliadok neprofesionálneho umenia
 - aktívna spolupráca s NO na území VÚC
- b. presun ušetrených prostriedkov prostredníctvom účelovej dotácie na NO miest a obcí (napr. uzavretím dlhodobej zmluvy o zabezpečení špecifických úloh VÚC v oblasti osvetovej činnosti na území mesta a okolitých obcí prostredníctvom NO); týmto rozhodnutím by VÚC de facto nepriamo financoval osvetových pracovníkov na úrovni, ktorá je bližšie k cieľovej skupine osvetovej činnosti

Na úrovni štátu by bolo nevyhnutné vykonať:

- novelizáciu zákona 582/2004 Z. z. o miestnych daniach, aby mohlo dôjsť k vytvoreniu novej dobrovoľne uplatňovanej miestnej dane zo vstupného na kultúrne podujatia a zaviazaniu samospráv na použitie výberu tejto dane na financovanie NO (prípadne kultúry) v plnom rozsahu
- zaradenie NO ako oprávneného žiadateľa do všetkých relevantných dotačných programov MK SR, FPU, AVF, FPNM a iných a zároveň stanovenie povinnosti pre žiadateľov mať schválenú kultúrnu stratégiu
- zvýšenie štátneho príspevku do FPU s cieľom podpory aktivít novovzniknutých NO

Činnosť NO po zavedení uvedených zmien:

NO bude ukotvená vo viaczdrojovom financovaní, čo jej umožní lepší rozvoj.

Príjmami NO budú:

- dotácia zriaďovateľa/zriaďovateľov
- dotácia vyššieho územného celku
- dane zo vstupného na kultúrne podujatia v meste

- dotácie získané z externých zdrojov
- príjmy z vlastnej kultúrnej činnosti
- príjmy z prenájmu priestorov
- príjmy z inej podnikateľskej činnosti
- prípadne dotácia iných samospráv
- príjmy za objednané kultúrne služby vo verejnom záujme

NO bude vykonávať nasledovné činnosti:

- prípravu, realizáciu a odpočet kultúrnej politiky mesta v prospech svojho zriaďovateľa
- navrhovanie konkrétnych nástrojov a projektov rozvoja kreatívneho priemyslu na území mesta/obce (obcí)
- realizáciu kultúrnych aktivít na území mesta a zapojených obcí
- realizáciu iných aktivít v priestoroch, ktoré bude mať v užívaní od zriaďovateľa a ktoré budú v súlade s jej zakladacou listinou (vzdelávacie, spoločenské, ...)
- fundraising
- realizáciu aktivít na podporu kreatívneho priemyslu (zakladanie inkubátorov, coworkingových centier, ateliérov, štúdií a pod.)
- realizáciu aktivít na podporu rozvoja miestnej kultúry (poskytnutie priestorov pre nácvik súborov a jednotlivcov a ich vystupovanie)
- mimoškolské vzdelávanie detí a mládeže v oblasti kultúry a kreatívneho priemyslu
- podieľanie sa na vytváraní a produkcii kultúrnych aktivít iných organizátorov v regióne

Výhody zapojenia sa do NO pre menšie obce

Menšie obce spravidla nemajú k dispozícii dostatok prostriedkov na profesionalizáciu činností v kultúre. Ako vyplýva z prieskumu, ktorý bol súčasťou AV, tzv. malé obce často nemajú ani profesionálnych zamestnancov či komisie, ktoré sa venujú rozvoju kultúry na obecnej úrovni. V prípade reformy by tieto obce získali v NO partnera, schopného spolupracovať na realizácii ich vlastnej kultúrnej politiky a získavať na ňu aj externé zdroje, ako aj vzdelávať a vychovávať

nové kapacity v oblasti kultúry na území obce. Predpokladáme, že po dobre zrealizovanej reforme by v NO vzniklo jedno alebo viac pracovných miest zameraných výhradne na túto činnosť, čo by zároveň viedlo k zvýšeniu kvality jednotlivých projektov a kultúrnych aktivít na celom Slovensku. Vznikla by tak situácia, ktorá je v súčasnosti nepredstaviteľná, a to, že napr. pre 3 - 5 menších obcí by bol zamestnaný profesionálny zamestnanec, ktorý sa bude venovať čisto práci na kultúrnych aktivitách. Tento zamestnanec by mal k dispozícii profesionálnu, personálnu a technickú podporu zo zdrojov NO (napr. grafického dizajnéra, technikov, samotné technické zabezpečenie (ozvučenie, osvetlenie, pódium a pod.)). Zároveň by sa v NO vytvoril priestor na vznik nových pozícií, ako napr. práca s mládežou, a na vyššiu špecializáciu jednotlivých profesií, vrátane vzdelávania neprofesionálov.

Úloha samosprávnych krajov v reforme

Pri procese vzniku NO je dôležitá spolupráca obce/obcí so samosprávnym krajom. Samosprávny kraj v zmysle zákona č. 302/2001 Z. z. o samospráve vyšších územných celkov zabezpečuje tvorbu a plnenie programu sociálneho, ekonomického a kultúrneho rozvoja územia samosprávneho kraja, utvára aj podmienky na tvorbu, prezentáciu a rozvoj kultúrnych hodnôt a kultúrnych aktivít a stará sa o ochranu pamiatkového fondu. Zakladanie a prevádzka osvetových stredísk teda korešponduje s poslaním kraja, daným zákonom.

Skutočnosť je taká, že osvetové strediská by bez infraštruktúrnej a inej podpory miest a obcí nedokázali realizovať významnú časť svojich aktivít, obzvlášť rôznych prehliadok neprofesionálnej umeleckej tvorby. Činnosť osvetových stredísk a mestských domov kultúry sa neraz zdvojuje, čo nie je efektívne.

Po vzniku NO by sa situácia zmenila. Vyšší územný celok by prostredníctvom krajských osvetových stredísk realizoval a vyhlasoval aktivity v doterajšej štruktúre. NO by zabezpečovala propagáciu a spoluprácu na území, kde pôsobí, prípadne bude zabezpečovať realizáciu lokálnych prehliadok, vzdelávacích aktivít a pod. Na túto spoluprácu by vyšší územný celok poskytoval NO zriadeným lokálnou samosprávou dotácie. Dotácia pre NO by umožnila zamestnávať na tento účel špecialistov na osvetovú činnosť. V konečnom dôsledku by išlo o

efektívnejšie využívanie verejných zdrojov, ako aj aktívnejší prístup a koordináciu obcí v rámci regiónu. Samosprávny kraj by pritom jasne naplnil úlohu, ktorú má zo zákona. Samosprávny kraj by zároveň mohol (dokonca mal) byť spoluzakladateľom takejto NO. Samozrejme, vznik NO je možný aj bez existencie spolupráce s vyššími územnými celkami. Sme ale presvedčení, že reforma osvetových stredísk a prispôsobenie ich činnosti súčasnej dobe sú potrebné rovnako, ako reforma kultúry na miestnej úrovni.

3. Legislatívne prostredie a väzby na strategické dokumenty v oblasti kultúry

Základné právne normy, upravujúce kompetencie samosprávy v oblasti kultúry:

- Ústava Slovenskej republiky
- Zákon SNR č. 396/1990 Zb. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov
- Zákon č. 416/2001 Z. z. o prechode niektorých pôsobnosti z orgánov štátnej správy na obce a na vyššie územné celky v znení neskorších predpisov
- Zákon č. 302/2001 Z. z. o samospráve vyšších územných celkov (zákon o samosprávnych krajoch) v znení neskorších predpisov
- Zákon č. 575/2001 Z. z. o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy v znení neskorších predpisov
- Zákon č. 503/2001 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja v znení zákona č. 351/2004 Z. z.

Súvisiace právne normy:

- Zákon č. 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov
- Zákon č. 96/1991 Zb. o verejných kultúrnych podujatiach
- Zákon č. 523/2004 Z. z. o rozpočtových pravidlách verejnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov
- Zákon č. 25/2006 Z. z. o verejnom obstarávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- Zákon č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu , vyhláška MK SR č.253/2010 Z. z. ktorou sa vykonáva zákon č. 49/2010 o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov v znení vyhlášky č. 231/2014 Z. z.
- Zákon č. 185/2015 Z. z. - Autorský zákon
- Zákon č. 359/2002 Z. z. o archívoch, registratúrach a o doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov
- Zákon č. 126/2015 Z. z. o knižniciach a o zmene a doplnení zákona č. 206/2009 Z. z. o múzeách, galériách a o ochrane predmetov kultúrnej hodnoty
- Zákon č. 207/2009 Z. z. o podmienkach vývozu a dovozu predmetu kultúrnej

- hodnoty a o doplnení zákona č. 652/2004 Z. z. o orgánoch štátnej správy v colníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov
- Zákon č. 68/1997 Z. z. o Matici Slovenskej v znení neskorších predpisov,
 - Zákon č. 103/2014 Z. z. o divadelnej činnosti a hudobnej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov
 - Zákon č. 13/1993 Z. z. o umeleckých fondoch v znení neskorších predpisov
 - Zákon č. 284/2014 Z. z. o Fonde na podporu umenia a o zmene a doplnení zákona č. 434/2010 o poskytovaní dotácií v pôsobnosti MK SR v znení zákona č. 79/2013 Z. z.
 - Zákon č. 189/2015 Z. z. o kultúrno-osvetovej činnosti
 - Zákon č. 4/1958 Z. SNR o ľudovej umeleckej výrobe a umeleckých remeslách
 - Zákon č. 40/2015 Z. z. o audiovizii a o zmene a doplnení niektorých zákonov
 - Zákon č. 516/2008 o Audiovizuálnom fonde a o zmene a doplnení niektorých zákonov
 - Zákon č. 138/20017 Z. z. o Fonde na podporu kultúry národnostných menšín a o zmene a doplnení niektorých zákonov
 - Zákon č. 308/1991 z. z. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností v znení neskorších predpisov

Základné medzinárodné dohovory upravujúce rozvoj kultúry a ochranu jednotlivých súčastí kultúrneho dedičstva v SR:

- Dohovor o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva – UNESCO, Paríž, 1972 (Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 159/1991 Zb.)
- Dohovor o ochrane architektonického dedičstva Európy, Štrasburg, Rada Európy, február 1990 (Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 369/2001 Z. z.)
- Európsky dohovor o ochrane archeologického dedičstva, Rada Európy, Valletta 16. 1. 1992 (Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 344/2001 Z. z.)
- Dohovor na ochranu nemotného kultúrneho dedičstva (Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 375/2006 Z. z.)

- Dohovor o ochrane a podpore rozmanitosti kultúrnych prejavov, (Paríž, 2005), prijatý Slovenskou republikou 18. decembra 2006
- Deklarácia NR SR o ochrane kultúrneho dedičstva, ktorá bola prijatá uznesením NR SR č. 1292/2001.
- Európsky dohovor o krajine (Florenca, 2000), prijatý Slovenskou republikou 9. 8. 2005

Strategické dokumenty

- Stratégia rozvoja kultúry Slovenskej republiky na roky 2014-2020
- Stratégia rozvoja slovenského knihovníctva na roky 2015 -2020
- Konceptia starostlivosti o tradičnú ľudovú kultúru do roku 2020
- Stratégia rozvoja kreatívneho priemyslu v SR
- Stratégia rozvoja múzeí a galérií v Slovenskej republike do roku 2018
- Stratégia ochrany pamiatkového fondu na roky 2017-2022
- Stratégia rozvoja miestnej a regionálnej kultúry a kultúry národnostných menšín SR
- Konceptia starostlivosti o štátny jazyk Slovenskej republiky
- Opatrenia v oblasti štátneho jazyka

4. Kultúrne politiky štátu vo vzťahu k miestnej a regionálnej kultúre

Významnú úlohu pri kvantifikácii stavu kultúry na Slovensku mala štúdia „Revízia výdavkov na kultúru“, ktorú spracoval Inštitút kultúrnej politiky MK SR v roku 2020.⁷⁰ Okrem iného sa v nej uvádza nasledovné:

Participácia občanov Slovenska na kultúrnom živote je nižšia, ako je priemer EÚ. V roku 2015 navštívilo aspoň raz kultúrne podujatie (koncert, divadlo, kino, múzeum, galéria, knižnica a pod.) 59,7 % respondentov vo veku od 16 rokov. Európsky priemer je 63,7 %

Na Slovensku bolo na kultúru z verejných zdrojov v rokoch 2011-2017 vyčlenených 0,76 % HDP (1,83 % verejných výdavkov). Priemer krajín EÚ bol 0,73 % HDP (1,53% verejných výdavkov).

Viac na kultúru dáva Maďarsko - 1,72 % HDP / 3,56 % verejných výdavkov, Česko 0,96 % HDP / 2,31 % verejných výdavkov a menej Poľsko - 0,75 % HDP / 1,78 % verejných výdavkov.

60 % výdavkov na kultúru vynakladá ústredná štátna správa, samosprávy 40 %. Výdavky ministerstva kultúry v roku 2018 tvorili 302,2 mil. eur. Na politiku kultúrneho dedičstva bolo vyčlenených 79,1 mil. eur, na politiky podpory umenia 66,3 mil. eur a na dotačné schémy 53 mil. eur, na cirkevnú politiku 45,9 mil. eur, na audiovizuálnu a mediálnu politiku 43,3 mil. eur a na náklady služobného úradu 14,7 mil. eur.

Politika ochrany pamiatkového fondu

Politikou ochrany pamiatkového fondu je poznávať a chrániť kultúrne pamiatky a ich pamiatkový fond pre všetky generácie, podporovať kladný vzťah obyvateľstva ku kultúrnemu dedičstvu, zabezpečiť, aby sa pamiatky nenachádzali v narušenom alebo dezolátnom stavebnotechnickom stave a spoznávať a sprostredkovať pamiatkovú hodnotu formou pamiatkových výskumov a z nich tvorených dokumentácií.

70

<https://www.mfsr.sk/files/sk/financie/hodnota-za-peniaze/revizia-vydavkov/kultura/revizia-vydavkov-kulturu-final-20200714.pdf>

V súčasnosti je cca 25 % pamiatok v dezolátnom stave. Dlh voči pamiatkovému fondu je asi 5 mld. eur. Finančnú podporu zo strany štátu tvorí dotačný mechanizmus Ministerstva kultúry Obnovme si svoj dom. Výška podpory na jeden projekt predstavuje približne 15 000 eur a je oproti príspevkom z fondov EU (cca 1,5 mil. eur) alebo z Nórskeho finančného mechanizmu (cca 400 000 eur) zanedbateľná. Prostredníctvom fondov EÚ a Nórskeho finančného mechanizmu sa realizovala komplexná obnova veľmi obmedzeného počtu pamiatok. Program Obnovme si svoj dom slúži na čiastočné opravy, realizované v priebehu jedného roka na veľkom počte kultúrnych pamiatok.

Pre obce a mestá sú pamiatky zdrojom historickej hodnoty a potenciálu rozvoja, ich rozpočty však častokrát nie sú schopné realizovať nákladné rekonštrukcie historických objektov a ich systematickú údržbu.

Politika podpory múzeí a galérií

Cieľom politiky podpory múzeí a galérií je chrániť a prezentovať predmety kultúrnej hodnoty, ktoré majú trvalý význam a vypovedajú o vývoji spoločnosti a prírody, nadobúdať predmety kultúrnej hodnoty, evidovať, skúmať a chrániť ich podľa odborných zásad, prezentovať zbierkové predmety pre pochopenie súvislosti ich významu a zabezpečiť dostupnosť poznatkov o zbierkovom fonde pre širokú verejnosť.

Na Slovensku je evidovaných 119 zbierkotvorných inštitúcií, z toho 94 múzeí a 25 galérií. Múzeá realizujú svoju činnosť v 292 pobočkách, galérie v 40 pobočkách. Múzeá a galérie sú na 90 % v zriaďovateľskej pôsobnosti verejného sektoru, 10 % je v zriaďovateľskej pôsobnosti iných právnických osôb. Zbierky sú sprístupnené cez 648 expozícií po celom Slovensku. Od roku 2013 sú zbierky prístupné aj dištančne prostredníctvom online priestoru. Takto je v galériách prístupných 47 % zbierok a v múzeách 3,6 % zbierok.

Zdrojom hodnoty múzeí je konkrétny zbierkový predmet, ktorý pracovníci múzea zapísali do fondu ako hodný ochrany pre súčasné aj budúce generácie. Vo vlastníctve slovenských múzeí sú 2 milióny predmetov, ktoré sa skladajú zo 16 miliónov kusov, galériách je vyše 170 tisíc

predmetov. Celková hodnota predmetov podľa priemernej ceny nákupu sa odhaduje na 15 miliárd eur.

Počet múzeí a galérií na Slovensku je zrovnateľný s krajinami rovnakej veľkosti. Približne 15 % zbierkotvorných predmetov je v nevyhovujúcom stave, čo vytvára zbierkový dlh s odhadom 2,9 miliardy eur. Aj predmety vo vyhovujúcom stave sú ohrozené z dôvodu nevyhovujúceho stavu nehnuteľností, v ktorých sú uložené. 88 % štátnych depozitárov je v nevyhovujúcom stave. Štvrtina nehnuteľných národných kultúrnych pamiatok je v zlom a staticky narušenom stave. Podľa revízie je na ich obnovu potrebných 1,8 až 5,5 miliardy eur.

Je dôležité poznamenať, že aj keď najvýznamnejšie múzeá sú v správe štátu či krajov, podstatná časť z nich má zásadný vplyv na miestnu a regionálnu kultúru či kultúrny cestovný ruch. Príkladom môžu byť SNM – zámok Bojnice, SNM – zámok Betliar, SNM – Oravský hrad, Slovenské banské múzeum v Banskej Štiavnici a mnohé iné.

Politika podpory knižníc

Cieľom knižničnej politiky je zabezpečiť prístup k informačným zdrojom a službám, ktoré podporujú informovanosť, vzdelanosť a osobný rozvoj obyvateľov, nadobudnúť kvalitný knižničný fond na dostupných médiách podľa potrieb svojich čitateľov, poskytnúť moderné knižničné služby a komunitný priestor a zabezpečiť dostupnosť informačných zdrojov pre individuálne potreby čitateľa.

Na Slovensku je veľa malých knižníc. Je to dedičstvom obdobia bývalého Československa pred rokom 1989. Máme širokú sieť verejných knižníc. V počte verejných knižníc na stotisíc obyvateľov sme na siedmom mieste v rámci celej EÚ.

Z hľadiska dostupnosti knižničného fondu pre širokú verejnosť je najdôležitejšia sieť verejných knižníc v mestách a obciach (obecné, mestské, regionálne knižnice), ktoré sú v zriaďovateľskej pôsobnosti vyšších územných celkov, miest a obcí.

Najvyšší počet a obrát výpožičiek dosahujú práve mestské a regionálne knižnice. V priemere vypožičajú každú svoju knihu aspoň raz ročne. Tieto knižnice, ktoré tvoria 9,1 % celkovej siete

knižníc na Slovensku, realizujú 77,8 % všetkých výpožičiek. Naproti tomu obecné knižnice majú len nízky stupeň využitia svojho knižničného fondu. Vplyv má na to najmä niekoľko faktorov, medzi ktoré patrí obmedzený výber kníh pre čitateľov a absencia personálu, ktorý by asistoval čitateľom, neatraktívny knižný fond, nemoderné priestory a obmedzené otváracie hodiny.

Pre modernizáciu knižničného fondu, modernizáciu priestorov knižníc aj zatraktívnenie činnosti je možné využiť dotačný program FPU v podprograme 5.1, ktorý podporuje nákup knižničného fondu, podporu priestorov a usporadúvanie podujatí.

V koncepciách verejných knižníc sa prelína poskytovanie knižničných služieb s knižnicou ako priestorom pre usporadúvanie kultúrnych a vzdelávacích podujatí s miestnym alebo regionálnym významom.

Takéto aktivity sa v 90-tych rokoch etablovali predovšetkým v regionálnych knižniciach, lebo knižnice sa snažili získať návštevníka za každú cenu. Vznikli podujatia rôzneho charakteru, ako tancujeme s knihou, spievajme s knihou a pod. Tieto aktivity v mnohých prípadoch nie sú v súlade s poslaním knižníc podľa platnej legislatívy. Tento skutkový stav dospel až do takých rozmerov, že dochádza k prípadom potláčania a znevažovania, či dokonca aj rušenia osvetových kultúrnych inštitúcií zo strany odborov kultúry na VÚC, len aby sa dokázalo, že tieto vie nahradiť v plnom rozsahu regionálna knižnica. Takéto snahy môžeme pozorovať napr. v Prešovskom samosprávnom kraji. Pritom knižnice vôbec nedisponujú odborným personálom na takéto aktivity.

Politika podpory divadla

Cieľom divadelnej politiky je rozvíjať a šíriť divadelné umenie, vytvárať pozitívny vzťah širokej verejnosti k divadlu, vytvárať podmienky pre vznik rozmanitej ponuky divadelných diel, zabezpečiť dostupnosť divadelného umenia pre širokú verejnosť, udržiavať existujúce a oslovovať nové publikum prostredníctvom aktivít doma aj v zahraničí, viesť dokumentáciu a archiváciu divadelných aktivít.

Divadelnú infraštruktúru tvoria 4 štátne divadlá, 19 divadiel v zriaďovateľskej pôsobnosti VÚC

a 4 mestské divadlá. Na Slovensku pôsobí taktiež 55 nezávislých divadiel. Štátne divadlá produkujú finančne náročnú tvorbu, medzi ktoré patrí činohra, balet, opera, opereta a muzikál. Divadlá samospráv patria medzi činoherné, bábkové a tanečné divadlá.

Môžeme konštatovať, že výdavky štátnych divadiel majú rastúci trend. V peňažnom plnení to v štyroch divadlách zriadených štátom v roku 2018 celkovo znamenalo 41 miliónov eur. Horšia situácia je v divadelných inštitúciách v pôsobnosti samospráv, kde celkové výdavky v 23 divadlách dosahujú iba 50 % výdavkov štátnych divadiel. Priemerný výdavok jedného divadla v zriaďovateľskej pôsobnosti samosprávy je 1,1 milióna eur ročne.

V súčasnosti sa v plnej nahote prejavuje nedostatok kapitálových investícií do infraštruktúry divadiel. Výsledkom je zastaraná divadelná technika, v mnohých prípadoch v havarijnom stave, nedostatočná údržba technológií, nevyhnutná rekonštrukcia nehnuteľného majetku a pod.

Najrozmanitejšiu skupinu tvoria nezávislé divadlá. V roku 2017 boli celkové výdavky v tejto skupine 4,1 mil. eur. Sú to poväčšine divadlá zriadené ako občianske združenia. Patria sem divadlá, ktoré majú svoj stály divadelný priestor (Radošinské naivné divadlo, Divadlo L+S a pod.). Tieto divadlá majú pravidelné tržby aj značnú popularitu. Divadlá, ktoré nedisponujú vlastným priestorom, majú zložitejšiu situáciu. Ich príjmy z tržieb sú značne obmedzené. Hlavným príjmom sú dotačné schémy. V rokoch 2016-2018 bolo v rámci nezávislej divadelnej scény podporených v priemere 173 žiadostí v celkovej výške 1,4 milióna eur.

V zriadených divadlách bolo v tom istom čase v priemere podporených 6 žiadostí v celkovej priemernej výške 24,5 tisíca eur.

Napriek tomu, že rastie počet divadelných subjektov, ponuka divadelných predstavení nerastie proporcionálne. Taktiež tomu nezodpovedá nárast počtu návštevníkov divadelných predstavení. V porovnaní z Českou republikou naše divadlá pokrývajú menšiu časť výdavkov zo vstupného. V ČR je to 21 %, u nás 13 %.

Je potrebné spomenúť problém niektorých nezávislých divadiel, ktoré nemajú svoju stálu divadelnú scénu. Tieto získavajú zdroje pre svoju činnosť aj z programu ministerstva kultúry – Kultúrne poukazy. V tejto súvislosti upozorňujeme na problém a navrhujeme riešenie (pozri

prílohu *Grantový program kultúrnych poukazov*).

Politika podpory hudby

Cieľom politiky je rozvíjať a šíriť hudobné umenie a vytvárať pozitívny vzťah verejnosti k tomuto umeniu, vytvárať a rozvíjať predpoklady pre vznik kvalitných hudobných diel, zabezpečovať dostupnosť tohto umenia pre širokú verejnosť, prostredníctvom aktivít doma aj v zahraničí neustále rozširovať publikum, viesť dokumentáciu a archiváciu hudobných diel. Hudba je najrozšírenejšou aj najdostupnejšou formou kultúry. Hudobné koncerty, festivaly ročne navštívi cca 1,6 milióna divákov.

Štát zriaďuje profesionálne inštitúcie klasickej hudby a dotačne podporuje žánre, ktoré sa považujú za spoločensky významné, no finančne nerentabilné. V zriaďovateľskej pôsobnosti ministerstva kultúry sú tri profesionálne hudobné telesá: Slovenská filharmónia, Štátna filharmónia Košice a Štátny komorný orchester Žilina. Štátom dotované sú Symfonický orchester Slovenského rozhlasu a Detský zbor Slovenského rozhlasu. Ďalšie hudobné žánre, ale aj klasické nezriadené, sú podporované cez podprogramy dotačných fondov FPU a Kult minor. Jednotlivé projektové žiadosti podľa hudobných žánrov posudzujú odborné komisie. Celkové výdavky Ministerstva kultúry SR na politiku hudby sú pre zriadené, dotované inštitúcie a dotačné fondy 19,3 milióna eur.

Lokálnu dostupnosť všetkých hudobných žánrov zabezpečujú samosprávne kultúrne inštitúcie, súkromný a neziskový tretí sektor.

Politika podpory cirkví

Cieľom politiky je finančná podpora činnosti cirkví a náboženských spoločností pôsobiacich na území Slovenskej republiky. Sú podporované priamym príspevkom z kapitoly Ministerstva kultúry SR, aj prostredníctvom daňových úľav a účelových dotácií. Výška štátneho príspevku v roku 2019 dosiahla 47,7 milióna eur.

Výška štátneho príspevku bola do roku 2019 stanovená na základe zákona o štátnom rozpočte

na príslušný rok. Štátny príspevok bol použitý na platy duchovných a prevádzku ústredí. V roku 2020 sa zákonnou úpravou uvoľnila účelovosť príspevku a zaviedlo sa každoročne navýšenie. Štátny príspevok slúži na podporu a realizáciu rôznych bohoslužobných činností, výchovných, kultúrnych, charitatívnych aktivít, na prevádzkové náklady, na náklady súvisiace z činnosťou cirkvi v postavení zamestnávateľa.

Štátna podpora formou daňových úľav spočíva v nezdaňovaní príjmov z kostolných zbierok, cirkevných úkonov, darov členov cirkvi a taktiež v neplatení daní zo sakrálnych stavieb vo vlastníctve cirkvi.

Ďalší zdroj financovania tvoria kostolné finančné zbierky, dary veriacich, fyzických aj právnických osôb, výnosy z vlastnej činnosti a výnosy z majetku. Údaje o týchto príjmoch nie sú zverejňované.

Obnova pamiatok vo vlastníctve cirkví bola štátom podporená vo výške 6,5 milióna eur z programu „Obnovme si svoj dom“. Ide o 53 % celkovej alokácie programu. V majetku cirkví sa nachádza 26 % všetkých kultúrnych pamiatok a 93 % všetkých pamiatkových predmetov, uložených v sakrálnych stavbách (oltáre, liturgické predmety a pod.). Sakrálne stavby slúžia svojmu účelu, sú starostlivo udržiavané a preto sú celkovo v dobrom technickom stave. Na Slovensku máme evidovaných 18 cirkví a náboženských spoločností. Na základe sčítania obyvateľstva v roku 2021 sa prihlásila k príslušnosti k niektorej z cirkví 4 153 128 obyvateľov.

5. Miestna a regionálna kultúrna infraštruktúra

Miestna a regionálna kultúrna infraštruktúra je tvorená viacerými aktérmi. V prvom rade sú to mestá a obce, ktorých zariadenia majú dominantné postavenie. Sú to predovšetkým obecné kultúrne domy, obecné knižnice, mestské kultúrne strediská, mestské kultúrne centrá, mestské divadlá, knižnice a galérie. Nasledujú vyššie územné celky, ktoré sú zriaďovateľmi osvetových stredísk, múzeí, divadiel, knižníc a hvezdárni. Profesionálne a národné kultúrne inštitúcie sú v zriaďovateľskej pôsobnosti Ministerstva kultúry. Niektoré kultúrne inštitúcie v zriaďovateľskej pôsobnosti MK SR majú v regiónoch svoje organizačné zložky. Ich cieľom je vytváranie regionálnych partnerstiev organizácií riadených ministerstvom na miestnej a regionálnej úrovni. Ďalšími aktérmi sú súkromný sektor a tzv. neziskovky. V ich portfóliu sa nachádzajú hudobné kluby, súkromné galérie a ďalšie zariadenia.

Osobitnú kategóriu tvoria národné kultúrne pamiatky.

Tie sú taktiež v majetku štátu, vyšších územných celkov, miest a obcí, neziskových organizácií a súkromných osôb.

K 1. 1. 2020 Pamiatkový úrad SR evidoval 10 037 nehnuteľných národných kultúrnych pamiatok, 17 103 pamiatkových objektov, 15 206 hnuteľných národných kultúrnych pamiatok, a 35 488 pamiatkových predmetov.

Na základe „Výsledkov súpisu objektov kultúrnych domov a kultúrnych stredísk na Slovensku v roku 2005 pod názvom Kultúrne domy na Slovensku“ (NOC, autor Karol Čukan a kol.), vyplýva, že 92 % obcí na Slovensku má kultúrne domy, ktorých je celkom 2615. Až 95 % (2484 objektov) je vo vlastníctve orgánov samosprávy. Z uvedeného počtu kultúrnych domov bolo 75 % (1960 objektov) postavených v rokoch 1950-1989 (čiže ich vek sa pohybuje v rozmedzí 30-65 rokov), necelých 20 % (523 objektov) bolo postavených pred rokom 1950, a len 5 % (130 objektov) objektov je nových, postavených po roku 1989.

Väčšinová miestna a regionálna kultúra sa realizuje v mestách a obciach po celom Slovensku. Miestna kultúra je základom celoštátnej kultúry. Slovensko má 2927 obcí a miest, kde žije 5 427 917 občanov, z ktorých veľké množstvo od detí, cez mládež až po dôchodcov pôsobí v rôznych záujmovo-umeleckých telesách, skupinách, súboroch, voľnočasových zoskupeniach a

záujmových združeniach, v ktorých sa rodia aj budúci profesionálni umelci. S týmito aktívnymi občanmi by mali pracovať profesionálni lektori (pedagógovia) ako zamestnanci kultúrnych inštitúcií, ktorých by mal financovať štát. Neoddeliteľnou súčasťou celého dobre fungujúceho systému je vytvorenie vhodných podmienok pre prezentáciu profesionálneho umenia v miestnych kultúrnych domoch (kultúrne prostredie, adekvátne javisková technika, šatne, hľadisko atď.) .

Samospráva momentálne s ťažkosťami zabezpečuje prevádzkovú réžiu kultúrnych objektov (svetlo, teplo, revízie, platy technického personálu, kultúrno-osvetovú činnosť,...), bez vízie tak potrebných strategických investícií. Z vlastných zdrojov nie je samospráva schopná realizovať zásadnú a rýchlu modernizáciu objektov a ich vnútorného vybavenia, nakoľko sa jedná o špecifické objekty, náročné na financie.

V mnohých DK sa urobili kozmetické úpravy typu výmeny okien, opravy fasády, interiérových úprav bez zohľadnenia elementárnych pravidiel elektroakustiky, bez adekvátnej zvukovej a svetelnej techniky. Väčšina kultúrnych domov má problémy aj s odstraňovaním zistených revíznych závad.

Za danej situácie je jedným z možných riešení v Operačnom programe IROP Program kreatívneho priemyslu tak, aby oprávnenými žiadateľmi boli mestá a obce na celom Slovensku. Vo väčšine miest a obcí Slovenska je dom kultúry jediným kultúrnym a spoločenským zariadením. V každom meste a obci máme domy kultúry (čo sú v prenesenom význame kreatívne centrá) v majetku samosprávy, ktoré čakajú na svoju obnovu.

Týmto krokom by sa domy kultúry obsahovo transformovali na domy kultúry ako kreatívne centrá, teda moderné kultúrno-spoločensko-osvetové stánky, ktoré by zastrešovali voľnočasové a umelecké aktivity pre všetky vekové kategórie občanov.

Vytvorí sa tak štandardné podmienky pre reprodukovanie umeleckých programov profesionálnych telies a hlavne optimálne podmienky pre pôsobenie miestnych záujmových a umeleckých telies, čím sa výrazne skvalitní ich umelecká produkcia a motivácia pre ich ďalší umelecký rast. Vzniknú výtvarné a umelecké dielne pre deti, mládež a seniorov v rámci záujmovo-umeleckej činnosti. Je vhodné v rámci podmienok výzvy stanoviť tzv. etalóny, napr.

na základe počtu obyvateľov v danej samospráve. Máme tým na mysli bežné štandardy pre javiskovú techniku, šatne pre účinkujúcich, hľadisko, inštalované technológie (svetlo, zvuk, ...).

6. Grantový program kultúrnych poukazov – história, súčasnosť, nedostatky, navrhované riešenie. AKIS (autorský text: Alfonz Kobielsky)

História vývoja grantového Programu kultúrnych poukazov

Program kultúrnych poukazov bol po prvýkrát zaradený do grantového systému Ministerstva kultúry Slovenskej republiky na podnet ministra kultúry Františka Tótha v roku 2006. Takýto spôsob kupónovej distribúcie štátnych finančných prostriedkov mali už niekoľko rokov v okolitých krajinách. „Ak v grantovom projekte rozhoduje nejaký úradník o tom, kam pôjdu peniaze, v tomto novom systéme rozhoduje dieťa, žiak,“ uviedol František Tóth.

Ministerstvo malo k dispozícii 200 miliónov korún. Školy si mohli vyberať rôzne kultúrne podujatia, návštevy múzeí, galérií, do ktorých pôjdu so svojimi žiakmi. „Nie je to však obmedzené iba na školu. Takisto môžu žiaci poukaz použiť, ak idú niekam s rodičmi,“ vysvetlil minister. Poukaz platil počas celého roka a mal hodnotu dvesto korún. Cieľom celého projektu bolo vybudovať vzťah ku kultúre už od detstva. Podľa ministra len desať percent detí v súčasnosti navštevuje kultúrne podujatia. „Chceme, aby inštitúcie prišli sami s ponukami. Je to spôsob ako ich vyburcovať k vyššej aktivite. Napríklad môžu zabezpečiť pre študentov dopravu,“ doplnil F. Tóth. Do projektu sa mohli zapojiť všetky základné a stredné školy. „Všetko je na komunikácii učiteľa a rodiča, čo urobia s poukazmi. Očakávame, že projekt bude úspešný,“ skonštatoval.

Dotácia bola poskytovaná v súlade s Výnosom Ministerstva kultúry Slovenskej republiky o poskytovaní dotácií v pôsobnosti Ministerstva kultúry Slovenskej republiky č. MK–12947/05–110/30493 zo 16. novembra 2005.

Účastníkmi grantového programu boli obce a VÚC ako zriaďovatelia kultúrnych inštitúcií, samostatné kultúrne inštitúcie, pokiaľ nie sú zriadené obcou alebo VÚC a zriaďovatelia základných a stredných škôl.

Grantový program Kultúrne poukazy bol určený pre žiakov základných a stredných škôl a pre pedagogických zamestnancov týchto škôl, ktorým sa umožnil prístup do divadiel, múzeí,

galérií, knižníc a niektorých ďalších kultúrnych inštitúcií poskytujúcich kultúrne podujatia a aktivity aj prostredníctvom štátom dotovaných kultúrnych poukazov.

Cieľom projektu bolo sprístupnenie kultúrnych hodnôt a poskytnutie kultúrnych aktivít a služieb žiakom základných a stredných škôl a ich pedagógom prostredníctvom kultúrnych inštitúcií, ktoré sa jednotlivo alebo prostredníctvom svojho zriaďovateľa do projektu prihlásili a predpísaným spôsobom sa do projektu zaregistrovali. Kultúrna inštitúcia umožnila žiakom a ich pedagógom použiť celý kultúrny poukaz (v hodnote 200,- Sk) alebo niektorý jeho blok (v hodnote 50,- Sk) na zaplatenie vstupného prípadne zápisného (napríklad do knižnice). Kultúrny poukaz alebo jeho bloky prevzala inštitúcia ako platidlo v príslušnej hodnote.

Účelom grantového programu bolo vytváranie podmienok na:

- podporu vzťahu detí, mládeže a ich učiteľov ku kultúrnym hodnotám
- vytváranie podmienok pre aktívnu účasť kultúrnych inštitúcií vo výchove a vzdelávaní školskej mládeže,
- podporu konkurencie medzi kultúrnymi inštitúciami s cieľom zvýšenia kvality ich činnosti,
- podporu adresnosti a prehľadnosti štátnej dotácie kultúrnym inštitúciám na základe reálneho záujmu občanov o ich služby,
- prehľad záujmu detí a mládeže o kultúru a monitorovanie návštevnosti kultúrnych inštitúcií touto vekovou kategóriou.

Program Kultúrne poukazy bol členený na štyri podprogramy, v ktorých možno požadovať dotáciu:

- Poukážkový systém podpory prístupu žiakov a učiteľov základných a stredných škôl s vyučovacím jazykom slovenským ku kultúrnym hodnotám,
- Poukážkový systém podpory prístupu žiakov a učiteľov základných a stredných škôl ku kultúrnym hodnotám - vyučovacím jazyk neurčený,
- Poukážkový systém podpory prístupu žiakov a učiteľov základných a stredných škôl s vyučovacím jazykom národnostnej menšiny ku kultúrnym hodnotám,
- Poukážkový systém podpory prístupu žiakov a učiteľov základných a stredných škôl ku

kultúrnym hodnotám - kultúrne inštitúcie.

V rámci grantového programu Kultúrne poukazy bolo možné poskytnúť dotáciu na realizáciu projektu:

- obci, ktorá je zriaďovateľom kultúrnej inštitúcie,
- samosprávnemu kraju, ktorý je zriaďovateľom kultúrnej inštitúcie,
- inej právnickej osobe alebo fyzickej osobe (v súlade s § 2 ods. 1 výnosu), ktorá je oprávnená poskytovať kultúrne aktivity a služby.

V rámci grantového programu Kultúrne poukazy bolo možné poskytnúť dotáciu na administráciu kultúrnych poukazov (5,- Sk na kultúrny poukaz):

- obci, ktorá je zriaďovateľom základnej školy,
- samosprávnemu kraju, ktorý je zriaďovateľom strednej školy a učilišta,
- štátom uznanej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti, ktorá je zriaďovateľom cirkevnej základnej školy alebo cirkevnej strednej školy,
- inej právnickej osobe alebo fyzickej osobe (v súlade s § 2 ods. 1 výnosu), ktorá je zriaďovateľom súkromnej základnej školy alebo súkromnej strednej školy.

Dotácie na administráciu kultúrnych poukazov pre žiakov a pedagógov špeciálnych základných škôl, špeciálnych stredných škôl, praktických škôl, odborných učilíšť a škôl, v ktorých sa výchova a vzdelávanie uskutočňuje v cudzom jazyku (bilingválne školy), ktorých zriaďovateľom je krajský školský úrad, a dotácie na realizáciu projektu v prípade kultúrnych inštitúcií, ktorých zriaďovateľom je ministerstvo kultúry a ktoré sa do projektu prihlásili a predpísaným spôsobom sa do projektu zaregistrovali, boli riešené osobitným spôsobom.

Dotácia na administráciu kultúrnych poukazov, ktorú získal žiadateľ – zriaďovateľ základných a stredných škôl, sa využila predovšetkým na náklady súvisiace s dotlačou identifikačných údajov na kultúrne poukazy pomocou špeciálneho softvéru. Tlačivá kultúrnych poukazov s ochrannými prvkami proti zneužitiu dodalo školám ministerstvo podľa počtu prihlásených a zaregistrovaných žiakov a pedagógov s 10 % rezervou tlačív.

Dotácia na realizáciu projektu, ktorú získal žiadateľ – zriaďovateľ kultúrnej inštitúcie, sa použila na úhradu nákladov kultúrnych inštitúcií, spojených s poskytovaním kultúrnych aktivít a služieb pre držiteľov kultúrnych poukazov, vo výške podľa počtu získaných blokov kultúrnych poukazov. Výnimočný bol tento grantový systém v tom, že iba v roku 2006 bolo možné celý kultúrny poukaz, teda všetky štyri bloky po 50 Sk, použiť na filmové predstavenie. V roku 2007 tento grantový systém vyhlásený nebol.

K zmene došlo v roku 2008.

Kultúrny poukaz bol finančný poukaz v hodnote 150 Sk, zložený so šiestich blokov po 25 Sk, ktorý platil jeden kalendárny rok. Kultúrny poukaz predstavoval osobitný ročný príspevok štátu na konkrétny rok pre žiaka a pedagóga zamestnaného na plný pracovný úväzok základnej školy alebo strednej školy, ktorý bolo možné využiť na návštevu kultúrnych podujatí.

Bolo možné ho použiť na uhradenie vstupného napr. v divadlách, galériách, múzeách, kultúrnych strediskách alebo na uhradenie iných účastníckych poplatkov a služieb (napr. zaplatarenie zápisného do knižnice).

Kultúrne poukazy sa distribuovali prostredníctvom základných a stredných škôl. Žiak a pedagogický zamestnanec ich získal len vtedy, ak sa škola prostredníctvom svojho zriaďovateľa zaregistrovala do programu a zriaďovateľ školy predložil na MK SR v stanovenom termíne žiadosť o registráciu do grantového systému MK SR v roku 2008 v programe Kultúrne poukazy 2008 v rámci grantového programu 9.1 - Poukážkový systém podpory prístupu žiakov a učiteľov základných a stredných škôl ku kultúrnym hodnotám - zriaďovatelia škôl.

Každý žiak a pedagóg školy, ktorá bola zapojená do programu Kultúrne poukazy 2008, dostal jeden blok kultúrnych poukazov v hodnote 150 Sk.

Kultúrna inštitúcia umožnila žiakom a pedagógom na zaplatarenie vstupného príp. iného účastníckeho poplatku použiť ľubovoľný počet kultúrnych poukazov, prináležiacich konkrétnemu žiakovi alebo pedagógovi podľa výšky uhrádzanej sumy.

Päť zo šiestich poukazov mohol žiak alebo pedagóg použiť na ľubovoľné kultúrne podujatie

okrem filmového predstavenia.

Jeden zo šiestich poukazov mohol žiak alebo pedagóg použiť na filmové predstavenie alebo iné ľubovoľné kultúrne podujatie. Takýto poukaz bol od ostatných poukazov farebne odlišený so špecifickým kódom.

V prípade filmových predstavení mohla kultúrna inštitúcia prijať a do systému nahlasovať len spomínaný typ poukazu.

Kultúrne poukazy mohli žiaci a pedagógovia uplatniť v rôznych kultúrnych inštitúciách, ktoré sa zapojili do tohto programu a poskytovali kultúrne služby, a to:

Kultúrne inštitúcie v pôsobnosti obcí (mestské divadlá, mestské knižnice, mestské kultúrne strediská, mestské múzeá a pod.),

Kultúrne inštitúcie v pôsobnosti VÚC (divadlá, bábkové divadlá, štúdiá tanca, galérie, múzeá, hvezdárne, osvetové strediská, knižnice a pod.),

Štátne inštitúcie, kde zriaďovateľom je ministerstvo kultúry SR (Divadelný ústav Bratislava (ďalej len „BA“), Divadlo Nová scéna BA, Hudobné centrum BA, Literárne informačné centrum BA, Maďarský umelecký súbor Mladé srdcia – Ifjú Szívek BA, Medzinárodný dom umenia pre deti Bibiana BA, Múzeum SNP Banská Bystrica, NOC Bratislava, Slovenská filharmónia BA, Slovenská knižnica pre nevidiacich Levoča, Slovenská národná galéria BA, Slovenská národná knižnica Martin, Slovenská ústredná hvezdáreň Komárno, Slovenské centrum dizajnu BA, Slovenské národné divadlo BA, Slovenské národné múzeum BA, Slovenské technické múzeum Košice, Slovenský filmový ústav, Slovenský ľudový umelecký kolektív BA - SĽUK, Štátna filharmónia Košice, Štátna opera Banská Bystrica, Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici, Štátna vedecká knižnica v Košiciach, Štátna vedecká knižnica v Prešove, Štátne divadlo Košice, Štátny komorný orchester Žilina, Umelecký súbor Lúčna, Univerzitná knižnica v Bratislave, Ústredie ľudovej umeleckej tvorby BA - ÚĽUV),

Neštátne kultúrne inštitúcie – súkromné divadlá, galérie, múzeá, taktiež združenia, organizácie, právnické a fyzické osoby poskytujúce kultúrne podujatia alebo služby

a pod.

Kultúrny poukaz dostal konkrétny žiak alebo pedagóg zamestnaný na plný pracovný úväzok základnej alebo strednej školy na svoje meno, a tým sa stal jeho majiteľom.

Kultúrne poukazy boli určené žiakom a pedagógom a tí rozhodli o účele ich použitia.

Každý kultúrny poukaz mal jedinečné číslo, na základe ktorého bol identifikovateľný a obsahoval identifikačné údaje školy a žiaka alebo pedagóga. Kultúrny poukaz bol neprenosný. Vo chvíli, keď žiak alebo pedagóg použil poukaz na zaplatenie vstupného alebo iného účastníckeho poplatku, majiteľom poukazu sa stala kultúrna inštitúcia.

Oproti roku 2006 bolo v roku 2008 možné na kultúrne podujatia, ktoré sa uskutočnili v mesiacoch november a december 2008, kultúrnymi inštitúciami vyberať poukazy vopred.

V roku 2009 sa opäť zmenila hodnota kultúrneho poukazu.

Tentokrát sa blok poukazov o hodnote 6 eur sa skladal so šiestich poukazov, každý v hodnote jedného eura. V ostatnom zostali podmienky nezmenené.

V rokoch 2010 , 2011 a 2012 zostala hodnota poukazov nezmenená.

Po predošlých skúsenostiach nastala v roku 2012 zmena v tom, ako škola naloží s poukazom žiaka.

7. Kultúra a osoby so zdravotným znevýhodnením

Dostupnosť kultúry pre osoby so zdravotným znevýhodnením nemôžeme vnímať len prostredníctvom ich potrieb a teda ich možnosti prístupu ku kultúre. Osoby so zdravotným znevýhodnením, ale aj osoby sociálne znevýhodnené bývajú aj aktívnymi tvorcami kultúry. Pri svojich aktivitách nevyhnutne potrebujú pomoc a to zo strany profesionálnych pracovníkov (aj umelcov), ako aj dobrovoľníkov. Ich činnosť je podporovaná zo strany štátu, ale aj lokálnych a regionálnych samospráv. Ako príklad uvedieme niektoré súčasné aj nedávne aktivity.

Občianske združenie ArtEst / Sociálne divadlo Hopi hope

OZ ArtEst - polyestetické vzdelávanie pre deti sa venuje od roku 2005 hendikepovanej mládeži, pôvodne išlo o neformálne vzdelávanie mentálne hendikepovaných mladých ľudí v oblasti výtvarnej, hudobnej, literárno-dramatickej a tanečno-pohybovej výchovy, ktorí v tom čase nemali možnosť vzdelávať sa v bežných umeleckých školách. V roku 2012 toto združenie založilo Sociálne divadlo Hopi hope. Súbor sa venuje divadlu, tancu, spevu a performance aktivitám. V priebehu rokov 2009 až 2018 sa súbor zúčastnil viacerých projektov, spojených s vystupovaním. Organizácia je podporovaná lokálnou aj regionálnou samosprávou. V každodennom živote dokazuje, že hendikepovaní ľudia vedia nájsť zmysel života aj oblasti umenia.

<https://artest-zdruzenie.webnode.sk/nase-piva/>

Divadlo - Duhadlo a Materské centrum Hojana v Ružinove

Ďalším príkladom dobrej praxe a inšpiráciou môže byť aj Divadlo – Duhadlo, pôsobiace pri Materskom centre Hojana v Bratislave. Vzniklo v roku 2006 ako tvorivý priestor pre deti s mentálnym znevýhodnením ako aktivita Spoločnosti Downovho syndrómu na Slovensku.

Združenie UP - Down syndrom poskytuje viaceré aktivity pre rodiny detí s týmto druhom znevýhodnenia, samotné divadlo sa venuje tomu, ako zážitkovou formou dramatickej výchovy a dramaterapie nájsť a rozvíjať zručnosti svojich členov a prispievať k integrácii a inklúzii aj v oblasti umenia. <https://www.up-down.sk/divadlo-duhadlo/>

Divadlo bez domova

Divadlo bez domova je spojené s činnosťou občianskeho združenia Proti prúdu, ktoré zastrešuje pouličných predajcov časopisu Nota bene a organizuje aj voľnočasové aktivity pre ľudí bez domova – divadelné a výtvarné dielne. V priebehu rokov tak vzniklo niekoľko divadelných projektov, ktoré sa stretli s veľkou odozvou verejnosti. V roku 2006 bolo založené samostatné občianske združenie, ktorému v úvode poskytol pomoc Divadelný ústav. Vystúpenia Divadla bez domova bývajú aj súčasťou Medzinárodného festivalu bezdomoveckých divadiel ERRO. Aktuálne ja produkcia divadla súčasťou kultúrnej ponuky BSK. Členmi súboru sú okrem ľudí bez domova aj študenti, sociálni pracovníci a dobrovoľníci. Divadlo v roku 2012 získalo stabilný priestor, sídli v Piszatoryho paláci v Bratislave.

<http://www.divadlobezdomova.sk/divadlobezdomova/WELCOME.htm>

<https://bratislavskykraj.sk/tag/divadlo-bez-domova/>

Divadlo z pasáže / Banská Bystrica

Idé o mestské komunitné divadlo, ktoré história siaha až do roku 1995. Divadlo je spojené s činnosťou Denného centra. Je to inkluzívne divadlo, kde dochádza k spojeniu umenia, vzdelávania a sociálnej pomoci. Usiluje sa o zapojenie ľudí s mentálnym postihnutím do celého tvorivého procesu. Súbor vytvoril viac ako 30 inscenácií, natočil aj celovečerný hraný film a niekoľko dokumentov. Vidieť ho mohli účastníci medzinárodných festivalov, divadelných prehliadok a workshopov na Slovensku a vo svete.

<https://www.divadlozpasaze.sk/o-divadle/>

Tanec na vozíku/ Tanečný súbor Ellegance Košice

Tanec na vozíku je už niekoľko rokov paraolympijským športom, ale súčasne predstavuje aktivitu hodnú nasledovania v oblasti inklúzie osôb so zdravotným znevýhodnením, úzko späté s kultúrou. V Tanečnom klube Ellegance z Košíc sa tancu na vozíku venujú už niekoľko rokov, klub má vo svojich radoch reprezentantov Slovenska, ktorí sú úspešní na európskych či

svetových súťažiach. Hoci ide o športovú disciplínu, je nesporné, že vystúpenia spĺňajú kritériá umeleckého vystúpenia s prvkami spoločenského tanca, pričom jeden z tanečných partnerov je na vozíku a druhý chodiaci. Tento druh tanca v sebe spája šport s umeleckým predstavením sprevádzaným hudbou, ide o umelecké choreografie plné elegancie, vytrvalosti a zdatnosti tanečníkov, ktorí sa tejto disciplíne venujú

<http://ellegance.sk/tancovanie-na-voziku/tanec-na-voziku/>

<https://www.spig.sk/tanecny-klub-ellegance/>

Oskar bez bariér a ZMOS

Združenie miest a obcí Slovenska v rokoch 2004 až 2019 organizovalo podujatie Oskar bez bariér, išlo o 15 ročníkov súťaže so symbolickým a morálnym ocenením práce samospráv, ktoré sa v praktickom živote podujali búrať bariéry tak architektonické, ako aj ľudské. Vyhodnotenie súťaže bolo dlhé roky sprievodným podujatím Snemu ZMOS. Od roku 2015 sa ocenenia delili na dve kategórie a to na sídla do 5000 a nad 5000 obyvateľov. O roku 2017 boli podmienky súťaže otvorené a členské obce a mestá ZMOS mohli nominovať do súťaže nielen dlhodobý projekt, ale aj jednorazovú aktivitu z oblasti sociálnej práce na komunálnej úrovni, týkajúcu sa sociálnych služieb, opatrení sociálnoprávnej ochrany, podpory komunitnej práce či terénnej sociálnej práce. Víťaz obdržal pozlátenú bronzovú sošku, dielo akademického sochára Rastislava Trizmu.

Rokom 2019 táto súťaž skončila, radi by sme na tomto mieste pripomenuli víťazov súťaže Oskar bez bariér z jednotlivých ročníkov ako poďakovanie všetkým samosprávam, ktoré sa do súťaže zapojili a myšlienku potreby odstraňovania bariér nielen architektonických, ale najmä ľudských preniesli do praxe.

Finalisti a ocenené samosprávy počas 15 ročníkov súťaže Oskar bez bariér, ktorú organizoval ZMOS:

15. ročník - ocenenie za rok 2018 získali obec Rakovnica a mesto Zvolen

Finalisti v kategórii mesta: Prešov, Zvolen, Dolný Kubín, Nitra

Finalisti v kategórii obce: Rakovnica

Súčasťou oceňovania bol aj humanitný čin roka, za ktorý bola udelená cena predsedu ZMOS Dobrovoľnej požiarnej ochrany SR a Hasičskému a záchranému zboru Slovenskej republiky.

14. ročník - ocenenie za rok 2017 získali: mestská časť Bratislava – Staré Mesto a obec Lenka
Finalisti v kategórii mestá: Bratislava – Staré Mesto, Banská Bystrica, Handlová, Krompachy
Finalisti v kategórii obce: Lenka a Lehota pod Vtáčnikom

13. ročník – ocenenie za rok 2016 získali: mesto Jelšava a obec Janova Lehota
Finalisti v kategórii mestá: Brezno, Jelšava, Nitra
Finalisti v kategórii obce: Janova Lehota a Lenartov

12. ročník - ocenenie za rok 2015 získali: mesto Liptovský Mikuláš a obec Rohožník
Finalisti v kategórii mestá: Nové Zámky, Liptovský Mikuláš, Revúca
Finalisti v kategórii obce: Spišský Hrhov, Lipová, Rohožník

11. ročník - ocenenie za rok 2014 získala: obec Horná Maríková
Finalisti: Žilina, Banská Bystrica, mikroregión Pridunajsko, Horná Maríková, Stakčínka Rostoka

10. ročník - ocenenie za rok 2013 získala: mestská časť Bratislava - Petržalka
Finalisti: Prešov, Nitra, Bošany, mestská časť Košice – Juh, mestská časť Bratislava - Petržalka

9. ročník - ocenenie za rok 2012 získalo: mesto Brezno
Finalisti: mestská časť Bratislava – Petržalka, Nitra, Dolný Kubín, Brezovo, Teplička nad Váhom, Čičava

8. ročník - ocenenie za rok 2011 získala: obec Santovka
Finalisti: Dolný Kubín, Levice, Nitra, Lehota pod Vtáčnikom a Santovka

7. ročník - ocenenie za rok 2010 získalo: mesto Poprad

Finalisti: Nitra, Dolný Kubín, Poprad, Piešťany, mestská časť Košice – Juh, Dunajská Lužná

6. ročník - ocenenie za rok 2009 získalo: mesto Nitra

Finalisti: Nitra, Dolný Kubín, Michalovce, Turzovka, Mošovce

5. ročník - ocenenie za rok 2008 získalo: mesto Partizánske

Finalisti: Partizánske, Dolný Kubín, Piešťany, Liptovský Mikuláš a Prochot

V tomto roku bolo udelené aj osobitné ocenenie, ktoré za päťnásobnú účasť získalo mesto Piešťany.

4. ročník - ocenenie za rok 2007 získalo: mesto Dolný Kubín

Finalisti: Dolný Kubín, Nitra, Partizánske, Piešťany, Senica

3. ročník - ocenenie za rok 2006 získala: obec Pruské

Finalisti: Partizánske, Pezinok, Piešťany, Zvolen, Pruské

2. ročník - ocenenie za rok 2005 získalo: mesto Hlohovec

Finalisti: Piešťany, Nové Zámky, Malacky, Hlohovec, Bardejov, mestská časť Bratislava - Petržalka

1. ročník - ocenenie za rok 2004 získalo: mesto Piešťany

Finalisti: Piešťany, Nitra, Rožňava, mestská časť Bratislava - Petržalka, Janova Lehota

8. Analýza potrieb pri realizácii kultúrneho podujatia – praktická pomôcka pre samosprávy

Priamym vizuálnym a zážitkovým spracovaním v kultúre je samotné kultúrne predstavenie, alebo ak chcete kultúrne podujatie. K jeho zabezpečeniu a realizácii je potrebné splniť niekoľko podmienok. Niektoré logicky vyplývajú zo samotnej realizácie, niektoré nám ukladajú príslušné zákony a nariadenia, ktoré sme povinní splniť. Pokúsime sa teraz namodelovať podujatie, a to, čo sme povinní pripraviť a splniť pri jeho realizácii. Samotnú realizáciu si pre názornosť rozdelíme na niekoľko častí, ktorých spojenie nám umožní uskutočniť v podstate (s menšími úpravami) ľubovoľné podujatie.

1. Príprava podujatia
2. Technické zabezpečenie
3. Organizačné zabezpečenie
4. Vyhodnotenie

1. Príprava podujatia

V rámci prípravy podujatia v kultúrnom zariadení je v prvom rade potrebné vytvoriť dramaturgický plán podujatí počas roku. Ten vyplýva z miestnych podmienok, zvyklostí a hlavne možností realizácie podujatia.

Výber podujatia – interpreta. Budeme postupovať v zmysle odporúčaní, podľa ponuky, priamym oslovením nami žiadaného subjektu, prípadne jeho manažéra alebo umeleckej agentúry zastupujúcej interpreta.

Dohodneme si termín podujatia a technické podmienky realizácie, ktoré následne prenesieme do zmluvy.

Dobrá zmluva je základom dobre zvládnutého podujatia. V kultúrnych domoch robíme väčšinou programové zmluvy v troch možných formách.

- a. prenájom sály organizátorovi podujatia – v tomto prípade sa jedná o klasický prenájom, kde sa v zmluve upravia zmluvné vzťahy medzi nájomcom a prenajímateľom. Z hľadiska

legislatívy je potrebné, aby v zmluve bol označený nielen prenajímateľ, ale aj organizátor podujatia, ktorý je povinný konať v zmysle zákona. Spolu s o žiadosťou odovzdá prenajímateľ aj žiadanku na zabezpečenie podujatia, ktorej informácie slúžia na tvorbu cenovej kalkulácie .

- b. nákup podujatia – jedná sa o formu, pri ktorej sa kupuje hotový alebo čiastkový produkt, organizátorom je spravidla kupujúci produktu. V prípade, že to tak nie je, musí to byť ošetrené zmluvne.
- c. spolupráca na podujatí - prenájom na percentá, výška môže byť stanovená ľubovoľným spôsobom na základe dohody zmluvných partnerov, v zmluve musí byť stanovené, kto bude organizátorom podujatia (viď Príloha 2).

Príprava zmluvy:

Podstatné je, že zmluva v zmysle autorského zákona sa nezverejňuje, všetky ostatné zmluvy je potrebné v zmysle zákona od 31. 3. 2022 zverejniť v centrálnom registri zmlúv. Zmluva je pre povinnú osobu účinná deň po dni zverejnenia. V prípade, že zmluva nebola zverejnená, stáva sa v zmysle zákona po uplynutí lehoty neplatnou.

Je potrebné presne špecifikovať zmluvné strany, ak sa jedná o zmluvu na organizovanie verejného podujatia, je treba určiť organizátora podujatia.

Určiť: miesto a čas podujatia – najlepšie v zmluve alebo v prílohe presne špecifikovať, kto kedy príde a čo má byť zabezpečené o ktorej hodine, prípadne kedy sa stavia aparátúra, kedy sú skúšky a pod.

Technické podmienky účinkujúcich prípadne technický raider – môže byť aj ako príloha. Vyžiadať si playlist - skladby ktoré sa na predstavení použijú a sú predmetom ochrany autorskou organizáciu. Často sú dodané až pri produkcii a potom sa playlist posielajú na SOZA.

Podmienky občerstvenia – ak majú byť dohodnuté.

Iné podmienky, ktoré požadujú partneri.

V prípade predaja vstupeniek buď to riešiť v rámci zmluvy, alebo samostatnou zmluvou.

V prípade prenájomov nezabudnúť dať do zmluvy podmienku, že prenajímateľ - organizátor je povinný splniť všetky potrebné legislatívne predpoklady na konanie podujatia vrátane

oznamovacích povinností či vysporiadania autorských práv - spolupráca so SOZA. V prípade včasného oznámenia sú benefitom výrazné zľavy.

V prípade zabezpečenia technických zariadení externým dodávateľom označiť v zmluve, kto je zodpovedný za ich plnenie – toto hlavne pri podujatiach konajúcich sa v exteriéri, kedy sa prenájma kompletne pódium aj s technikou, vrátane zabezpečenia BOZP a technických certifikátov (toto je vhodné riešiť už pri výbere dodávateľa). Pokiaľ nevlastníme technické zariadenie a je potrebné si ho prenajať, všetky potrebné náležitosti v zmysle platných zákonov a požadovaných parametrov zadať už pri objednávke, prípadne pri verejnom obstarávaní - pokiaľ je potrebné. Do zmluvy nezabudnúť uviesť, že zodpovednosť za prípadné škody je na dodávateľovi technického zariadenia a dodávateľ musí mať všetky predpísané doklady a certifikácie pre realizáciu takýchto projektov, vrátane bezpečnosti pri práci. V odôvodnených prípadoch požadovať aj poistenie podujatia dodávateľom technických zariadení v komerčnej poisťovni. V prípade nutnosti riešiť aj KOVID opatrenia.

Dôležitým prvkom prípravy podujatia je propagácia podujatia, plagátovanie, spoty v TV, prípadne inom médiu. Túto problematiku je potrebné riešiť včas a odporúčame na to odborníkov. Dobrá propagácia nám podujatie vyšperkuje, zlá ho naopak môže pochovať.

2. Organizačné zabezpečenie

Samotná organizácia podujatia si vyžaduje dôrazný prístup. Predpokladáme, že všetky potrebné legislatívne náležitosti boli splnené a pristupujeme k samotnému podujatiu.

V prvom rade je potrebné zostaviť pracovný tím podľa potreby produkcie.

Stage manager - najdôležitejší človek s rozhodovacím právom na riadenie činností na pódium, v prípade vážnych problémov je povinný aj ukončiť produkciu. Je zodpovedný za kompletnú činnosť na pódium a v jeho bezprostrednom okolí počas prác na realizácii podujatia.

Režisér, dramaturg, inšpicient

Javiskový technik + technici podľa potreby

Osvetľovač + technici podľa potreby

Zvukár, pódiový zvukár + technici podľa potreby

Strih videa + kameramani

Šatniarky, uvádzačky, predaj vstupeniek

Fotograf

Bezpečnostná služba

Funkcie technikov na pódiu je možné kumulovať.

3. Technické zabezpečenie

Je dôležité presne špecifikovať technické požiadavky, potrebné na úspešné uskutočnenie podujatia. Treba zabezpečiť technické požiadavky realizácie predstavenia a všeobecné technické požiadavky.

Všeobecné technické požiadavky:

Počet a veľkosť šatní a šatňový inventár (zrkadlá, štendre, sprchy), prechody na scénu, šírka prechodových chodieb. komunikácia inšpicientov s účinkujúcimi. Veľmi často sa zabúda na blízkosť toaliet a hygienických zariadení, čo je potrebné riešiť hlavne v prípade exteriérových podujatí. V interiéroch je riešenie spravidla jednoduchšie, vždy by to ale malo byť predmetom zmluvy. Možnosti upevnenia kulís na scéne, počet a nosnosť ťahov, šírka a hĺbka pódia, možnosti projekcie. V prípade exteriérov nezabudnúť na zábrany v prípade potreby. Vytýčenie prechodových koridorov pre jednotlivé skupiny (staff, médiá, VIP hostia, účinkujúci, verejnosť).

Scénosled – scenár – čo najpodrobnejší opis činnosti pri priebehu samotného podujatia

Odovzdať v zmysle dohody technickým pracovníkom. Prípadné zmeny včas avizovať. V prípade zvukovej a obrazovej projekcie pripraviť a odovzdať podklady technikom včas.

Pripraviť a zabezpečiť občerstvenie v zmysle zmluvy pre účinkujúcich a ich tím. Riešiť aj zabezpečenie občerstvenia pre ostatných pracujúcich na podujatí, lebo veľa krát nie je čas a možnosť ísť sa niekde najesť a pracuje sa aj viac hodín bez prestávky.

Niekedy je v rámci požiadaviek potrebné vyčleniť miesto na parkovanie, prípadne riešiť blízkosť zaparkovania šatne k pódiu.

- Špecifické technické požiadavky
- Svetelná špecifikácia – koľko a akých svetiel a ako ich umiestniť
- projektorová špecifikácia - kde umiestniť projekčnú plochu, ako umiestniť kamery, ako ich zabezpečiť
- Videoprojekcia – je potrebné si uvedomiť, či sa jedná o projekciu v interiéri alebo exteriéri a tomu prispôbiť požiadavky, počítať aj s priamym slnečným svetlom, snímanie, živé streamovanie, prípadne špeciálna úprava pódia
- zvuková špecifikácia podľa priestoru a počtu divákov, podľa technických požiadaviek účinkujúcich, podľa ďalších podmienok.

4. Vyhodnotenie.

Po skončení poďakovanie umelcom na pódium – vhodný je kvetinový dar. Je potrebné si uvedomiť, že aj v prípade, že priestory prenajímame inému subjektu a nie ste organizátor, je podujatie realizované v priestoroch, ktoré spravujete a môžete byť v očiach verejnosti považovaný za organizátora.

Zbalenie aparátu a techniky, lebo podujatie končí až po uvedení priestoru do pôvodného stavu. Poďakovanie všetkým technikom. V prípade projektu spracovať výsledky, prípadne vyhodnotiť podujatie.